

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
FOTOĞRAF ANASANAT DALI

**GÖRSEL ANTROPOLOJİ'DE BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ
OLARAK
FOTOĞRAFIN KULLANIMI**

Yüksek Lisans Tezi

OZAN YAVUZ

İSTANBUL, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
FOTOĞRAF ANASANAT DALI

**GÖRSEL ANTROPOLOJİ'DE BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ
OLARAK
FOTOĞRAFIN KULLANIMI**

Yüksek Lisans Tezi

OZAN YAVUZ
Danışman: Doç. ERGÜN TURAN

İSTANBUL, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : OZAN YAVUZ

Anasanat Dalı : Fotoğraf

Tezin Adı : GÖRSEL ANTROPOLOJİ'DE BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ
OLARAK FOTOĞRAFIN KULLANIMI

05.06.2012 tarihinde yapılan Tez sınavında savunulan tez kapsam, nitelik ve şekil yönünden başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jüri Üyeleri	Kurumu	İmza
(Danışman) Doç.Ergün TURAN	M.Ü.Güzel Sanatlar Fak.Fotoğraf	
(Üye) Yard.DoçBülent ERUTKU	M.Ü.Güzel Sanatlar Fak.Fotoğraf	
(Üye) Doç.Seçkin TERCAN	MSGÜ Fotoğraf	
Yedek Jüri Üyeleri		
Doç.Oktay ÇOLAK	M.Ü.Güzel Sanatlar Fak.Fotoğraf	
Yrd.Doç.Muammer BOZKURT	YTÜ S.T.F. FVASD	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 19.06.2012 tarih ve 2013/X.14-7 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof.Nilüfer ERGİN DOĞRUER

Müdür

ÖNSÖZ

Son yıllarda disiplinler arası yaklaşımların göstermiş olduğu yükseliş hem sanatsal anlamda hem de bilimsel anlamda göz ardı edilemez konuma gelmiştir. Böylesine bir gelişmenin, sanat ve bilim gibi iki farklı disiplini bir araya getirme düşüncesi her ne kadar uzak gözüktense de, ortaya koyulan çalışmalar bunun mümkün olabileceği yönündedir. Fotoğraf ve antropoloji gibi iki farklı disiplinin bir araya gelerek ortaklaşa çalışmasının sonucu olan görsel antropoloji bu anlamda ülkemizde henüz çok yeni olmakla beraber, araştırılması ve geliştirilmesi gereken bir alandır. Bu anlamda öncelikle, görsel antropoloji alanı ile tanışmamı sağlayan ve beni bu yöne sevk eden değerli hocam Tayfun Yeşilşerit'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca lisans dönemim boyunca özellikle fotoğraf kuramına yönelik bilgilerinden faydalandığım ve bu çalışmayı sonuçlandırmamda engin görüş ve katkıları bulunan Doç.Ergün TURAN'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak da, maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim ve yanımda olan annem, babam, kardeşim ve canım'a sonsuz teşekkürler...

İstanbul, 2013

Ozan YAVUZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II,III
SUMMARY.....	IV,V
RESİM VE ŞEKİL LİSTESİ.....	VI, VII
FOTOĞRAF LİSTESİ	VII, VIII
1. GİRİŞ.....	1
2. SOSYAL BİLİMLER AÇISINDAN TARİHSEL BAKIŞ.....	4
2.1. Ekonomik Yükseliş.....	6
2.2. Düşünsel ve Bilimsel Yükseliş.....	10
2.2.1. Leonardo da Vinci – Andreas Vesalius.....	10
2.2.2. Nicolaus Copernicus.....	11
2.2.3. Francis Bacon: Gözlem ve Deney.....	13
2.2.4. René Descartes.....	14
2.2.5. Thomas Hobbes.....	15
2.3. 18.yy Aydınlanma Dönemi.....	17
2.3.1. David Hume.....	20
2.4. Doğa Tarihi Etkileri.....	21
3. FOTOĞRAF AÇISINDAN TARİHSEL BAKIŞ.....	24
3.1. Sosyal Bir Oluşum – İhtiyaç – Beklenti.....	27
3.2. Görsel Bilgi / Denetim Mekanizması.....	33
4. ANTROPOLOJİ.....	41
4.1. Antropolojinin Tanımı ve Kapsamı.....	41
4.2. Antropolojinin Alt Disiplinleri.....	43

4.3. Kùltür Nedir?.....	45
4.4. Kùltürün Özellikleri.....	46
4.5. Kùltürün Bileşenleri.....	49
4.6. Kùltürün İncelenmesi.....	52
4.6.1. Etnografi.....	52
4.6.2. Alan Çalışması ve Katılımcı Gözlem Metodu.....	53
4.6.3. Alan Çalışmasının Aşamaları.....	56
4.7. Emik ve Etik Yaklaşım.....	59
4.8. Diğer Veri Toplama Teknikleri.....	60
4.8.1. Etnoloji.....	63
5. FOTOĞRAF VE ANTROPOLOJİ İLİŞKİSİ.....	65
5.1. Fotoğraf ve Antropolojinin Birlikteliği.....	65
5.2. Erken Dönem Çalışmalar.....	70
5.2.1. Kolonyalist Bakış.....	70
5.2.2. Antropometrik Çalışmalar.....	74
5.2.2.1. Thomas Henry Huxley'in Antropometrik Çalışmaları	76
5.2.2.2. Lamprey Izgara Sistemi.....	79
5.2.2.3. Kraniyolojik Çalışmalar.....	81
5.2.3. Kùltüre Bakış.....	85
5.2.3.1. Görsel Yersizleştirme (Visual Displacement)	93
5.2.3.2. Cambridge Torres Strait Keşif Gezisi.....	97
5.2.3.3. Bronislaw Malinowski ve Katılımcı Gözlem Metodu:	102
Trobiana Adaları Çalışması 1915-1918	
5.2.3.4. Margaret Mead ve Gregory Bateson: Mali Karakteri	111
5.2.3.4.1. Bali Karakteri Fotografik Analizi:	115
Çalışma Örnekleri	
5.2.3.4.1.1. Görsel ve Kinestetik Öğrenme	116
5.2.3.4.1.2. Trans: Kendine Saldırı	118
6. SONUÇ.....	122

KAYNAKÇA.....	126

ÖZET

İnsan doğası gereği anlamlandırma, tanımlama, soyut iletişim kurma becerilerine sahiptir. Bu süreçte kendisinin ve etrafının farkında olan, aklını kullanarak olaylara (doğa) yön veren veya vermek zorunda olan insan, anlamlandırma, tanımlama ve ifade yöntemlerini biçimsel hale getirerek soyut ve somut arasındaki ilişkiyi kurabilmiştir. Bu çerçevede oluşturduğu kuramsal veya pratiğe dayalı tüm çıktılar, onun doğaya karşı oluşturmak zorunda kaldığı silah olarak 'kültür' içerisinde değerlendirilir. Fotoğraf ve antropoloji de, bu kültür içerisinde yer alan ve insanlık tarihi boyunca, insanın kendisi ve kendi dışındaki olaylara yönelik merakı, iletişim kurma, anlamlandırma ve tanımlama isteğine yönelik geliştirdiği kuram ve pratiklerin birer örneğidir. Her iki örnek de her ne kadar birbirinden bağımsız disiplinler gibi gözükse de, tarihsel ve güncel bağlamda ortak özellikleri olan ve bu nedenle de, disiplinler arası bir yaklaşımla birbirlerinin yöntemlerini kullanan alanlardır.

Fotoğrafın doğaya ve insana yaklaşım nedeni ve yöntemiyle, antropolojinin yaklaşımı benzerlikler gösterir. Bu benzerlikler antropolojinin kuramsal ve alan çalışmalarında fotoğrafın da yer almasını sağlar. Bu tezin konusu da, fotoğrafın yer aldığı (günümüzde görsel antropoloji olarak adlandırılan) antropolojik çalışmaların örnekleri çerçevesinde, bu birlikteliğin neden ve nasıl oluştuğunun incelenmesi üzerine olacaktır.

İkinci bölümde, antropolojinin bir sosyal bilim olarak tarihsel bağlamda nasıl oluştuğu üzerine odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde ise fotoğrafın, teknoloji odaklı gelişiminden ziyade, sosyal bağlamda nasıl ortaya çıktığı, toplum ve birey üzerinde nasıl etkili olduğu tartışılmıştır. Dördüncü bölümde, antropolojinin tanımı yapılmış, özellikleri, kapsamı üzerinde durulmuştur. Aynı bölümde, kültürün tanımı yapılarak, nasıl incelendiği sorusuna açıklık getirilmiştir. Bu anlamda alan çalışması, etnografi ve etnoloji gibi yöntemler örneklenmiştir. Beşinci bölümde, fotoğraf ve antropolojinin nasıl birleştikleri, birbirlerini nasıl etkiledikleri incelenmiştir. Aynı bölümde, fiziksel ve kültürel antropolojide fotoğrafın uygulama alanları örneklenmiştir, görsel antropolojinin bir aracı olarak fotoğrafın kullanımına dair yöntem ve kuramlar, görsel örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel Antropoloji, Fotoğraf, Antropoloji, Kolonyalizm,
Katılımcı Gözlem

SUMMARY

Human has the ability to interpretate, describe and communicate in abstract way, by its nature. In this process, human, being aware of itself and its surrounding area, shaping the facts (nature) by using its mind instinctively or necessarily, managed to establish the relationship between abstract and tangible by making formal methods of interpretation, description and means of expression. In this context, all outputs based on practical or theoretical are evaluated in 'culture' as a weapon which has to be created against the nature. Throughout the history of mankind, photography and anthropology included in this culture, developed as examples from its own curiosity to himself and events outside of him, and also desire to communicate, interpret and describe. Although both disciplines seemed to be quite independent of each other, their historical and current contexts are common. For that reason, their methods are used mutually with an interdisciplinary approach.

Photography's approach to nature and human shows similarities to Anthropology's approach. These similarities ensures anthropology includes photography in its theory and field studies. The aim of this thesis based on why and how this association occurs within the framework of the anthropological studies (now referred to as visual anthropology) where the photography is seated. Also we will emphasize that how can a culture search with this relationship.

In the second section, we focused on how was anthropology developed as a social science in the historical context. In the third section, rather than the photography's technology driven development, we emphasized on how photography show up in social context and discussed its effectiveness on individuals and society. In the fourth section, anthropology was defined and emphasized on its features and scopes. In the same section, the question of how culture is examined was clarified by making the definition of culture. In this sense, study methods such as fieldwork, ethnography and ethology were detailed. In the fifth section, we stated how photography and anthropology united and how they affected each other. Also in this section, photography's application areas were exemplified in physical and cultural

anthropology. Finally, methods and theories n the use of photography as a tool of visual anthropology were described.

Key Words: Visual Anthropology, Photography, Anthropology, Colonialism, Participant Observation

RESİM VE ŞEKİL LİSTESİ

Resim 1 : C.Schmalcalder'in profil çizimi makinesi ile ilgili yapmış olduğu çalışmayı gösteren resim, 1806, Gilles Louis Chrétien'in fizyonotras'ının örnek çizimlerinin açıklayıcı olmaması ve daha iyi anlaşılabilmesi açısından, Schmalcalder'in farklı bir yöntem ile uyguladığı teknik burada gösterilmiştir.

Resim 2 : Aydınlık oda kullanımı üzerine, Camera Lucida ile bir çizim örneği, V.Chevalier, 1834

Resim 3 : 'Ars Magna Lucis Et Umbrae', Athanasius Kircher, 1646, Latince ismi *Ars Magna Lucis Et Umbrae*, Gölge ve Işığın Büyük Sanatı anlamına gelmektedir ve resim Athanasius Kircher'in 1646 yılında yazdığı kitabın kapak resmi. Resmin sol tarafında güneşi temsilen vücudunu zodyak (burçlar) sembolleri saran bir kadın bulunmaktadır. Sağında ise ayı temsilen vücudunda yıldızlar bulunan diğer kadın resmedilmiştir. Hemen altında ise iki adet tavuskuşu (tanrıkuşu) bulunur. Işığın yayılması birçok mercekten geçer, ki bunlar Kircher'in keşiflerini yansıtır. Kircher burada, üzerine yazılmış bir merceği bir ayna ve bir perde arasına yerleştirdiğinde, yazının keskin fakat ters dönmüş görüntüsünün perde üzerinde belirmesini gösterir. Kircher içi su dolu küresel cam kabı ışığı toplamak için mercek olarak kullanarak, ayna üzerine resmedilen yazıların karanlıktan sonra bir mumdan gelen ışık tarafından yansıtılabildiğini bulur. Bu görsel örneklemeler, sonunda sihirli fenerin (*the magic lantern ya da laterna magica*) doğuşu ile sonuçlanır.

Resim 4 : 'Laterna Magica veya Magic Lantern', Laterna magica, görüntü yansıtıcının (*image projector*) 17.yüzyıl erken dönem örneklerinden birisidir.

Resim 5 : İnsan Üzerine Dört Kitap'ın 'De Symmetria Partium in Rectis Formis Humanorum Corporum' Bölümü'nden örnek anatomi çalışmaları

Resim 6 : Jacob de Wit'in, Teekenboek de proportien, kitabından 'Infantile Proportions' (Bebek Orantıları) isimli çalışması, 1747

Resim 7 : 1882'de Frankfort Yatay Düzlemi'nin (F-H) tespit edilmesinden önce çeşitli eğilimlerin kullanımlarına dair örnekler

Resim 8 : Claude-Joseph-Désiré Charnay'ın Madagaskar'da çektiği fotoğrafların *Le Monde illustré*'deki 24 Eylül 1864 tarihli baskıları. **Claude-Joseph-Désiré Charnay**; Fransız kaşif, fotoğrafçı ve arkeolog. Fransız Hükümeti tarafından görevlendirilerek önce 1857-1861 yılları arasında Meksika'da, daha sonra da

Madagaskar, Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avusturalya’da fotoğrafı görsel kayıt ve belgelemek amaçlı kullanmış, tarih öncesi kalıntıları ve yerel halkı fotoğraflamış ve araştırmalarda bulunmuştur.

Şekil 1 : Antropoloji’nin ilgi alanları ve sınırları

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1 : Dr.Hugh Welch Diamond’un ‘*Ruhsal Hasta*’ isimli fotoğrafı, 1855

Fotoğraf 2 : Duchenne’nin çalışmalarını örnekleyen bir fotoğraf. Elektrik akımları oluşturularak insan yüzündeki korkunun ifadesi, 1862

Fotoğraf 3 : 1-(üst sol); 2-(üst sağ); 3-(alt sol); 4-(alt sağ), Güney Avustralya yerli kadınının dört görüntüsü (‘Ellen’ yirmi yaşında). Huxley’in ‘fotometrik açıklama’sına göre çekilmiş 1870 tarihli fotoğraflar, fotoğrafçısı bilinmiyor. (RAI)

Fotoğraf 4 : Malay erkeğinin önden ve profilden görünüşleri, J. Lamprey tarafından fotoğraflanmıştır, c. 1868-9. (RAI 2116, 2117)

Fotoğraf 5 : Panay Adası’ndan cüce yapılı zenci bir erkek, Filipinler. Fotoğraf, Joseph B. Davis koleksiyonundandır. (RAI 35591)

Fotoğraf 6 : Sumatra’dan bir erkek kafatasının dört görüntüsü. Fotoğraf, Joseph B. Davis koleksiyonundandır. (RAI 35591)

Fotoğraf 7 : Andaman Yerlileri’nin bir müzik enstrümanını nasıl kullandıklarını ve dansa nasıl eşlik ettiklerini gösteren fotoğraf, E.H. MAN, 1869

Fotoğraf 8 : Bir keserin yapım aşamaları, c.1890-5. Fotoğraf – M.V.Portman. (RAI 814,815)

Fotoğraf 9 : J.W. Lindt, Yerli gurup Lindt'in Grafton River'daki stüdyosunda pozveriyor, c.1870'ler, albümen baskı

Fotoğraf 10 : Hippolyte Arnoux, Sudanlı Keskin Nişancılar, c.1870, albümen baskı

Fotoğraf 11 : Alfred Cort Haddon, Kwoiam'ın Ölümünün Yeniden Sahnelenmesi, 1898

Fotoğraf 12 : Malinowski alan çalışması sırasında, 1918

Fotoğraf 13 : En popüler dans olan kaidebu'dan bir örnek

Fotoğraf-14 : Stanislaw Ignacy Witkiewicz, otoportre, c.1910

Fotoğraf-15 : Bali - Tabanan'da çekilen, görsel ve kinestetik öğrenme örneği fotoğrafları, Bateson, 1936

Fotoğraf 16 : Bali – Dendjalar ve Bajoeng Gede'de çekilen trans durumlarına örnek fotoğraflar, Bateson, 1936

1. GİRİŞ

Göz ve bilinç arasındaki ilişkiyi fotoğraf değiştirmiştir. Gerçekliğin bir sonraki basamağına yükseliş ve onun gösterdiğine inanmak önemlidir ve kabul görmüştür. Mekan-zamansal yorumlamanın biçim değiştirmesi ile görüş yeni bir kimliğe kavuşmuş oldu. Bu kimliğin yarattığı etki kendi zamanının diğer bilimsel pratiklerini de etkiledi. “Daha gerçek olan”ı arama noktasında şekillenen fotoğraf, dönemin diğer pratikleri (psikoloji, psikanaliz, antropoloji, sosyoloji, tıp) tarafından da hemen kullanılır oldu. Bu aşamada fotoğraf karşımıza bilinçdışı durumları bilinçli hale getirebilmesiyle çıkar. Benjamin’in üzerinde durduğu bu tespiti, kendisi “optik-bilinçdışı” kavramı ile açıklar:

“... fotoğraf makinesine seslenen, göze seslenenden başka bir tabiattır; başkalık her şeyden önce, insanların bilinçle eleyip dokudukları bir mekanın yerine bilinçsizce elenip dokunmuş bir mekanın geçmesindendir. Gerçi insanların, diyelim, yürüyüşünü inceleyip, kabaca da olsa, yargılar çıkaran çok kimse vardır, ama “adım atış”ları sırasında, saniyenin küçük bir parçası kadar bir zaman içindeki duruşlarından herhalde kimsenin haberi yoktur. Fotoğraf dondurulmuş hareket, büyütme gibi yardımcı araçlarıyla bize bunu gösterir. Bu optik-bilinçdışından ancak fotoğraf yoluyla haberimiz olur, tıpkı dürtüsel bilinçdışından psikanaliz yoluyla olduğu gibi”¹.

Psikanalizin ortaya çıkardığı içgüdüsel bilinçdışı, fotoğrafın ortaya çıkardığı doğüstü yeni görüntülerle aynı bilinç düzeyinde görünür kılınır. Psikanalizin yöntemi Benjamin tarafından analogik bir benzetmeyle fotoğrafa uyarlanmıştır. Bilinçdışına ya da görünmeyene ulaşma, bilinmeyi bilme, denetleme isteği her iki pratikte de aynıdır.² Ancak fotoğrafın ortaya koyduğu şey sadece bir gönderge olacaktır. Temsil yeteneği ile karşımıza çıkan ve gösterge olan bir araç. Göndergesine ulaşamayacağımız ama bunun önemli olmadığı, çünkü temsil yeteneğinin muazzam derecede başarılı olduğu bir araç.

---

¹ Walter Benjamin, Fotoğrafın Kısa Tarihi,

² Zeynep Sayın, **İmgenin Pornografisi**, İkinci Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2009, s.92-93

Fotoğraf bu sayede insanın bilme, öğrenme, bilgiyi iletme isteğini soyut göstergeler dışında daha somut ve nesnesine en yakın görüntüyü sağlayabilecek şekilde karşılamış oldu. Bireysel ihtiyaç ve merakın dışında bu istekler, bilimsel ve felsefi gelişmelerin bir yansıması olarak fotoğrafı var eden diğer etmenler oldular. Mekanik bir çıktı olarak fotoğraf, 19.yy'da kuramsal yöntemlerin, deneylerin, gözlemlerin doğrulanmasında, ispatında ve gelişiminde kullanılan, pozitivist ilerlemenin en büyük destekçisi olmuştur. Duyulara ilişkin (özellikle görme) deneyimin fotoğraf tarafından “yeniden düzeltilmesi”, empirik yöntemin daha iyi kullanılması yönünde önemli bir adımdır. Bu adım, gözlem ve bulguların toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması aşamasında, hem süreci destekleyen ve diğer pratiklerle birlikte çalışılabilecek, hem de bu süreçte başlı başına bir yöntem olabilecektir. Bu pratiklerden bir tanesi de antropolojidir. Gezi yazımlarının başlangıcından bu yana keşfedilen coğrafyalar, kültürler, çeşitli şekillerde, yazı ve resim gibi ifade ve iletişim biçimleriyle anlatılmıştır. Antropolojinin de doğuşuna işaret eden bu denemeler³, çoğu zaman nesnellikten uzak, çarpıtılmış, efsanevi anlatımlarıyla göze çarpsa da, insanın nereden geldiği, nasıl yaşadığı, fiziki görünümünün, alışkanlıklarının ve davranışlarının kültürler arası neden farklılık gösterdiği her zaman merak konusu olmuştur. Bu düşünüş biçimi genel olarak bakıldığında sadece ‘egzotik’, ‘öteki’ üzerine değil, bireysel veya toplumsal olarak, uzak (doğu) veya yakın (batı) bütün insanlık için geçerli olmuştur.

Tüm bu ‘diğeri’nin merak edilmesi, anlatılması süreci, 19.yy’dan itibaren fotoğrafın icat edilmesiyle birlikte, her ne kadar fotografik temsil yöntemi zaman zaman çarpıtılmış olsa da, antropolojinin bilimsel ilerleyişinde farklı bir noktaya yerleşmiştir. Fotoğrafın, antropolojinin kuramsal gelişiminin yanında, alan araştırmalarında veri toplama yöntemi olarak bir araç ve bazen de kendisinin bir araştırma yöntemi olarak amaç edinildiğini görebiliriz. Bu birliktelik, antropoloji ve fotoğrafın aynı süreçlerden geçmiş oldukları gerçeğini karşımıza çıkarır. Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde atılan adımlar her ikisinin de temelini oluşturmaktadır.

---

³ Sibel Özbudun, Balkı Şafak, N. Serpil Altuntek, **Antropoloji: Kuram/Kuramcılar**, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara: Dipnot Yay., 2006, s.11

19.yy'da insan ve kültürünü inceleyen ayrı bir bilim dalı olarak şekillenen antropoloji, zamanla kendi alt dallarını oluşturmuş ve I.Dünya Savaşı sonrası bugün anladığımız klasik antropolojik tanıma kavuşmuştur.

Görsel antropoloji ise, tam anlamı ile kesin bir tanımı olmamakla birlikte, kendisini üç bölüme ayırır: birincisi; görsel medya üzerine odaklanan görsel antropoloji. Burada odaklanılan konular, görselliğin medyada, görsel kültürde ve görsel çalışmalarda kullanımı hakkındadır. İkincisi ise, görsel/resimsel iletişimin antropolojisidir. Burada üzerinde durulan konu ise, insanların iletişim kurma süreçlerinde kullandıkları yüz ifadeleri, kostümleri, yaşama alanlarını düzenlemeleri, yerleşim yerleri, aynı zamanda duvar resimlerinden el yazmalarına ürettikleri sanatsal eserlere kadar olan geniş bir alandır. Üçüncüsü ise etnografik ve antropolojik fotoğrafın (veya filmin) kullanılmasıdır, ki bu bölüm tez kapsamında tartışılacak olan konuyu içerir: kültürü incelemek ve onu anlatabilmek.⁴

---

⁴ Jay Ruby, **the last 20 years of visual anthropology – a critical review**, Routledge: *Visual Studies*, Vol. 20, No. 2, October 2005

2. SOSYAL BİLİMLER AÇISINDAN TARİHSEL BAKIŞ

19.yy öncesine kadar genellikle felsefe, özellikle ahlak felsefesi ve doğa bilimleri ile iç içe geçmiş olan sosyal bilimler, 19.yy ile birlikte bağımsız ve modern yapılarını oluşturarak bilimsel bir disiplin halini almaya başlamışlardır. “Sosyal bilimlerin değişik disiplinleri ondokuzuncu yüzyılda “gerçeklik” hakkında ampirik bulgulara (“spekülasyon”dan farklı olarak) dayalı “nesnel” bilgi elde edilmesini sağlamak için harcanan genel çabaların bir parçası olarak yaratıldı”⁵. Bu dönemde özellikle sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi, linguistik (dil bilimi) gibi sosyal bilimler kendilerini felsefe ve doğa bilimlerinden ayırarak 20.yy’a kendi disiplinlerini oluşturarak girdiler. Ancak sosyal bilimler 19.yy’da bu şekilde hızlıca ortaya çıkmasının asıl nedeni özellikle 15.yy ve 18.yy arasında etkisini gösteren Rönesans hareketi, hümanist düşünce ve 18.yy aydınlanma düşüncesi, coğrafi keşifler, ekonomik ve teknik ilerlemelerle birlikte bilimin büyük yükselişidir. Bunun yanında “*doğayı maddi cisimlerin hacim ve kütle gibi hesaplanabilir niteliklerine indirgeyerek fiziksel yasalarla hareket eden mekanik süreçlere dönüştüren Kartezyen Felsefe**; gözlem ve deney konusu yapılamayan her şeyi metafizik sayarak reddeden Emprizm***, 19.yüzyılda ortaya çıkacak pozitivist sosyal bilim disiplinlerinin teorik kaynakları oldular*”⁶.

Bu nedenle, “*sosyal bilim modern dünyaya ait bir girişimdir. Kökleri onaltıncı yüzyıldan beri tam olgunluğa erişen, kuruluşunda onun da kendine düşeni yaptığı ve ampirik olarak doğrulanan sistemli, dünyevi bilgi üretme çabasına dayanır. Bu çabaya aslında sadece bilgi demek olan, scientia adı verildi*”⁷. Ancak scientia, yani bilginin kullandığımız günlük bilgi dışında bilimsel bir anlam kazanması daha çok sosyal bilimler tarihi içerisinde değil de 16.yy’dan itibaren doğa bilimleri adı altında gelişim

⁵ Gulbenkian Komisyonu, **Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**, Türkçesi: Şirin Tekeli, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.21

*“René Descartes’ın Latince adının Renatius Cartesius olması nedeniyle “Kartezyenizm” ya da “Kartezyen Felsefe” diye de bilinen, en genel anlamda Descartes’ın felsefe ve bilim alanında ortaya koyduğu çıkarıcı düşüncelerin izinden gidenlerin oluşturduğu felsefe geleneği.” (Bkz. Abdülbaki Güçlü, Serkan Uzun, Erkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal, Felsefe Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2010, s.361)

**“Eski Yunanca’da “deney”, “deneyim”, “duyu verisi” gibi anlamlar taşıyan *empeiria*’dan türetilmiş felsefe terimi. Felsefedeki en genel anlamıyla tüm bilginin kaynağının deneyim olduğunu söyleyen bilgikuramı; insan bilgisinin tek kaynağının deney olduğunu öne süren bilgi öğretisi.” (Bkz. Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal, s.347)

⁶ Lütfü Şimşek, “Felsefe Açısından Sosyal Bilimlerde Nitelik ve Anlam Sorunu Tartışması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), 2007, s.2

⁷ Gulbenkian Komisyonu, s.12

kazanmıştır. Doğa bilimleri içerisinde ise özellikle astronomi, fizik ve matematik ağırlıklı olmak üzere deneysel yöntemlerin kullanıldığı ve gözleme dayalı bir bilgi üretim sistemi geliştirilmiştir. Çünkü,

“sosyal bilimlerin bilim ideali, modern doğa biliminin ifşa edilen kimliği ile örtüşür. Gerçekliğin ussal ve yasalı bir yapısı olduğunu ve bu yapının insan usu tarafından kavranılabilir olduğunu kabul eden modern bilimin amacı, açıklama ve öngörüdür. Rönesans’tan itibaren bu bilim anlayışının elde ettiği maddi başarılar, “bilimsel” bilginin, gerçekliğin mutlak ve objektif bilgisi olduğu inancıyla, ayrıcalıklı bir yer kazanmasını sağlamıştır”⁸.

Ancak sosyal bilimlerin, doğa bilimlerine nazaran bu kadar geç bilimsel birer disiplin halini almaları ve *“toplumsal olayların, en başta da toplum yapısının ve işleyişinin doğaötesi (metafizik) düşüncelerden arınmış olarak ve değer yargılarınca saptırılmasından, nesnel ve dizgesel (sistemli) bir yolla incelenmesi gerektiği ve bunun olanaklı olduğu anlayışı oldukça yakın bir zamanın ...”⁹*, 19.yüzyılın ikinci yarısının ürünleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bu nedenlerden ilki, aslında Rönesans dönemi ile başlayan, insanın artık araştırılabilir bir konuma geçmesi serüveninin 19.yüzyıl ile birlikte daha da merkezileşerek araştırma konusunun bizzat kendisini oluşturmasıdır. Çünkü bu tarihler öncesine kadar bilimsel yöntemlerin insan üzerine ve onun sosyal ilişkileri üzerine uygulanma düşüncesi, dönemin dini, felsefi ve bilimsel öğretileri nedeniyle zaman zaman sekteye uğramış ve dışlanmıştı. İnsanı inceleyebilme düşüncesi henüz felsefi, etik ve bilimsel yöntem bakımından da henüz hazır değildir. Gelişimin yavaş olmasının bir başka nedeni de *“... insanın kendini anlayabilmesi için önce içinde yaşadığı evrenin anlaşılabilir bir düzeni olduğunu kavraması gerekmiştir. Neden sonra, kendinin de bu evrenin bir parçası olduğunu, bilimsel yasaların evrenin tümü gibi kendine de uygulandığını görmüştür”¹⁰*. Dolayısıyla da bu anlayış çerçevesinde bilim öncelikli olarak, doğa bilimleri ve felsefe çerçevesinde gelişmiştir. 19.yüzyıla kadar insan ve onun sosyal durumu ile ilgili doğa bilimlerinin verileri bir yöntem olarak uygulanmaya çalışılmıştır.

---

⁸ Şimşek, s.5.

⁹ Özer Ozankaya, **Toplumbilim**, 11.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 2007, s.26.

¹⁰ E.Mine Tan, **Toplumbilimlerine Giriş Temel Kavramlar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:97, 1981, s.5.

Tartışmalı olarak “...19.yüzyılda Avrupa merkezli toplumsal dönüşümün yarattığı sosyal problemleri anlama ve çözüm bulma çabası içinde doğan sosyal bilimler, modern bilimin kavramsal çerçevesi içinde şekillendiler ve bu bilimin açıklama ve öngörü idealini korudular”¹¹. Ancak bu konuya getirilebilecek bir eleştiri olarak sosyal bilimlerin, doğa bilimlerinin yöntemlerinden faydalanması sorununun getirmiş olduğu problemler ve çözüm önerileri bir başka bağlama ait olup, bu bölümde daha çok 19.yüzyılda ortaya çıkacak olan bu disiplinlerin bilimsel ve felsefi sistemler ve düşünceler tarafından nasıl etkilendiğine ve oluşturulduğuna dikkat çekilecektir.

2.1-Ekonomik Yükseliş

Rönesans ve sonrası Aydınlanma dönemi ile hızlanan kültürel, felsefi, sanatsal ve bilimsel ilerleyişleri ortaya çıkaran en önemli olaylardan birisi de ekonomik gelişmelerdir. Ekonomideki bu hızlı yükselişin ortaya çıkardığı ve desteklediği teknik gelişmeler, sosyokültürel modeller, özellikle 16.yy’dan başlayarak Sanayi Devrimi ile birlikte doruğa ulaşmıştır. Dolayısıyla ekonomik refahın getirdiği özgürlükçü ortam, sanatçıları, bilim adamlarını, araştırmacıları ve düşünürleri kendi alanlarında doğaya, insanlığa dair yeni düşünce modelleri, teknik ve sanatsal üretimler yapmalarını sağlamış oldu.

16.yy’da yaşanan en önemli ekonomik gelişmelere bakıldığında karşımıza çıkan ilk kavram : “*Kapitalizm*”dir. “*XVI. yüzyıl, Batı Avrupa’da kapitalist üretim biçiminin kurulmaya başlandığı bir yüzyıl; “feodalizmden kapitalizme geçiş”in başlaması*”¹² olarak adlandırılabilir. “*Feodal toplumdaki doğan kapitalist düzen, onun mutlak olarak zıddıydı. Gerçekten, feodalizm doğrudan üreticinin üretim araçlarıyla donanmışlığına dayanıyordu...*”¹³. Ancak serf diye adlandırılan ve tarım ile uğraşan bu sosyal gurup daha çok toprağın kullanım hakkına sahip olmakla birlikte,

“...*Kapitalizm ise tersine, doğrudan üretici ile üretim araçlarının ayrılığı, giderek üretim araçlarının devredilebildiği üstüne kurulacaktır*”¹⁴.

---

¹¹ Şimşek, s.6.

¹² Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, 3.Cilt, 16.-17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya, 6. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 2004, s.15.

¹³ Tanilli, s.17.

¹⁴ Tanilli, s.17.

“Bununla beraber, Kapitalizme yol açan temel başlangıçların kaynakları, Batı Avrupa ülkelerindeki gelişmelerdir. Bunlar, aslında teknik başlangıçlardır, yani teknik araçların ve üretim usullerinin gelişmesi ve bu temel üzerinde olmak üzere, büyük üretime yol açacak, sosyal işbölümündeki gelişmedir; çalışanların arasındaki işbölümü de bunun içindedir”¹⁵.

Coğrafi keşifler ve 16.yüzyıldan itibaren uygulanan merkantilist anlayış ile gelişen ekonomik hareketlilik özellikle İtalya, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerde ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde büyük sermaye birikimlerine neden olmuştur. Sermaye ve ticaretin kırsal kesimden kent merkezlerine doğru yoğunlaşmasının nedeni ise toprağa bağlı feodal yapıdan, sermaye ve ticarete dayalı burjuva egemenliğine geçiştir. Endüstri devrimi öncesi kitle üretiminin temellerini oluşturan imalathaneler, dönemin dağınık, verimsiz üretim modelinin yerini alarak daha verimli ve düşük ücretli işçilerin çalıştığı bir modeli oluşturmuşlardır. Endüstriyel kapitalizm öncesi finansal kapitalist merkezler haline gelen bu ülkelerde, feodal yapının ortadan kalkmasıyla birlikte yükselişe geçen burjuva sınıfının koruyuculuğu altına giren ve hatta bazılarının da burjuva olduğu sanatçılar ve bilim adamları, skolastik düşünceden biraz daha kurtularak daha özgür bir ortam bulabilmişlerdir. Dolayısıyla.

“doğa bilimlerindeki parlak kazanımlar, o zamanlar devrimci bir sınıf olan burjuvazinin çıkarlarına da bütünüyle yanıt veriyordu. Bu kazanımlar sanayide birikmiş geniş deneyimin genelleşmesine de bir canlılık ve hız getirdi. Doğa bilimleri, öte yandan, geçerliliği kalmamış feodal rejimin dinsel görüşlerine karşı ideolojik mücadelesinde güçlü bir silah oldu burjuvazi için”¹⁶.

---

¹⁵ Tanilli, s.18.

^{**}Altın ve gümüş gibi değerli madenlerin bir ülkenin siyasi ve ekonomik gücünün başlıca kaynağı olduğunu savunan bu nedenle dış ticaret politikasının amacının hazinenin altın ve gümüş varlıklarını arttırması olduğu görüşünden hareketle ihracatın özendirilmesini, endüstride yerli hammadde kullanımının sağlanması için söz konusu hammaddelerin ihracatının yasaklanmasını, ithalatın yüksek gümrük duvarlarıyla kısıtlanmasını savunan 16.yüzyılın ortalarından 17.yüzyılın sonlarına kadar Batı Avrupa’da benimsenen ekonomik doktrin”.(Bkz. İlker Parasız, **Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2007, s.382.)

^{***}“Okullar’ (bir başka deyişle üniversiteler) adı ile isimlendirilmesinden türetilmiştir. Orta Çağ’da Avrupa felsefesinin çoğunlukla etkili olduğu bir yöntem, Aristotelesçilik ile Hristiyan teolojisinin uzlaşımıdır”. (Bkz. Michael Proudfoot and A.R.Lacey, **The Routledge Dictionary of Philosophy** 4. Edition, New York: Routledge, 2010, s.361.)

¹⁶ Tanilli, s.72.

Sermaye birikiminin yol açtığı ekonomik hareketlilik beraberinde daha hızlı bir ticaret akışını da getiriyordu. Özellikle bu birikime yol açan merkantilist tavır, Kıta Avrupası dışındaki coğrafyaların keşfedilmesine ve beraberinde bu kıtalarda yaşayan toplulukların kültürel yaşantılarının, doğal ortamlarının da incelenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. Ekonomik ihtiyaçlar, gözlemlene ve inceleme tekniklerinin gelişmesi, teknik araçların geliştirilmesi özellikle 16.yy'dan itibaren doğa bilimleri ve ekonominin dolaylı veya doğrudan etkileşimli olarak yükselişine sahne olmuştur. 17.yy'a doğru gelindiğinde ise bu gelişmeler artarak devam etmiştir.

“Bilimin yararlı olduğu, kamu yararına olduğu ve bilginin güç olduğu anlayışları 17.yüzyıldan beri Batı’da ve 19.yüzyıldan beri de dünyanın diğer yerlerinde sıkça yinelenen egemen temalar olmuştur. Bunun içinde saklı daha da ileri iki anlam vardı: Bilim ve bilim adamları desteği hak ediyordu ve onların getirdikleri güç herkesin yararına kullanılmalıydı. Doğa felsefesinin doğa filozofları için ya da teolojinin hizmetinde olduğu yönündeki eski düşünceler azalmıştı. Bu yeni düşüncelerin Avrupa’da henüz merkezileşmiş devletlerin çıkarlarıyla ve ticaret kapitalizminin gelişmesiyle daha uyumlu olduğu açıktı”¹⁷.

“Benzer biçimde, 17.yüzyıl düşünürleri ideolojilerinin bir parçası olarak doğa ve onun insanların çıkarına kullanılması hakkında yeni tutumlar ifade etmiştir. Bacon ve Descartes, insanların doğanın efendisi ve sahibi olması ve doğanın ve dünyadaki doğal kaynakların insanlığın, yani bilgiye sahip ve onu denetleyen kişilerin yararına etkin olarak kullanılması gerektiği yönündeki görüşlerini ayrı ayrı seslendirmiştir”¹⁸. Dolayısıyla ekonomik gelişmelerin kaynağı olan doğa, yani insan ihtiyaçlarını karşılayacak olan temel gereksinimler, tarımsal ürünler, barınma, tekstil, ısınma, artan nüfus ve kapitalist büyümenin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bu alanlarda teknik ilerlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda hem bir sosyal bilim olarak “ekonomi” nin kendi gelişimini sağlaması, hem de ekonomi kalemelerinin diğer bilimlerle olan ilişkisi hem kuramsal hem de pratik anlamda iç içe gelişmiştir.

¹⁷ Harold Dorn ve James E.McClellan III, **Dünya Tarihinde Bilim ve Teknoloji**, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2006, s.290.

¹⁸ Harold Dorn ve James E.McClellan III, s.290.

18.yy’a gelindiğinde ise, 16.yy coğrafi keşifleri ile başlayan sömürge hareketleri, feodal yapının çözülmeye uğramasıyla oluşan kapitalizm, sermayenin birikmesi ve kentlerde oluşan nüfus artışı, tüketimin artması, 18.yy aydınlanma dönemi ile bilginin, bilimsel yöntemlerin pratikte daha etkin bir şekilde uygulamaya geçişi, liberal ekonomik düşünce sisteminin ortaya attığı kuramsal modelin de etkisiyle birlikte bir Sanayi Devrimi kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, “*sanayi devrimi dediğimiz şey, bilimsel buluşlara dayalı teknik ilerlemelerin olanaklarıyla sağlanmış olan makineleşme düzeninin, geniş çaplı sermaye birikimlerinin de desteğiyle büyük bir üretim mekanizması durumuna geçmesiyle belirgindir*”¹⁹.

İngiltere’de başlayan devrim ile buhar makinesinin etkin bir şekilde pamuk, kömür ve demir gibi hammaddelerin endüstriyel alanlarda üretilerek nihai mallara dönüştürülmesi, artan Avrupa nüfusu için hayati önem taşıyordu. “*Sanayi devrimi merkezi üretimin ya da fabrika üretiminin ileri boyutlarda gerçekleşmesini sağladı. Artık üretenler tek bir merkezde ya da ayrı ayrı merkezlerde toplaşıyorlar, işi kolaylaştırmak ve daha nitelikli kılmak için iş bölümü uyguluyorlardı*”²⁰.

İşte tüm bu ekonomik gelişmeler sonucunda İngiltere’den Kıta Avrupa’ya ve dünyaya yayılan sanayi devrimi ve öncesi oluşumlar, ortaya yeni kültürel modeller, keşfedilen yeni coğrafyalar, insan ilişkileri, davranış biçimleri kısacası araştırılması ve keşfedilmesi gereken sosyal durumlar çıkarmıştı.

Diğer sosyal bilimlerin aksine ekonomi kendi kimliğini çok erken tarihlerde yaratmıştır. Çünkü ister istemez gelişen hızlı ekonomiye modern bir analiz yöntemi, bir disiplin gerekecekti. Toplumsal ve bireysel davranışlara büyük etkisi olan ekonomi, örneğin 16.yüzyılda kapitalizm kavramının ortaya çıkması ile birlikte doğurduğu burjuvazi ve proleterya terimlerini yaratmıştır ve tüm bu sosyal oluşumların da bilimsel bir sistem içerisinde ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Dolayısıyla, “*ekonomiyi ilk kez XVIII.yüzyılın sonunda ve XIX.yüzyılın başında bağımsız bir bilim dalı olarak inceleyen ve ekonomik liberalizmi savunan “İngiliz Klasik Okulu” ekonomistleri (A.Smith, D.Ricardo, Malthus ve J.StuartMill)*

¹⁹ Afşar Timuçin, **Düşünce Tarihi 2, Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi**, 5.Basım, İstanbul: Bulut Yayınları, 2005, s.234.

²⁰ Afşar Timuçin, s.237.

*ekonomik gelişmeyi ve onun işleyişini global kavramlarla ele almıştır*²¹. İnsan doğasına farklı bir yönden yaklaşan Adam Smith (1723-1790), insanı “*insan pazarlık yapan hayvandır*” şeklinde tanımlamıştır. Modern ekonominin ve ekonomi biliminin ilk kitabı olarak kabul edilen “*Ulusların Refahı*” eseriyle serbest piyasa, iş bölümü gibi kavramlarını incelemeye koymuş ve bunu yaparken de, problemin “... *sosyal gözlemle de doğrulanabileceğine ve bu nedenle yaklaşımının geniş anlamda düşünülürse ampirik...*”²² bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür.

2.2-Düşünsel ve Bilimsel Yükseliş

2.2.1 Leonardo da Vinci – Andreas Vesalius

Rönesans’ı hazırlayan XIV. ve XV. Yüzyıllar içinde İtalyan hümanistleri feodal düzenin düşünce dünyasını yansıtan dinci düşünceye karşı insancı düşünceyi savunmaya giriştiler²³. Bu nedenle Rönesans; doğanın, dolayısıyla da insanın kutsaldan yeryüzüne indirilişinin ve “insan” kavramının değişmeye başlamasıyla özdeşleşir. Bu değişiklik kendisini sanatsal, bilimsel, felsefî, ekonomik ve kültürel birçok yönde göstermiştir.

15.yy’da Rönesans ile adı bütünleşen, mimar, mühendis, sanatçı, filozof ve bilim adamı gibi pek çok niteliğe sahip olan Leonardo da Vinci, bu düşüncelerin en önemli temsilcisiydi. Tüm bunların yanında Leonardo’yu önemli kılan asıl şey ise çok iyi bir gözlemci olmasıydı. Gözlem yeteneğini diseksiyon çalışmaları üzerinde kullanarak iskelet sistemi ve kas sistemi üzerine çizimler gerçekleştirdi. Bu çalışmalarında, insanın anatomik yapısını keşfederek daha gerçekçi çizimler yapmanın arayışı içerisindeydi. Leonardo, *Resim Üstüne İnceleme* adlı çalışmasında “...*kaba doğalcılığı ve doğanın körü körüne kopya edilmesini mahkum eder. Ona göre, resim, aklın genelleştirici etkinliğinin bir sonucudur ve gerçekliği tanımaya götüren güçlü bir araçtır; resim, der, “gerçekten bir bilimdir ve doğanın meşru çocuğudur”*”²⁴.

²¹ Prof.Dr.Hüseyin Karakayalı, **Makro Ekonomi**, 4.Basım, Manisa: Emek Matbaası, 2002, s.5.

²² **Felsefe Kitabı**, Emel Lakşe (çev.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, s. 161.

²³ Afşar Timuçin, s.58.

²⁴ Server Tanilli, s.82.

Dolayısıyla, “Leonardo sanatı her şeyden önce bilime yakın olması gereken bir alan olarak düşünür ve hatta sanatı bilimin bir uygulaması sayar. Böylece Leonardo’da usçuluk sanatın temeline yerleşir...”²⁵. Leonardo usçu anlayışının yanında, icatları ile matematiksel, mekanik ve deneyci yaklaşımlarında izlenimlerini vermiş oldu.

Kopernik’in astronomi üzerine ortaya koyduğu teorinin yanında aynı tarihlerde, diseksiyon çalışmaları başka bir isim ile devam ediyordu. Artık insan bedeni kutsal görüntüsünden çok uzaktı ve incelenebilirdi. Andreas Vesalius (1514-1563), anatomi üzerine yaptığı çalışmaları “*İnsan Vücudunun Yapısı*” isimli kitabını yayınlarak anatomi biliminin modern temellerini atmış oldu. “Vesalius, diseksiyonu bizzat yaparak elde ettiği bulgular üzerinde gözlemlerde bulundu. Çalışmaları, deneysel araştırma ve gözlemin yeni bilim anlayışı içerisinde yer etmesine önemli katkı sağladı”²⁶. Onu diğerlerinden ayıran unsur, çalışmasının Galenik/Aristotelesçi görüşlerden farklılık göstermesiydi ve Kopernik’in evren anlayışı ile de bütünleşecek şekilde moderndi.

2.2.2 Nicolaus Copernicus:

Katolik kilisesi ve Aristotelesçi düşünce içerisinde durgun bir dönemde olan Orta Çağ Avrupa’sında hakim olan sistem “dünya merkezli” bir sistemdi. Bu anlayışa göre evrenin merkezinde dünya vardı ve insan, doğa sorgulanamaz, araştırılmaz bir tabu olmuştu. Ancak bilimsel anlamda bu dönemde hakim anlayışa ilk darbe bir gökbilimciden geldi: Nicolaus Copernicus (Kopernik) (1473-1543). Kopernik’in oluşturduğu varsayım öncesine kadar kabul edilen teori Ptolemaiosçu bir anlayıştı. “Ptolemy teorisine göre, gökyüzü yıldızların “çakılı” olduğu dönen bir küreydi; dünya bu kürenin merkezinde sabit bir konuma sahipti; çevresinde ay, güneş ve gezegenleri taşıyan iç içe bir dizi kristal küre vardı. “Tanrısal bir düzen” diye imgelenen bu sistem, ayrıca insana evrenin merkezinde olma onur ve gururunu sağlamaktaydı”²⁷. Kopernik’in varsayımı ise tamamen farklıydı ve bütün tepkileri üzerine çekmişti. *Göksel Kürelerin Dönüşleri Hakkında* (De Revolutionibus Orbium Coelestium, 1543) isimli kitabı yayımlandığında Kopernik, “...dünyanın kendi ekseninde günde bir

²⁵ Afşar Timuçin, s.77.

²⁶ Şimşek, s.35.

²⁷ Cemal Yıldırım, *Bilimin Öncüleri*, 22.Basım, Ankara: TÜBİTAK, 2005, s.75.

kez ve güneş çevresinde ise yılda bir kez döndüğü günmerkezli bir kozmoloji ortaya atmıştır. 1543 yılında dünyadaki her kültür kendi kozmolojisinin merkezine dünyayı koyuyordu. Kopernik yermerkezliliği ve İncil geleneğini böylesine kökten bir biçimde reddederek bilimsel bir devrim yapmış ve modern bilimsel dünya görüşünün oluşması yönünde ilk adımları atmıştır”²⁸.

Ancak Kopernik’in oluşturduğu sistem aslında etkisini hemen değil daha sonraları Johannes Kepler (1571-1630) ve Galileo Galilei (1564-1642) tarafından geliştirilerek gösterecekti. Johannes Kepler (1571-1630), Kopernik’in araştırmalarını ilereleterek “...evrenin merkezinde gerçekten de güneşin bulunduğunu, ama gezegenlerin güneşin çevresinde güneşten uzaklıklarına göre değişen hızlarda ve elips şeklindeki bir yörüngede döndüklerini ileri sürdü”²⁹. Elips şeklindeki bir yörünge hareketi ise ...”daireyi kusursuzluğun ve güzelliğin geometrik simgesi sayan ortaçağ bilginleri için pek kabul edilebilir bir önerme değildi”³⁰. Aynı görüşü Galileo Galilei (1564-1642) de savunarak “... kilise yetkililerini dinsel ve bilimsel düşüncenin uzun süredir birlikte olduğu Aristocu-Ptolemaiosçu dünya görüşü yerine Kopernikçi gün merkezliliğe inandırmak için etkin bir kampanya yürütmüştür”³¹. Galileo’nun nesneleri 30 kez büyütebilen bir teleskop yaparak bunu ilk kullanan gökbilimci olması ve gözlem tekniklerine yaptığı katkının yanında, bilime olan asıl katkısı başka bir alandaydı. “Modern bilimsel düşünceye büyük katkıları olan Galileo Galilei, Aristoteles’in mantığı söze dayandıran niteliksel yaklaşımının karşısına niceliksel matematiksel usçuluğu yerleştirmiş ve bu temel üzerine de modern deneysel yöntemi bina etmiştir”³². Galilei, Kopernik’in yöntemini matematik ve fizik ile birleştirerek, doğayı anlamanın yolunun matematiksel ifadelerle sağlanabileceğini göstermiştir. Dolayısıyla, “onun uygulamasındaki yenilik, gözlemle hesaplamayı bir arada yürütmesi, böylelikle de matematik ile fiziği birleştirerek modern anlamda “deney” kavramını oluşturmasıdır”³³.

²⁸ Harold Dorn ve James E. McClellan III, s.237.

²⁹ Merry E. Wiesner Hanks, **Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789**, Hamit Çalışkan (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 2009, s.508.

³⁰ Şimşek, s.39.

³¹ Harold Dorn ve James E. McClellan III, s.268.

³² Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal s.583.

³³ Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal s.583.

2.2.3 Francis Bacon: Gözlem ve Deney

16. ve 17.yy’larda bilimin ilerleyişi, doğayı, insanları keşfetmenin yanında kendi içerisindeki düşünüş ve yöntemlerinin de ilerleyişine tanık oluyordu. Francis Bacon (1561-1626) *The Advancement of Learning* (1605, Bilginin Gelişimi), *Novum Organum* (1620, Yeni Organon) adlı çalışmalarında,

“önceki dönemlerin bilgisini hatalı bir akıl yürütmeye dayalı olduğu için ve doğa felsefesinin, benzer olguların ampirik bir biçimde gözlenmesinden yola çıkması gerektiğini söyledi. Bu olguları inceleyenler daha sonra akıl yürütme yeteneklerini kullanarak genel bir açıklama veya hipotez ortaya koyacaklardı ki, bu sürecin adı tümevarımdı”³⁴.

Bacon, *Novum Organum*’da, yeni bilimsel anlayış için zihnimizi idollerden (putlardan) temizlememiz gerektiğini söyleyerek, ancak bunlardan kurtularak bilimsel bilgiye ulaşılabilirliğini belirtir.

“Bacon idoller eleştirisiyle insan zihnini yanlış inançlardan, ön yargılardan, mantık hatalarından, geleneğin olumsuz ağırlığından kurtardıktan sonra tabula rasa* haline getirdiği bu zihin üzerinde yeni bir bilim sistemi kurmaya girişir. Bu çabasında da bize Descartes’ı haber verir gibidir. Ancak bir farkla ki, Rasyonalist Descartes yeni bilimin temellerini insan usunun araştırılmasıyla oluşturur ve oradan giderek yeni bir sistem kurarken; Empirist Bacon insanı nesnelere yöneltir. O kavramları ustan değil nesnelerden çıkarmak yöntemini benimser...”³⁵

Bacon için, “doğayı tanımak, doğa güçlerini denetim altına alma yolunda istenen sonucu verecek yöntemi belirlemek, başlıca amaçlarından biriydi. Ona göre

---

³⁴ Merry E. Wiesner Hanks, s.506.

*“Düzanlamı “boş levha” ya da “üzerine hiçbir şey yazılmamış boş kağıt” olan tabula asa, zihinde doğuştan düşünceler bulunmadığını dile getirmek için kullanılan benzetmedir.” (Bkz. Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal, s.1380) John Locke’a (1632-1704) ait olan bu fikre göre,“... bütün fikirlerimiz, değerlerimiz ve kabullerimiz, dünyaya dair deneyimlerimizin-ya da “duyusal izlenimlerimiz”in- sonucuydu. İnsanlar doğuştan farklı değildi ama farklı deneyimler yoluyla farklılaşıyorlardı. Burada Locke, evrensel bir ilke (hepimiz doğuştan aynıyız) ile görelilik ilkesini (farklı deneyimler bizi farklılaştırır) bir araya getiren bir toplum bilimin epistemolojik temelini kuruyordu.” (Bkz. Thomas Hylland Eriksen, Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.17

³⁵ Şimşek, s.47.

gözlem ve deney, bilimsel araştırmanın asal özellikleriydi”³⁶. Bacon’un empirist yaklaşımı,

“... olguların önceliği ve gözlemin bu olgulardan giderek tümele varabileceği inancına dayanır. Felsefe açısından önemi, geçerli tek bilgi kaynağı olarak deneyi kabul etmesine ve doğa bilimleriyle evrensel genel geçer bilgiye ulaşılabilirliğini savunmasıdır. Bacon’un empirik yöntemi gerek bilim felsefesi gerek sosyal bilimler formasyonu üzerinde önemli bir etki kaynağı olmuştur”³⁷.

2.2.4 René Descartes

Rasyonalist ve mekanikçi yaklaşımıyla düşünce tarihine ve diğer bilim dallarına radikal bir yaklaşım getiren René Descartes (1596-1650) için kuşku en önemli faktördü ve kesin bilgiye ulaşmak adına oluşturduğu felsefesini yöntemli şüphe üzerinden yürütüyordu. Yöntemli düşünceyi geliştirmişti ve bilimin temeline felsefi bir görüş oturtmuştu.

Descartes’ın şüphe üzerine kurduğu yöntemin nedeni ise kesin bilgiye ulaşma arzusundan kaynaklanır. Çünkü “bilgilerimizi çok kesin, çok sağlam, çok belirgin bir temele dayandıramadığımız zaman onları doğru bilgi saymamız yanlış olur. Descartes’ın deyimiyle belki de değersiz bir maden bulup altın bulduğumuzu sanmışızdır. Bilginin ölçütü sağlam olmadığından bilginin doğruluğu rastlantıya kalmıştır”³⁸. Böylelikle her şeyden kuşkulananmamız gerektiğini ve bunu bilimin temeline yayarak doğru bilgiyi edinebilmemiz için de bir yöntem geliştirmemiz gerektiğini belirtmiştir. “Sorun her şeyden önce şu ya da bu yönteme sahip olmak değil yöntem bilincine sahip olmaktır. Descartes bize yöntemini değil yöntemi önerir”³⁹. Ampirist düşünürlerin duyumlara verdiği önemin tersine, ona göre, “Dış dünya ile ilgili imgemiz yalnızca imgedir ve öznenin dünya ile ilgili daha önceden var olan fikirleri tarafından derinden etkilenmiştir. Dünyayı ancak fikirlerin süzgecinden geçirerek görebiliriz. Felsefenin temel işi de bu yüzden, pozitif bilginin temeli olacak karşı çıkılamaz doğru

³⁶ Yıldırım, s.80.

³⁷ Şimşek, s.43.

³⁸ Afşar, s.150.

³⁹ Afşar, s.146.

fikirlerin var olup olmadıklarını araştırmaktır”⁴⁰. Böylelikle yöntem olarak kuşkuyu kendisine seçer. Yöntemi kuşkudur ancak kuşkulamadığı tek bir şey vardır, o da kendisi. Descartes kendisinden kuşkulamadığını, her şeyden kuşkulanarak ve sıra kendisine gelene kadar bu yöntemi devam ettirerek anlamıştır. *Yöntem Üzerine Konuşmalar*’da (1637) duyularımıza güvenmememiz gerektiğini belirterek “... her şey boş olsa bile, bu her şeyin boş olduğunu düşünebilen ben’in herhangi bir şey olması gerekir, bir başka deyişle her şeyin varlığı tartışma götürebilir, ama her şeyin varlığından kuşkuya düşen ben’in varlığından...”⁴¹ şüpheye düşülemeyeceğini açıklamıştır. Bu sayede Descartes Yöntem Üzerine Konuşma’da ben araştırmasını tamamlamıştır. “... Cogito, ergosum; düşünüyorum, o halde varım. Bu ilk gerçek, bir tasım, bir kıyas değildir; bu doğanın ışığına dayanarak, kendi iradesinin dolaysız farkına varışdır insanın...”⁴²

“Ben, cogito deneyiyle bulunmuş, daha doğrusu gösterilmiş oldu, şimdi bize bu ben’i araştırmak kalıyor. Ben neyim?”⁴³. Böylelikle ben araştırması bir basamak daha yükseldi ve felsefi, kültürel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kısacası her türlü insanı anlama yönteminin yolları yavaş yavaş gözükmeğe başlamış oldu.

2.2.5 Thomas Hobbes

“... 16.yüzyılla birlikte yaşadığı doğayı, yeryüzünü ve gökyüzünü, keşfetmeye koyulan insan, doğayı incelerken kullandığı yöntemlerle bu kez toplumu, kurumlarını, devleti, dini, ahlakı ve bizzat kendini araştırmaya girişti”⁴⁴. Thomas Hobbes (1588-1679) “Galileo’nun balistikte hareket biçimlerini incelemek için kullandığı ‘analiz-sentez’ yöntemini toplumsal analize uyguladı. Bu yöntem bir fenomenin açıklanabilir en basit bileşenlerine ayrılmasından sonra yeniden bir araya getirilerek bütünsel açıklamaya ulaşılmasına dayanıyordu”⁴⁵. Daha çok siyaset ve ahlak felsefesi üzerine düşünceleri ile tanınan ve *Leviathan* isimli eseriyle egemen devleti, toplumsal

⁴⁰ Thomas Hylland Eriksen, Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.19

⁴¹ Afşar, s.154

⁴² Tanilli, s.320.

⁴³ Afşar, s.157.

⁴⁴ Şimşek, s.33.

⁴⁵ Şimşek, s.62.

sözleşmeyi savunan Hobbes, mekanikçi bir tavırla ve empirik yöntemlerle insan doğasına yönelmiştir. Bu nedenle de ‘insan bir makinedir’ düşüncesinden hareketle,

*“ruhu da cisim olarak gören Hobbes, üç cismin varlığını kabul eder. Bunlar, evreni oluşturan madde, insanı meydana getiren beden ve toplumu meydana getiren siyasi kurumlardır. Hobbes’un amacı, bu cisimlerin iç bağlantısını göstererek siyasal kurumların insan doğasından, insan doğasının ise içinde yaşadığı evrenin temel ilkelerinden kaynaklandığını göstermek ve böylece bütünlüklü bir felsefe sistemi kurmaktır”*⁴⁶.

İnsanı daha çok bir tür makine olarak görür ve insan doğasına, topluma ve siyasi ilişkilere de fizikçi bir yaklaşımla bakar. İnsanın ruhsal ve fiziksel durumu ancak fizik yasalarıyla, yani gözlem ve deney ile incelenebilir ve açıklanabilir. Hobbes, Leviathan’da insanın toplumsal yapı oluşturma konusunda kendi çıkarına göre hareket ettiğini, yani toplumsal yapıyı oluşturma amacının varlığını korumak ve güvence altına almak üzerine olduğunu söyler. Bu durum insanın özünde yoktur aslında ve insan ortaklaşa uzlaşıda ve isteği sonucu toplumsal sözleşmeyi kabul eder, yani toplum olgusu oluşur. Dolayısıyla toplum insanın doğal durumunun tam tersi yani antitezidir. Buradan hareket ile dönemin diğer düşünürleri gibi Hobbes için de keşfedilen Yeni Dünya’lardan, yerlilerin yaşamlarından dolaylı yoldan (keşifler, sömürge hareketleri, gezginler) elde edilen bilgiler onları bir negatif ‘doğal durum’ olarak gösterir.⁴⁷

“İnsanlar, kendilerini korku içinde tutacak ortak bir erkten yoksun yaşadıkları zamanlarda, savaş denilen durum içindedirler... Böylesi bir durumda, sanayiye yer yoktur; çünkü meyvası belirsizdir: ve bunun sonucunda da yeryüzünde kültür yoktur; denizcilik yoktur; deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanımı yoktur; geniş, kullanışı binalar yoktur; fazla kuvvet gerektiren şeyler için hareket ettirme aygıtları yoktur; yeryüzüne dair bilgi yoktur; zaman hesaplama yoktur; sanat yoktur; edebiyat yoktur; toplum

---

⁴⁶ Şimşek, s.62.

⁴⁷ Özbudun, Şafak, Altuntek, s.23

yoktur; ve en kötüsü, sürekli korku ve şiddetli ölüm tehlikesi (hüküm sürmektedir – y.n.); ve insanın yaşamı, acınası, hayvanca ve kısadır”⁴⁸.

2.3 18.yy Aydınlanma Dönemi

*Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliğini gösteremeyen insanda aramalıdır **Sapere Aude!** Aklını kendin kullanmak cesaretini göster! Sözü şimdi Aydınlanmanın parolası olmaktadır.*

Immanuel Kant

Aydınlanma, temel olarak Rönesans, Reform hareketleri, Hümanist düşünce ve Kartezyen Felsefe’nin etkisiyle “us”un ve onu kullanma yöntemlerinin daha çok felsefe tarafından şekillendirilerek mutlak bilgiye ulaşma isteğinin doruğa ulaştığı bir dönemdir. Bu nedenle, bu yöntemle usun merkezileştirilerek, toplum, doğa ve insanlığın araştırılmasında ve mutlak bilgi arayışına adapte edilmesinde 18.yüzyıl’ın önemi büyüktür. Sonrası modernleşme sürecine de büyük etkisi olacak olan Aydınlanma,

“...Rönesans gibi getirdiklerinin bilincinde olan bir entelektüel akımdı. Rönesans düşünürleri, kendilerinin klasik dönem kültürünün yeniden doğuşunun bir parçası olduğunu; Aydınlanma düşünürleri ise bilginin onları eski çağlardan kurtaracağını düşünüyorlardı. Onlara göre, “aklın ışığı” önyargının, batıl düşüncenin, kör inancın, cehaletin, zulmün ve adaletsizliğin karanlığını aydınlatmak için kullanılabilirdi”⁴⁹.

⁴⁸ Hodgen, M. (1964). **Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**. University of Pennsylvania Press, Aktaran: Özbudun, Şafak, Altuntek, s.24

⁴⁹ Merry E. Wiesner Hanks, s.495-496.

Ancak “akıl”a verilen bu önemin yanında, Aydınlanma felsefesini oluşturan en önemli diğer unsur ise “eleştirel düşünce” idi. Çünkü doğru bilgiye ulaşma isteğinin altında yatan neden, doğayı, insanı ve toplumu eleştirel bir biçimde sorgulayarak sistemli bir biçimde bu bilgiye ulaşmaktır. Dolayısıyla da,

*“Aydınlanmanın kökeninde elbette Descartes’la birlikte başlayan eleştirili ya da eleştirici bakış açısı yatar. Aydınlanma düşünürleri gerçekte, Rönesans’la birlikte başlayan insana dönüş devinimlerinin, bu devinimlerle gelen insancı ve olumlu bakışın, tüm dogmalardan kurtulmak isteyen ve düşünceyi yeniden yeryüzüne, toprağa indirmeye çalışan tüm yeni bakış açılarının katılımından yararlanmışlardır”*⁵⁰.

14. ve 15.yüzyıldan itibaren hızla gelişen ve değişen ekonomik hareketlilik, özgür bireysel düşünceler ve bunların kraliyet ve soylular tarafından zaman zaman desteklenmesi modern felsefe ve bilimin başka bir yönden temellerini oluşturunuyordu. Kısmen bu etkilerle birlikte böylece,

*“Rönesans dönemi felsefi ve bilimsel gelişmeleri modern bilimi kavramsal olarak ve bilgi birikimi açısından hazırlamıştı. 18.yüzyıl büyük filozofların yüzyılı olmaya adeta zorunluuydu. Doğa bilimlerinde kullanılan yöntemlerin kazandığı başarı, bu yöntem modeliyle insan ve toplumsal etkinliğin de incelenebileceği düşüncesine yol açarak insan doğası gibi kavramların ortaya çıkmasına neden oldu”*⁵¹.

Bu bakımdan Aydınlanma dönemi, özellikle sosyal bilimler düşüncesinin gelişmesi yönünden parlak bir dönemdir. “İdealleştirilmiş bir Newton’dan, onun düzenli Tanrı’sından ve genel olarak Bilimsel Devrimin başarısından etkilenen Voltaire, Montesquieu, Condillac, Diderot, La Mettrie ve diğerleri gibi etkin Aydınlanma filozofları, önceki yüzyılda doğa bilimlerinin gösterdiği gelişmeyi toplumsal ve beşeri bilimlere yansıtmaya çalışmıştır”⁵².

---

⁵⁰ Afşar, s.269.

⁵¹ Şimşek, s.67-68.

⁵² Harold Dorn ve James E.McClellan III, s.311.

“Fransız Montesquieu (1689-1755), *Romalıların Yükselişi ve Çöküşünün Nedenleri Üstüne Düşünceler* (1734) adlı eserinde, hareket halinde topluma eğildi, *Kanunların Ruhu*’nda (1748) ise, durağan halde toplumu anlamaya çalıştı”⁵³. Kanunların Ruhu’nda bahsettiği “çevre” kavramında insan doğasını,

“... deneyimlerin ve duyuların bir karışımı olarak tanımlar ve deneyimlerin kaynağı olan çevrenin insanın ‘siyasal özü’nü oluşturduğunu vurgular. Montesquieu’nün ‘çevre’ kavramı, iklim, coğrafi koşullar, toprağın niteliği ve türü vb. fiziksel özelliklerin yanı sıra, toplumsal çevreyi de(devlet biçimi, din, gelenek, örfler, ticari ilişkiler, bilim, hukuk, vb.) kapsamaktadır”⁵⁴.

Böylelikle, Montesquieu’nün, insanın özünü oluşturan etmeni çevreye bağlaması ve bunun bileşenlerini de geniş tutması insana yönelik araştırmasının daha kapsamlı olması gerektiğini vurgular. Diderot da dönemin bireysel düşüncelerinin haricinde bütüncül bir yaklaşımla *Ansiklopedi*’yi yayımlayarak burjuvazinin bir uzantısını, yani pozitif ve akılcı anlayışı ortaya çıkarıyordu. Yazarlar arasında Montesquieu, Voltaire, d’Alembert, Turgot ve Helvétius gibi dönemin önde gelen isimleri vardı. Bu yönleriyle de *Ansiklopedi*, sosyolojinin oluşmasını sağlayan yapı taşlardan birisiydi. Aydınlanma düşüncesinin somut hali olarak *Ansiklopedi* ve *Ansiklopediciler*, aklın ön planda olduğu ve insanın sahip olduğu bilginin sistematik bir biçimde yer aldığı, dogmatik düşüncelere karşı daha çok deneysel yöntemlerin, bilimsel kuralların, yani bilginin yararının peşindeydiler. Bu amaçla olabildiğince bilgi toplandı, tasnif edildi ve sınıflandırıldı.

Ancak bu tarihlerde insan ve toplum bilimlerinde,

“... “fizik”teki anlayış ve yürüyüş görülür. Önce böylesi “fizik” bir anlayış: Ereksel nedenler bir yana bırakılmıştır, Tanrı işin içinden çıkarılmıştır, gerekirciliğin ön gerçeği kabul edilmiştir; insan, doğal nedenleri göz önünde tutmak istemektedir artık: Fiziksel ortam, insansal gereksinimler, duygular, tutkular, düşünceler; olayların – doğrudan ya da tanıkların aracılığıyla

---

⁵³ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt 4*, 18. Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim, 3.Basım, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007, s.57.

⁵⁴ Özbudun, Şafak, Altuntek, s.24-25.

*gözlemlenmesi ve deneysel usavurma usulleri kabul edilmiştir. Bunun yanında “fizik”teki yürüyüş: Görünüşleri iyiden iyiye betimlemek, olayların birbirlerine zincirlenişini aydınlığa çıkarmak ve kanunlara yükselmek”*⁵⁵

olarak bilgi sağlamanın etkin yöntemleriydi. Fakat daha henüz sosyal bilimler, “betimlemeci bir aşamadadır bu yüzyılda; bir tarih düzeyindedir”⁵⁶ ve çoğu zaman doğa tarihi, ahlak felsefesi adı altında toplanmışlardır. Çünkü sosyal bilimlerin teker teker ortaya çıkması, özellikle de sosyolojinin oluşması, için 19.yüzyılda “pozitivizm” beklenecekti. Dolayısıyla bu tarihe kadar da daha çok empirist veya rasyonalist temeller üzerinden gidilerek sistemli bilgi üretme ve modern bir bilim olma uğraşısı devam edecekti.

2.3.1 David Hume

İnsan Doğası’na empirist yaklaşan bir başka düşünür ise etik, siyaset felsefesi üzerine çalışmaları ile tanınan David Hume’dur (1711-1776). Hume, insana toplumsal bağlamda bakıyordu ve

“... felsefeyi insan doğasını araştıran deneysel bir bilim olarak görüyordu. Ama o kendisini daha çok yeni bir insan bilimi kurucusu, bir “moralist” olarak kabul ediyordu. Günümüzde “ahlak” karşılığı kullandığımız bu kelimenin kapsamı 18.yüzyılda çok genişti ve bugün felsefe karşılığı altında topladığımız bütün konuları ve sosyal bilimlerini de içerecek şekilde kullanıyordu”*⁵⁷.

*“Hume’un felsefesi Locke’un bıraktığı yerden devam eden bir felsefeydi”*⁵⁸. Çünkü Locke, doğuştan gelen bilgilerin yerine tabula rasa’ yı kabul ederek, *a priori*⁵⁹ bilgiyi reddetmiş ve empirist bir anlayışla “... İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Denemeler”de, rasyonalistlerin bilgiye deneyim olmadan nasıl ulaşılabilirdiğini

⁵⁵ Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt 4**, 18. Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim, s.53.

⁵⁶ Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt 4**, 18.Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim, s.54.

⁵⁷ Şimşek, s.80.

*Ahlak kuramcısı, ahlakçı.

⁵⁸ Ahmet Çiğdem, **Aydınlanma Düşüncesi**, 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s.67.

⁵⁹ “Doğruluğu deneyimlerimize, gözlemlerimize dayanmayan savlara, önermelere, düşüncelere, yargılara *a priori* denir.” (Bkz. Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal, s.1)

açıklamak için sundukları teoriye...”,⁶⁰ yani doğuştan gelen bilgiler teorisine karşı çıkmıştır.

Benzer bir görüşle, “*Hume etik konusunda da benzeri bir tavır takınarak, ahlaki yargılarımızın ve tutumlarımızın rasyonel ilkelere ve belli bir davranış örüntüsüne göre düzenlenmediğini ve bunların diğer insanlarla kurulan ilişkilerden alınan izlenimlere göre yönlendirildiğini ...*”⁶¹ belirterek “... *bilginin duyu deneyimlerine bağlı olduğunu düşünüyordu. Ancak duyu deneyimlerinin rasyonel temellendirilmesinin mümkün olmadığını, aksine nedensellik ve determinizm konularında olduğu gibi, bilgilerimizin genellikle rasyonel öncüller yerine, psikolojik kavramlarla açıklanabilecek zihni süreç ve işlemlerin sonuçları olduklarını düşünmekteydi*”⁶².

2.4 Doğa Tarihi Etkileri

Antropolojinin doğuşunu hazırlayan felsefe ve ahlak felsefesinin yanında, 19.yüzyılda evrimsel bir bilim olarak ortaya çıkmasını sağlayan diğer etmen doğa tarihinin etkileridir. 18.yüzyıla kadar bitki ve hayvanların incelenmesi ve bunların nasıl şematik bir düzen ile sınıflandırılacağı sorunu vardı. İsveçli Carl von Linnaeus (1707-1778) taksonomi* alanında yaptığı çalışmalarla botanik ve zoolojiye kuramsal düzeyde yaklaştı. Hayvanlarda ve bitkilerdeki karmaşık ve uzun sınıflandırmanın yerine ikili sınıflandırmayı koyarak günümüz bitki isimlendirmesinin temellerini atmış oldu.

Comte de Buffon (1707-1788) doğa tarihi konusunda etkin bir diğer isimdi. Çalışmaları ile jeoloji ve antropolojinin izlerini vermişti. Evrimci düşüncenin izleri Buffon’da da görülebilirdi. Buffon’a göre:

“Bir türün içinde çeşitli varyasyonların olabileceği, farklı hayvan türleri arasında ortak yapısal özelliklerin bulunduğu, çevrenin organizma üzerindeki etkileri, yaşamın besin kaynaklarından daha hızlı çoğaldığı ve bunun hayatta kalma mücadelesine yol açtığı, kimi yaşam biçimlerinin tükenmiş

---

⁶⁰ **Felsefe Kitabı**, Emel Lakşe (çev.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, s.131.

⁶¹ Çığdem, s.68.

⁶² Çığdem, s.67,68.

*olduğu, günümüzdeki hayvan çeşitliliğinin, geçmişin az sayıdaki, daha saf atasal hayvan biçimlerinden türediği vb...”*⁶³.

Buffon yapmış olduğu çalışmalarla bilimin niteliği hakkında şu sonuca varıyordu:

*“Ereksel nedenlerden kalkarak, doğanın eserleri hakkında hükme varamayız; doğaya kısır görüşlerle yaklaşmamalı, hareketlerine de manevi zevklerimize göre bakmamalıyız; doğa nasıl hareket ediyor, onu incelemeli ve onu tanımak için de, ürünlerinin – o sonsuz çeşitliliğinin önümüze serdiği bütün fiziksel ilişkilerin üstüne eğilmeliyiz”*⁶⁴. Bu da pozitif bir bilimin habercisiydi.

Buffon’un “İnsanın Doğal Tarihi” (1749), “Yeryüzü Teorisi”, “Doğanın Evreleri” (1778) eserleri jeoloji, antropoloji, etnografi gibi bilim dallarının kapısını açtı. Yeryüzü Kuramı’nda dünyanın yaşını önceki tahminlerden çok daha eskilere çekerek 75000 yıl gibi bir tahminde bulunuyordu. Doğanın Evreleri’nde ise gözlemler sonucu değişim olduğunu savunuyor ve türleri tarihsel sınıflandırma yaparak evrim teorisini önceliyordu.

Ancak evrim düşüncesi ile ilgili en açıklayıcı kuramsal çalışmayı Charles Darwin yapmıştır (1809-1882). Darwin, “On the Origin of the Species” (Türlerin Kökeni Üzerine-1859) isimli çalışmasında, türlerin hayatta kalma düzeylerinin çevresel faktörlerle bağlantılı olduğunu, “fizyoloji, davranış ve çevre arasındaki ilişki, kimlerin hayatta kalıp uyumsal özelliklerini gelecek kuşaklara aktarabileceğini belirlemektedir. Göç ya da çevresel değişim, yeni bir seçim sürecini tetikleyerek türleşmeyi sağlayacaktır; böylelikle mevcut türsel çeşitlilik, farklı ekolojik çevrelerin seçici baskısının ürünüdür”⁶⁵. Darwin’den önce Jean Baptiste de Lamarck da (1744-1892) , türlerin zamana bağlı olarak değiştiğini ve bir evrim geçirdiğini, çevreye uyumluluklarının adaptasyon ve seleksiyon sonucu ile gerçekleştiğini ileri sürmüştü.

---

*Yunanca *taxis* (düzenleme) ve *nomos* (yasa) kelimelerinin birleşiminden türemiş olan kelimedir. Canlıları sınıflandırmak ve türlere ayırmak için kullanılan bilimsel yöntemdir.

⁶³ Özbudun, Şafak, Altuntek, s. 29-30.

⁶⁴ Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt 4*, 18. Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim, s.44.

⁶⁵ Özbudun, Şafak, Altuntek,30-31.

19.yüzyıl evrim düşüncesi, biyolojik evrim düşüncesinin toplumsal olarak da ortaya konulabileceğini ve toplumların kökeninin bu şekilde açıklanabileceğine ön ayak oldu. 19.yüzyıl toplumsal evrim düşüncesi, toplumların ilkel yapılanmadan daha modern ve karmaşık yapılanmaya doğru evrildiğini ve bu evrimin zirvesinde de Batı’lı toplumlar olduğu düşüncesini ortaya koymuştur. Bu kuram ile adı anılan Herbert Spencer (1820-1903);

“...evrimle genel bir görüngü olarak ilgilenir ve evrimci yaklaşımı biyoloji dışındaki alanlara aktarır. Evrimi basitten karmaşığa doğru ilerleyen tedrici bir süreç olarak gören ve değişimin temel güdüsünün hayatta kalma mücadelesi olduğunu söyleyen Spencer, insan toplumlarının evrimini de “organik analogi” doğrultusunda kurgular. Bu analogide, insan toplumları, tıpkı organizmalar gibi basitten karmaşığa doğru tedrici bir ilerleme sergilemekte, toplumlar karmaşıklaştıkça onları oluşturan kesimler arasındaki iş bölümü de artmaktadır...”⁶⁶

Bu tür bir yaklaşım, karşımıza ilkel-modern dikotomisini* çıkarır:

İlkel/geleneksel	modern
göçebe,devletsiz	teritoryal (yerleşik) devlet
akrabalık bağları	toplumsal sözleşme
kuralsız/karmaşık cinsel ilişkiler	tekeşlilik
ortaklaşmacılık	özel mülkiyet
büyü	bilim ⁶⁷

---

⁶⁶ Özbudun, Şafak, Altuntek, s.31.

*Dikotomi, Türkçe karşılığı ikileşimdir. Temel anlamı olarak ikiye ayırmaktır.

⁶⁷ Özbudun, Şafak, Altuntek, s.34.

Bu düşünceler çerçevesinde antropoloji, 19.yüzyılda araştırma eğilimini çoğunlukla ilkel halklar üzerine yoğunlaştırmış, kuramsal ve alan çalışmalarını birlikte sürdürerek insanı tüm boyutları ile inceleyen ayrı bir disiplin olmuştur.

3. FOTOĞRAF AÇISINDAN TARİHSEL BAKIŞ

Teknolojik *determinist* bir yaklaşımla, genellikle fotoğraf tarihi anlatısı ve camera obscura'nın gelişimi daha çok bir dizi teknik gelişim ve bu gelişimin içinde kimyasal, fiziksel ve mekanik unsurlar ön plana çıkarılarak anlatılır. Ancak konumuzla ilintili olmakla birlikte, böyle bir teknolojik gelişme özünde farklı bir durum ile değerlendirilmelidir: Sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve felsefi değişimler. Çünkü genel algının tersine, “... *teknik ve teknolojik değişimleri soyutlamak ve geniş toplumsal, iktisadi ve kültürel değişimleri, sanki teknolojik ve teknik değişimler tarafından belirlenmiş gibi açıklamak çok zayıf bir düşünce biçimidir*”⁶⁸.

Özellikle 19.yüzyıl'a kadar geçen süre içerisinde oluşan değişimler bir anlamda bu tanımlamayı doğrulamaktadır. Başta ekonomik ve politik anlamda, merkezi otoritenin artan nüfus artışı, coğrafi ölçeğin genişlemesi, felsefi, bilimsel ve sanatsal düşünce yapısının daha özgürlükçü hale gelmesi gibi konular karşısında denetleme mekanizmalarında ve bunu modern hayatı yönlendirme ideolojisinde yeni yollara başvurması gerekiyordu. Bunun yanında yeni tanımlamalarıyla birlikte ekonomide oluşan Kapitalist iktisadi modelin ortaya çıkardığı sosyal sınıflar ve kendi söyleminin bir gereği olarak da sistemin kültürel bir temsiliyet organına, yani bir *medium*'a⁶⁹ ihtiyacı vardı. Çünkü resim geleneği hem yeni toplumsal sınıflar için uygun değildi hem de yeni sistemin ihtiyacını karşılamıyordu. Seri üretim, nihai malların standartlaşması, birim maliyetlerin azalması gibi ekonomik nedenlerin yanında, liberal düşünce sistemi, bireyselleşme, bilginin hızlı dolaşımı, bilimsel gelişmeler yeni bir *medium*'u gerekli kılmışlardı. Bütün yönleriyle bu *medium* camera obscura'nın bir uzantısı olan fotoğraf olacaktı. Bu anlamda fotoğrafın icadı, ekonomik, sosyal, felsefi ve bilimsel düşünüş yöntem ve olaylardan bağımsız olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda fotoğrafın icadı, determinist yaklaşımın neden sonuç ilişkisinin bir sonucu değil “... *bu gün olduğu gibi geçmişte de teknolojik gelişmeler ve onların yaygınlaşması kurumların, sosyal*

---

*"Her olguyu da durumun dünyayı yönlendiren evrensel (genel-geçici) yasaların uygunluğu içinde geçmiş olaylar ya da durumlar tarafından meydana getirildiğini belirten görüş." (Bkz. Robert Audi, General Editor, **The Cambridge Dictionary Of Philosophy**, 2.edition, New York: Cambridge University Press, 1999, s. 228.

⁶⁸Raymond Williams, **İkibin'e Doğru**, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989, s.83.

⁶⁹ Araç,vasıta

iktidarın işleyişiyle ve bu araçların kabulü mevcut ihtiyaçlara bağlı olarak...”⁷⁰ ortaya çıkması şeklinde yorumlanabilir. Raymond Williams da teknolojik determinist görüşün aksine bir söylemle bu durumu desteklemiştir :

“...bütün teknik deney ve çalışmalar, zaten mevcut toplumsal ilişki ve kültürel biçimler dahilinde, genellikle zaten önceden tahmin edilen amaçlar için yapılır. Ayrıca bir teknik yenilik toplumsal açıdan kendi başına o kadar önemli olmaz. Bir yenilik, ancak üretime yönelik yatırım için seçildiği ve bilinçli olarak belirli bir toplumsal kullanım yolunda geliştirildiği –yani teknik bir yenilik olmaktan çıkıp elverişli bir teknoloji haline gelmeye başladığı – zaman genel önem kazanır. Bu, seçme, yatırım ve gelişme süreçleri mevcut toplumsal ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde olur”⁷¹.

Fotoğrafın ortaya çıkışı ve tarih sahnesinde bu kadar önemli yer tutması da aslında 19.yüzyılı oluşturan bazı dinamiklerin bir araya gelmesi ile olanaklı olmuştur. O halde özetle, “...fotoğrafın icat edildiği tarih olarak ifade edilen 1839’un hemen öncesinin, toplumsalın tüm dinamikleri ile yeniden örgütlendiği bir dönem olduğunu hatırlatmak gerekir”⁷². Bu dinamikler modernist bir anlayış ile birlikte 15.yüzyıldan bu yana değişime uğrayan ve 19.yüzyılda yeni tanımlamalara ihtiyaç duyan “gözlemci”, “denetim”, “kitle” ve “bilgi” gibi farklı anlamları olan, ancak bu anlayışın ihtiyaçları ile birbirlerini etkileyen, iç içe geçmiş unsurlardır. Kökeninde Hümanizma ve Rönesans etkileri ile birlikte, başta Aydınlanma olmak üzere, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ile kendisini oluşturan modernizm bu anlamda tüm bu dinamikleri kendine göre yeniden tanımlamıştır.

Değişimin ekonomik yanı olan kapitalist iktisadi model, daha önce de belirttiğimiz gibi burjuva ve proleterya olmak üzere iki toplumsal sınıfı ortaya çıkarmıştı. Daha çok kent nüfusunun içerisinde kendisini gösteren bu iki sınıf, homojen bir biçimde olan nüfus yapısının, değişerek heterojen ve kitlesel bir yapıya bürünmesini sağlamış oldu. 19.yüzyıl’dan çok önceleri şekillenmeye başlayan ve tanımı değişen

---

⁷⁰ N.GamzeToksoy, “Sosyal Bilimsel Düşünce İçinde Görüntülerin Yeri ve Potansiyeli”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi S.B.E), 2007, s.72.

⁷¹ Williams, s. 125-126.

⁷² Toksoy, s.73.

toplumsal yapının yanında, birey de değişime uğruyordu. Bu hem modernizm odaklı merkezi otoritenin ideolojisi altında hem de bireyin kendi varoluşsal kaygısı tarafından gerçekleşiyordu. Modernite eleştirisini birey ve merkezi otorite üzerinden yapan Foucault da iktidarın varlığını sürdürebilmesi için bilime, bilgiye, gözetleme ve denetleme mekanizmalarına ihtiyacı olduğunu söyler. Görünürde modernizmin bireyi özgürleştirici bir yapısı vardır ancak bu gizil bir niteliktedir : *laissez faire, laissez passer*⁷³ söyleminin ve toplumu tatmin edecek düzeyde çeşitlenen nihai malların yarattığı gizli serbesti ekonomik yönden, devletin “iktidar” kavramı altında kendi gücünü otoriter bir şekilde meşrulaştırması siyasi yönden, rasyonalist ve pozitivist anlayışın gündelik hayatı kollaştırmacı ve bir dizi keşiflerle ortaya çıkan teknolojik yenilikler ile insan aklını merkeze alan düşünce özgürlüğü bilimsel ve felsefi yönden bireyi şekillendiriyordu.

Birey ise tüm bu etkiler tarafından şekillendirilmesinin yanında kendisini başka bir şekilde anlamlandırmak, var edebilmek ve kalıcı olabilmek için daha farklı bir şeye ihtiyaç duyuyordu. Aristokrasinin ve bir kısım burjuvanın yıllardır resim aracılığı ile portrelerini yaptırması, kültürel anlamda kendisini var etmesi, bu durumun sadece belirli zümreye ait olması artık 19.yüzyılın toplum yapısına ve yeni birey modeline uygun değildi. Burada birey modernist süreçle hem yeni bir gözlemci statüsünü kazanmış hem de gözlenen olarak bir inceleme konusu olduğu için yeni medium olan fotoğrafa ihtiyaç duymuştur. Çünkü;

“modernleşme, kapitalizmin yerleşik olanı kökünden söküp hareketli kıldığı, serbest dolaşımı engelleyeni ortadan kaldırdığı ya da sildiği, biricik olanı değiş tokuş edilebilir hale getirdiği bir süreçtir. Bu durum bedenler, göstergeler, imgeler, diller, akrabalık ilişkileri, dinsel uygulamalar ve uluslar için geçerli olduğu kadar mallar, zenginlik ve işgücü için de geçerlidir. Modernleşme yeni ihtiyaçlar, yeni tüketim ve yeni üretimin durmak bilmeyen ve

---

⁷³ Genellikle Türkçe’ye “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” şeklinde tercüme edilen, devletin ekonomi üzerindeki müdahalesinin olabildiğince az olması gerektiğini savunan ve böylece piyasa dengesinin görünmez bir el tarafından dengeye oturacağını söyleyen liberal ekonomik doktrinin ünlü sözüdür.

kendi kendini daim kıldığı bir yaratımdır. Bir insan özne olarak gözlemci bu sürecin kesinlikle dışında kalamaz”⁷⁴.

Aslında modernizm başka konularda da *medium*’ lar üretmişti. Modernist *medium*’un ekonomideki karşılığı fabrikalar, buharlı makineler, iletişimdeki karşılığı telgraf, telefon iken, fotoğraf ise onun felsefi, bilimsel, iletişimsel, politik, ekonomik ve sanatsal karşılığı oldu. Fotoğrafi oluşturan bu çoklu yapı onun çözümlemesinin ve tarihsel anlatısının sadece teknik yönlerinin kronojik sıralama ile anlatılmasının yerine, kökeninde birey, sosyal yapı, ideolojik kontrol mekanizması, bilginin kontrolü ihtiyacı, modernizmin tarihsel bağlamı gibi değişkenler tarafından açıklanmasının daha anlamlı olduğunu gösteriyor.

3.1 Sosyal Bir Oluşum – İhtiyaç – Beklenti

Fotoğrafın icadının sosyal bir çıktı olmasını sağlayan en önemli en önemli faktör 13.yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan “burjuva” sınıfı olmuştur. Burjuva aslında sadece fotoğrafın değil 19.yüzyıla kadar geçen süre içerisinde bilimsel, felsefi ve teknik birçok gelişmenin ana nedenlerinden birisidir. Ona bu gücü sağlayan şey ise ekonomik bağımsızlığı olmuştur. Matbaanın henüz yeni bulunmasıyla birlikte nispeten ucuzlayan kitaplar yine de belirli zümrelere hitap ediyordu. Sıradan insanların henüz ulaşamadığı bilgiye burjuva rahatlıkla ulaşabilirdi. Zenginlik bu anlamda onlara bilgiyi getirmiş oldu. Felsefe, bilim üzerine kitaplar okudular ve politik ekonomi, din, sanat, sosyal hayat üzerine eleştiriler yaptılar.

13.yüzyılda feodalitenin içerisinde senyörler, rahipler ve aristokrasinin karşısında önceleri ekonomik konumları ile yer alan burjuvazi temelde şehirde yaşayan, zeki, zanaat, ticaret, kamu görevi ile uğraşan ve köylüler ile belirttiğimiz sosyal sınıflar arasında yer alan bir orta sınıftı. Ancak erken tarihlerde “*burjuvazinin, toprak sahibi asiller gibi, topraklarında yaşayanlar üzerinde sanki bir devlet iktidarına benzer bir iktidarı yoktu*”⁷⁵. Elbetteki bu durum burjuvaziye var eden kapitalizmin de daha henüz tam olgunlaşmamasından kaynaklanıyordu. Ekonomik güçsüzlüğünün yanında siyasi ve

---

⁷⁴ Jonathan Crary, *Gözlemcinin Teknikleri On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.22-23.

⁷⁵ Levend Kılıç, *Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi, 2008, s.20.

anlamda da henüz bir etkisi olmadığı için burjuvazi bu tarihlerde çok etkili değildi. Bu anlamda burjuvazinin temelini oluşturan ekonomik gücünü kazanması için öncelikle feodal yapının ve krallık yönetiminin değişmesi gerekiyordu. Bunun anlamı ise bir devrimdi. Ekonomik devrimini kapitalizm ile gerçekleştirmeye başlayan burjuvazi, sermaye sahibi kapitalist olma sürecine kadar, yani 19.yüzyıla kadar, siyasi ve ideolojik yönden aristokrasi ve kilise ile karşı karşıya gelmiştir. Çünkü feodal yapıdaki iktisadi ekonomik model burjuvazinin isteyeceği türden bir model değildi. Bu model daha yerel nitelikte, toprak mülkiyetine bağlı ve serbest piyasanın hareketli, kitlesel üretim yapısına ters düşecek nitelikteydi. Burjuvazinin istediği model ise içeride piyasa ekonomisine bağlı olarak daha liberal, dışarıda ise devletin korumasına bağlı olarak özünde merkantilizmin olduğu daha milliyetçi ve ulusal bir yapıydı. Bu koşullar altında feodal yapının sonraları Sanayi Devrimi ile ekonomik anlamda söküme uğraması aynı zamanda burjuvazinin siyasi anlamda söz sahibi olmasını sağladı. Avrupa'daki konumunun farklılık göstermesi elbetteki ülkelerin feodal yapılarının farklılık göstermesinden kaynaklanıyordu. İngiltere'de daha demokratik bir şekilde yavaş yavaş parlamentoda yer almaya başlasalar da, Fransa'nın feodal yapısı daha katı olduğu için, bir ihtilal zorunlu olmuştu. Fransız İhtilali bu anlamda burjuvazinin kendisini ispatlaması için bir dönüm noktasıydı ve ihtilalle birlikte monarşi karşısında siyasi anlamda büyük güç ve özgürlük kazanmasıyla sonuçlandı.

Tüm bunların yanında burjuvazi, aristokrasi karşısında elde ettiği ekonomik ve siyasi gücün yeterli olmadığıнын farkındaydı. Kültürel ve sanatsal anlamda bir temsiliyet aracı olarak resimsel porte geleneğini uzunca bir süredir yönlendiren aristokrasinin yerini almak için modernitenin yeniden şekillendirdiği gözlemci ve görme mediumlarının burjuva tarafından yeniden ele alınması ve farklı bir bağlamda, farklı araçlarla yapılandırılması gerekiyordu. Crary'a göre *“buradaki öykünme sorunu estetik bir sorun değil, toplumsal iktidar sorunudur; eşdeğer olanı üretebilme kapasitesine dayanan bir iktidar sorunudur”*⁷⁶. Bu iktidar sorununu 19.yüzyıl ile birlikte siyasi ve ekonomik anlamda büyük ölçüde kazansa da, belki de asıl önemli olanı, Freund'un değişiyile *“anlatım aracı”*⁷⁷ nı henüz kazanamamıştı.* Daha önce de *medium* olarak

---

⁷⁶ Crary, s. 24.

⁷⁷ Bkz. Gisele Freund, **Fotoğraf ve Toplum**, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2007, s.12.

bahsettiğimiz bu anlatım aracı, arsitokrasinin kullandığı resimsel portreye eşdeğer ve kendi tanımlamalarına uygun bir yöntem olan fotoğraftı. Ancak fotoğrafa yüklenecek olan bu görev, icat edildiği tarih olan 1839’dan daha önce başka bağlamlar ve icatlar tarafından daha önce ortaya konulmuştu. Bu anlamda genel olarak “*görme, öznel görme modellerini geliştirecek yönde biçimlendiriliyor ve kültürel, bilimsel alanın içine dahil edilebileceği temel yollar üretiliyordu*”⁷⁸. Crary’nin belirttiği modernitenin yeniden bir düzenlemesi olarak bu süreç “insanın yeni kurumsal ve ekonomik gerekler doğrultusunda daha fazla rasyonelleştirilmesine ve kontrol altına alınmasına izin veren bilgi, aynı zamanda görsel temsilde yeni deneyler yapılmasının da bir koşulu”⁷⁹.

Toplumsal dinamiğin bütün alanlarındaki değişimlerin etkileri ile birlikte öznenin gözlem pratiklerine fotoğrafın icadından önce etki eden başta camera obscura ve çeşitli optik aygıtlar, görmenin rasyonelleştirilmesi anlamında bilim ve sanat tarafından yüzyıllardır kullanılıyordu. Daha sonra değineceğimiz bilimsel anlamda bilginin görselleştirilmesi ihtiyacı (görsel bilgi) konusunun dışında, öncelikle sosyal alandaki kullanımı ile karşımıza çıkan ilginç icatlar görme ve pratiğindeki hızlı değişimi bize göstermektedir. Bir eğlence kültürüne dönüşen ancak çoğunlukla toplum tarafından çok benimsenmeyen ve kalıcı olmayan fenakitiskop, zootrope, thaumatrope gibi icatlar görme ile ilgili değişimin birer örnekleridir. Ancak 19.yüzyılda öznenin (daha çok burjuva ve onun her tabakası) sosyal bir ihtiyaç olarak kendisini var edebilecek, kendi temsilini yaratabileceği daha kalıcı bir *medium*’a ihtiyacı vardı. Yeni bir *medium* ihtiyacı özellikle portre sanatçıları açısından da çok önemliydi. Oluşan yeni sınıflar ve artan nüfus karşısında ortaya koydukları alternatif temsil yöntemleri ile sınırlı sayıda tüketiciye ulaşmaya çalışmışlardır. Yine de bu alternatif yöntemler resimsel portrenin yerini hiç bir zaman tutmamıştı ve dönemin anlayışına uygun olarak burjuva kültürüne hitap edebilecek tek *medium* fotoğraftı.

---

*Bu bölümde burjuva üzerine temellendirilen fotoğrafın toplumsal ve siyasi anlatımıyla ilgili ayrıntılı bilgi, yazarın aynı adlı eserinin 7. ve 68. sayfaları arasındaki bölümlerden bulunabilir.

⁷⁸ Toksoy, s.76.

⁷⁹ Crary, s.21-22.

*İcadı Louis Daguerre’ye ait ve kendi isminden türemiş olan, gümüşle kaplanarak ışığa duyarlı hale getirilmiş bakır levhanın yeterli ışık koşulları altında pozlanarak sadece ‘pozitif’ görüntünün elde edildiği erken dönem fotoğraf üretme tekniğidir.

Toplum içerisinde oluşan böyle bir sosyal ihtiyacın yanında, 19 Ağustos 1839'da Paris Bilimler Akademisi'nde bir burjuva olan François Arago tarafından kamuoyuna tanıtılan daguerrotype*, Fransız Devleti tarafından da desteklenir. Bu aynı zamanda fotoğrafın görsel bilgi edinme sürecinde bir kontrol mekanizması olarak kullanılmasının merkezi otorite tarafından önemseneyeceğinin de göstergesidir. Entelektüel bir burjuvanın desteklediği bu yeni icadın başarılı ilk görüntüsünü aslında yine bir başka burjuva olan Niépce ortaya çıkarmıştı. 1824 yılında evinin penceresinden “*heliography*” adını verdiği teknik ile çektiği fotoğraf bu anlamda ilk fotografik görüntü sayılır. O sıralarda yaptığı dioramlar ile tanınan Daguerre ile ortaklığı, Niépce'nin ölümüyle kısa sürer. Çalışmalarına tek başına devam eden Daguerre, Arago'nun kendisini desteklemesiyle dönemin sessiz rakipleri karşısında bir adım öne geçer. Talbot, Bayard gibi görüntü sabitleme çalışmaları ile uğraşan diğer araştırmacılar, yöntemi Daguerre'den daha önce bulduklarını iddia etseler de, daguerrotype'ın teknik anlamda onlardan daha iyi durumda olması, zaman zaman eleştirilen Arago'nun ve Paris bilim otoritelerinin çok da haksız olmadıklarını göstermiş oldu.

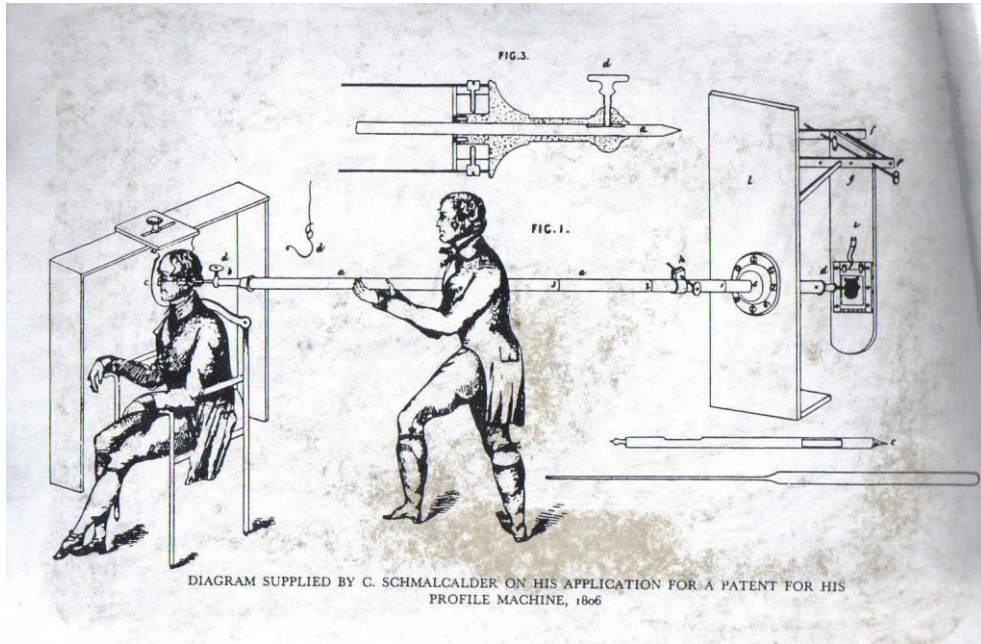
Çeşitli örnekleri ile görmenin biçimlendiği ve yeni alternatif görme pratiklerinin ortaya çıktığı 19.yüzyıl öncesinde portre geleneğinin getirmiş olduğu prestijli sosyal statü, toplumun çoğu tarafından arzu edilen bir şeydi. “*Burjuvalardan oluşan bir müşteri çerçevesiyle karşı karşıya gelen porte ressamını bekleyen iki görev vardı: bir yandan saray ressamlarının moda yaklaşımlarını taklit ederken diğer yandan da bu sınıfın ekonomik kaynaklarına uygun fiyatlar belirlemesi gerekiyordu*”⁸⁰. Bu anlamda 16.yüzyıldan itibaren Avrupa Aristokrasinin tercih ettiği minyatür portreler burjuva tarafından ilgiyle karşılandı. Boyutlarının küçük olması nedeniyle kolayca taşınabilir ve dolayısıyla uzun yolculuklarda hatıra amacıyla götürülebilirlerdi. Ancak orta sınıfa hitap etmesi anlamında yine de pahalıydı ve iyi bir resim bilgisi, el becerisi istiyordu. “*Orta sınıf: ellere yüklenilen ayrıntılı sanatsal eğitim ihtiyacını ortadan kaldıracak mekanik alet portreleri istedi, böylece herkes eğer bir sanatçı olmasa bile teknik ressam haline gelebilirdi*”⁸¹. 1786'da Gilles Louis Chrétien'in icadı olan

---

⁸⁰ Freund, s.12.

⁸¹ Beaumont Newhall, *The History of Photography*, 5.edition, New York: The Museum of Modern Art, s.10-11.

*fizyonotras*⁸², sunduğu basit portre üretim tekniği ile kısa sürede burjuvazinin çoğunluğu tarafından benimsendi. Yinede hala tabana yayılmış bir görüntü çizemiyordu, çünkü teknik anlamda mekanik süreç el işçiliğinden bağımsızlaşmamıştı ve minyatür portrenin etkisine sahip değildi.

Resim-1 C.Schmalcalder'in profil çizimi makinesi ile ilgili yapmış olduğu çalışmayı gösteren resim, 1806. Gilles Louis Chrétien'in fizyonotras'ının örnek çizimlerinin açıklayıcı olmaması ve daha iyi anlaşılabilmesi açısından, Schmalcalder'in farklı bir yöntem ile uyguladığı teknik burada gösterilmiştir.⁸³

Fotoğraf ile olan bağlantısı sadece görüntü üretme ve ona sahip olma durumunun daha demokratik olup olmaması, Freund'un değişiyile “*ideolojik*” boyutuyla

⁸² **Physionotrace** : Silüet ile gravürün birleşiminden oluşan bir portre yapım aleti. Minyatür portreye göre neredeyse hiç el becerisi gerektirmiyor, sadece gravürün yapılacağı malzemenin üzerine düşen kişinin gölgesinin konturlarını çizmek yetiyordu.

⁸³ <http://brianaltonenmph.com/6-history-of-medicine-and-pharmacy/hudson-valley-medical-history/the-post-war-years/hudson-valley-physiognotracers-the-first-psychologists/> (16 Mart 2013)

*1807'de William Hyde Wollaston tarafından nesnelerin eskizlerini doğru çizmeyi kolaylaştırmak için icat edilen optik alet. Bir kağıdın üzerinde küçük bir ayaklığa yerleştirilmiş dört kenarlı prizmadan oluşur. Gözü prizmanın üst kenarına yerleştirilerek göz bebeğinin yarısı prizmanın üzerine gelir, gözlemci prizmanın önünde bulunan nesnenin yansıyan, açıkça kağıdın üzerinde olan görüntüyü görmesi mümkün olur. Daha sonra görüntüyü kalem ile kopya edebilir. Bkz. **camera lucida**. (2012). Encyclopædia Britannica. *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica

ilgiliydi. 1807’de bir başka deneme *camera lucida** da basit kullanımına rağmen, aynı ölçüde gerçeği yansıtmada konusunda pek başarılı değildi.

Resim-2 Aydınlık oda kullanımı üzerine, Camera Lucida ile bir çizim örneği, V.Chevalier, 1834 ⁸⁴

“Fotoğrafın icat edilmesiyle birlikte yeni bir evrim süreci başladı ve portre sanatının tüm biçimleri, yağlıboya resim, minyatür ve orta sınıf burjuvanın talebini karşılamak için üretilen gravür, neredeyse tümüyle yok olup gitti”.⁸⁵ Lisansının da serbest bırakılmasıyla başta Fransa olmak üzere Amerika’ya kadar yayılan daguerreotype, kısa bir sürede yüzlerce atölyede çekilen binlerce portre fotoğrafları ile bir nevi sanayi üretimine dönüşür.

History of Bourgeois Perception kitabında Donald M.Lowe’nin burjuva toplumunu, hissetme hiyerarşisinde “görme yeteneğinin genişlemesi” konumu ile tanımlaması bir anlamda bu sürecin gözlemci statüsündeki değişimi gösterir. Gözlem ile ilgili bu evrim sürecinde kültürler, aidiyetliklerini fotoğrafta bulur. Bireysel ve toplumsal sınıfları etkilemesinin yanı sıra daha küçük sosyal toplulukların da fotoğrafa ihtiyacı olmuştur. Modernizm ile birlikte “çekirdek aile denen o klostrifobik birim çok

⁸⁴ Beaumont Newhall, **The History of Photography**, Fifth edition, ninth printing, Published by The Museum of Modern Art, New York, 2005, s.11.

⁸⁵ Freund, s.33.

daha geniş olan aile topluluğundan kesilip çıkarılırken, fotoğraf gelip aile yaşamının tehlikeye düşen sürekliliğini ve yok olmaya yüz tutmuş olan genişliğini anılatmış, simgesel olarak yeniden oluşturmuştur. Dağılmış akrabaların simgesel varlığı o hayalet gibi izlerde, yani fotoğraflarda yaşar”⁸⁶.

Aileyi bir arada tutacak olan fotoğraf “*az kültürlü*”^{*} sanat türü olarak adlandırılrsa bile, sahip olduğu temsiliyet gücü ile ortak yaşamın vazgeçilmez tamamlayıcısı olmuştur. Bu anlamda fotografik portrenin önemi bu yüzyılda çok daha farklıydı. Hitap ettiği ve edeceği geniş bir toplum tabakası vardı. Bourdieu’ya göre bu durum, yani ailenin (özellikle küçük burjuvaların) fotoğrafı kabullenmesi, fotoğrafın sosyal ve bireysel ihtiyaçlara cevap verebilme yeteneği ile; “... *ortak yaşamın önemli alanını resmileştirmek ve ölümsüzleştirmek olarak adlandırılır*”⁸⁷. Aile, fotoğrafın hem öznesi hem de nesnesi olmuştur. Portreler ve özel günlerin fotoğrafları ev kültürünün içindeki ritüellerin arasında yer alır artık.⁸⁸

Fotoğrafın 19.yüzyılda sosyal alanda kült olma durumu, burjuva ve daha alt kesimlerin yüzyıllardır ihtiyacı duyduğu temsil problemini ortadan kaldırmasının yanında, başka alanların da bazı ihtiyaçlarına hemen cevap vermişti. Portrede sağlanan başarı rönesanstan bu yana insan üzerine yapılan incelemelerin bir sıçraması olarak karşılaşılan sorunlara yeni çözümler getirmişti. Elbette ki modernizm kendi içerisinde ürettiği bu *medium*’u farklı bağlamları ile değerlendirecek ve başka amaçlar için kullanacaktı. Bir başka varoluş nedeni olarak, fotoğrafın gerçekliğe ulaşma yeteneği ve portrenin getirmiş olduğu görsel bilgi, hem sosyal bilimler açısından hem de merkezi otoritenin toplumu kontrol etme isteği açısından çok önemliydi.

3.2 Görsel Bilgi / Denetim Mekanizması

Kapitalizmin kitlesel üretim modeli ile fotoğrafın çoğaltılabilir benzerliği, pozitivizmin “*her türden bilgi araştırmasının kayıtsız koşulsuz olgulara ya da*

---

⁸⁶ Susan Sontag, **Fotoğraf Üzerine**, 2.baskı, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın, 1999, s.25.

^{*}Yazar’ın Notu: Bu terim Pierre Bourdieu’nun **Photography A Middle-brow Art** başlıklı kitabının isminden alıntılanmıştır

⁸⁷ Pierre Bourdieu, **Photography A Middle-brow Art**, Digital Print 2003, Great Britain: Polity Press, s.20.

⁸⁸ Bourdieu, s.19.

*gerçeklere dayandırılması gerektiğini savunan...*⁸⁹ bilim anlayışı ile uyuşması ve sosyal alanda bulduğu ilgi, fotoğrafın başlarda gösterdiği teknik yetersizlikleri kısa sürede ortadan kaldırmayı başarmasını sağlamış oldu. 8 saatlik poz süresi ile elde edilen *heliography*'den, yarım saate indirilen daguerrotype ve sonrasında geliştirilen kolodyon baskı tekniği, 19.yüzyılın sonlarına kadar en çok kullanılan baskı yöntemleri olmuşlardı. Özellikle 1850'lerden itibaren uygulanmaya başlayan kolodyon, calotype'ın çoğaltılabilirlik özelliği ile daguerrotype'ın netliğini, cam yüzeyde birleştirilerek daha kısa süreli poz zamanı ve lekesiz görüntü özelliği ile diğer iki tekniğin kullanımını azaltmış oldu.

Sosyal bellek ve retoriğin hatırlanabilmesine hızlı ve etkili bir biçimde karşılık veren fotoğraf, kanıt olma iddiası ile bilim ortamı tarafından hemen kabul gördü. Siyasi ve ekonomik çıkarı gereği, fotoğraf en fazla desteği burjuva tarafından almıştı. Liberal politika çerçevesinde aslında Aydınlanma'dan bu yana Ansiklopedi gibi benzeri kültürel, felsefi, bilimsel yaratımlar ve düşüncelerin ardında çoğu zaman zaten burjuva vardı. Daha önce de bahsettiğimiz Arago, burjuva olarak fotoğrafın başta bilim olmak üzere sanat ve diğer disiplinler için faydalı olacağının bilincindeydi.

Fotoğrafa bu gücü veren şey ise camera obscura'dan kendisine kalan merkezi perspektif olmuştur. Çünkü fotoğrafın kanıt olma durumu,

*“... perspektif geleneği denen şeyin aracılığı ile gösterilebilir. Yalnız Avrupa sanatına özgü olan Rönesans'ın başlarında yerleşen perspektif geleneğinde her şey bakan kişinin görüş açısına göre düzenlenir. Bu, tıpkı deniz fenerinden çıkan ışınlar benzer; ama dışarı çıkan ışınlar yerine burada görünen şeyler sanki içeri doğru ilerler. Geleneklere uyularak bu görünüşlere gerçek denmiştir. Perspektif bir tek gözü, görünen nesneler dünyasının merkezi yapar”.*⁹⁰

19.yüzyılda da bu merkez fotoğraf olmuştur. Fotoğrafın elde ettiği görüntü ise dönemin söylemine ve ihtiyacına uygun olarak, akıl ile yönlendirilen pozitivist düşünce biçiminin, bilimsel görsel bilgi ile desteklenmesiyle bağdaşır. Görünenin, olguların

⁸⁹ Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal, s.1060-1061.

⁹⁰ John Berger, **Görme Biçimleri**, 18.Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s.16-17.

gerçekliğine “ hem görme ışımını ruhun bir tür uzantısı olarak kurgulayan Antik Yunan’da hem de nesneye yansıyan ışığın görüntüye neden olduğunu düşünen kartezyen evrende, görünenin kanıtlayıcılığına güvenilmektedir”⁹¹.

Rasyonalist ve empirist düşünce çerçevesinde camera obscura, gerçekliğe uzanan, gözden bağımsız bir apparatus olmasıyla aslında birçok defa inceleme konusu olmuştur. “...Kepler, yapıtlarında cameraobscura’yı merkezi bir konuma yerleştiren birçok 17.yüzyıl düşünüründen yalnızca biridir ve Leibniz, Descartes, Newton ve Locke da dahildir bu düşünürlerle”⁹². Bilimsel bilginin hizmetinde olacak yapısı ile ilgili Newton’un Opticks (1704) ve Locke’un Essay on Human Understanding (1690) adlı eserlerinde konu olmuştur. “Her ikisi de cameraobscura’nın, hem nasıl empirik fenomenlerin izlenmesi hem de içe dönerek kendi hakkında düşünme ve kendini gözlemleme modeli haline geldiğini gösterir. Newton metni boyunca tümevarım yöntemlerini uyguladığı alan cameraobscura’dır; cameraobscura, bilginin olanaklı kılındığı zemindir”⁹³.

Bilim felsefesinde fotoğrafın (camera obscura) yeri, Kartezyen felsefenin dünyayı zihin ile algılaması, yani algıyı yaratan nedenin görme işleminden çok zihni bir işlev sonucu olduğu gerçeği ile daha çok bağdaşır. Bu anlamda empirik olmaktan çok rasyonel bir işlemdir. “Işık ışınlarının camera’daki tek bir delikten geçerek düzenli ve hesaplanabilir biçimde içeriye nüfuz etmesi, zihnin duyularla değil, aklın ışığıyla aydınlatılmasına karşılık gelir, oysa duyular her zaman güneş ışığı tarafından sersemleştirilme tehlikesiyle karşı karşıyadır”⁹⁴. Olguları görsel saptayarak ve veri olarak bilimsel disiplinlerin hizmetine en iyi temsil edecek şekilde sunar. Böylelikle, “dış dünya, doğrudan doğruya dayanan incelemeyle değil, dış dünyanın oda içindeki “kesin ve belirgin” temsilin anlık tarafından incelenmesiyle bilinebilir olmaktadır”⁹⁵.

Felsefeye olan yakınlığının yanında teknik anlamda fotoğrafın bilime yapacağı katkı hemen fark edilmişti. Arago’nun dışında dönemin diğer entelektüelleri ve bilim adamları da benzer açıklamalar yaparak fotoğrafa olan inançlarını göstermişlerdi. Gay-

---

⁹¹ Sayın, s.24.

⁹² Crary, s.48-49.

⁹³ Crary, s.53.

⁹⁴ Crary, s.57.

⁹⁵ Crary, s.57.

Lussac'ın yüksek mecliste : “Kesin olan şudur: Daguerre'in fizik günümüzde ışık etkilerine olağanüstü duyarlı bir tepkiye sahip olmuştur... Biçimlerin gösterilmesinde endüstriyel sanatlar; mükemmel perspektif ve ışık-gölge uyumu modelleri için doğa bilimleri Daguerre'in yöntemini çeşitli biçimlerde uygulayacaklardır kesinlikle”⁹⁶, şeklinde yaptığı konuşmasıyla ve dönemin gökbilimcisi Jules Janssen : “Fotoğraf bilimadaminin retinasıdır ama gözden üstün bir retinadır bu”⁹⁷ cümleleri duruma örnek teşkil etmektedir. İnsan gözünün görme yeteneğinin ötesine geçerek, dış dünyayı aslına uygun temsiline yarattığı etki ile fotoğrafın kullanım alanları ticari portre fotoğrafının dışına taşdı. Bilimle olan dirsek teması, tıp, etnografi, gökbilim, zooloji (hayvan bilimi), botanik, *morfoloji** gibi alanlarda görsel veri oluşturma ve belgeleme amaçlı kullanılmasını sağlamaktaydı. Doğa bilimlerinde mikroskop aracılığı ile yapılan başarılı denemeler, gözlemelerinde güneş tutulmalarının ve ayın evrelerinin kaydedilmesi 1950'ler itibariyle fotoğrafın en çok kullanıldığı alanlar olmuştur. Bu anlamda ayın yüzeyi hakkında ve güneş patlamaları ile ilgili rivayetler de elde edilen fotoğraflar sonucu sona erer. Damar dokusu, kan hücresi, larva, bitki dokuları, fosiller ve daha birçok canlı ve canlıya ait unsurlar görsel araştırma konusu olmuşlardır. Dolayısıyla fotoğrafın mikroskop ve teleskop ve diğer icatlar ile buluşması bir tesadüften çok bilimin ışığında, aynı prensip ile çalışan bu araçların *camera obscura*'nın ortaklığında buluşmaları söz konusudur. Böylelikle, “Tüm fotoğraflar a priori bilimsel görüntüler olarak kabul edilebilirler”⁹⁸, düşüncesinin ışığında bir kategori olarak “bilimsel fotoğraf” kendisini fotoğrafın erken dönemlerinde gösterir.

Fotoğrafın icadının erken dönemlerinde doğa bilimlerinin yanında sosyal bilimler alanında da fotoğrafa oldukça ihtiyaç duyulmuştur. Psikoloji, sosyoloji, ve daha sonra değineceğimiz antropoloji ve etnoloji zaten fotoğraf ile aynı dönemde ortaya çıkan disiplinler olarak fotoğrafın sunduğu imkanlardan yararlanmışlardır. 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren pozitivist felsefenin ışığında sosyal kurumlar tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Aynı dönemlerde fotoğrafın bir sanat olarak

---

⁹⁶ Robert Bellone, **Fotoğraf**, Ankara: Dost Kitabevi, 2010, s.102.

⁹⁷ Bellone, s.104.

* Biyolojide hayvanların, bitkilerin ve mikroorganizmaların, ve parçalarının ilişkilerini karşılaştırarak büyüklük, şekil ve yapılarını inceler. Bkz. **morphology**. (2012). Encyclopædia Britannica. *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica.

⁹⁸ Michel Frizot (Ed.), **A New History of Photography**, Konemann, 1999, s. 273.

kendisini ispat etme mücadelesinin de devam ettiğini söylemek gerekir. Sanat ve bilimin birbirlerini etkiledikleri Pictorial fotoğraf anlayışı yanında,

“çoğunluk fotoğrafın, insanları, yerleri ve şeyleri anma yeteneği ile ilgiliydiler. Bu süre içinde pozitivizm felsefesi, Auguste Comte tarafından ortaya koyulan, gündemdeydi. Pozitivizmin ortaya koyduğu sosyal ilerleme ve insanlık bilgisi, kesin düzenli gözlem, sınıflama, ve dışsal olayların karşılaştırılmasına bağlıdır. Pozitivizm, bilimin ve makinenin, insan algısının göreceliliği üzerindeki teknik kusursuzluğunu kabul etmiştir. Pozitivizm, gerçeklik, fiziksel olgular, kesin olarak algıladığımız şeyi tanımlamıştı. Temsilcileri, metafiziğe, doğaüstüne, ve daha önceki bilimsel olmayan fikirlere karşıydılar”⁹⁹.

Psikiyatrist ve fotoğrafçı olan (Kraliyet Fotoğraf Derneği kurucu üyesi) Dr.Hugh Welch Diamond (1809-1886), “...gündelik çalışmasında fotoğrafı kullanmış, Surrey County Asylum'daki hastalarının portrelerini tipoloji amaçlarıyla ve fizyognomonist* bakış açısıyla saklamış... ilk ruh doktorlarından”¹⁰⁰. “Psikiyatrik fotoğraf” ın öncüsü olarak sistematik bir şekilde çalışmalarında fotoğraftan yararlanmış ve ruhsal bozuklukların teşhis edilmesinde kullanmıştır. *Morfopsikoloji*** olarak da bilinen bu bilimsel yöntemi, 1856'da Kraliyet Derneği'ne sunarak, fotoğrafın ruhsal tedavi yönteminde kullanılmasındaki 3 fonksiyonunu şöyle sıralar;

1- O dönemde akıl hastalığı fizyonomisi teorilerini takiben, hastaların farklı psikiyatrik durumlarını kaydetmek için kullanılabilecek,

2- Fotoğraflar ayrıca, hastaneye yeniden yatış ve tedavi için kimlik aracı olarak kullanılabilecek,

---

⁹⁹ Robert Hirsch, **Seizing the Light**, U.S.A: The McGraw-Hill Companies, 2000, s.131.

* Psikolojik niteliklerin yüz hatları ve vücut yapısına sistematik benzeşmesini inceler. Bkz. **physiognomy**. (2012). Encyclopædia Britannica. *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica. Alıntıda kullanılan terim Fransızca kullanımından gelen *La Physiognomonie* olarak adlandırılmıştır. İngilizce ve Türkçe karşılığında sırasıyla daha çok, *physiognomy* ve *fizyognomi* olarak kullanılır. Quentin Bajac'ın çevirisinde Fransızca'dan Türkçe'ye fizyognomoni olarak çevirilmiştir.

¹⁰⁰ Quentin Bajac, **Karanlık Odanın Sırları Fotoğrafın İcadı**, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.81.

** **Morphopsychology**, kişinin karakterinin doğasını keşfetmek için yüz özelliklerinden faydalanan, insan yüzü morfolojisi ve kişilik arasında benzeşme olduğunu ileri süren alternatif bir bilim dalı.

3- Fotoğraf, tedaviye yardımcı olarak, akıl hastasının doğru bir öz-imağ ile sunulabilmesini mümkün kılacak.¹⁰¹

Fotoğraf-1 Dr.Hugh Welch Diamond'un 'Ruhsal Hasta' isimli fotoğrafı, 1855.¹⁰²

Diamond'un fotoğraf için yaptığı teorik ve pratik değerlendirme onun sosyal bilimler ve kontrol mekanizmaları için nasıl ve neden kullanılması gerektiğinin bir özeti niteliğindedir. Sade arka plan ve cepheden çekilmiş pozlar ile hastalarının yüzlerine ve ellerine dikkat çekecek şekilde portreler üretmiştir. Fotoğrafın tanımlayıcı niteliği (temsiliyeti) "*her coşkunun dışsal fenomenini şaşmaz bir doğrulukla*"¹⁰³ sunulmasını sağlamıştır.

İnsan yüzünün ifadeleri ile kişilik (ruh), duygu arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer önemli isim de nörolog Guillaume Duchenne de Boulogne (1806-1875) olmuştur. Yüz kaslarına verdiği elektrik sonrasında yüzde meydana gelen hareketlerin yansımalarını sistematik bir biçimde kayıt altına alır. Bu anlamda fizyonomi üzerine

¹⁰¹ http://www.rsm.ac.uk/librar/diam_coll.php (18 Mart 2013)

¹⁰² Hirsch, s. 130

¹⁰³ **The Photographic Journal**, vol. 3, no. 44, July 21, 1856, 88-89. Summary of Diamond's paper "On the Application of Photography to Physiognomic and Mental Phenomena of Insanity." den aktaran Hirsch, s. 132.

*Pathognomy, tutkuların ve duyguların incelenmesidir. Ses, jestler ve yüz ifadeleri ile gösterilen duyguların ifadesi ile ilgilidir. Fizyognomi, bir kişinin uzun süreli, tamamını tahmin etmek için kullanılırken, pathognomy kişinin mevcut karakteri hakkında ipuçları tespit etmek için kullanılır. Fizyognomi yüz hatlarının şekillerini, pathognomy ise özelliklerin hareketleri üzerine incelemelerde bulunur. Bkz. <http://pathognomy.askdefine.com/> (28 Mart 2013)

alışan diğ er bilim adamlarından ayrılır. Duchenne'in üzerinde durduğu nokta daha çok hareket ile ilgilidir. *Pathognomy** olarak adlandırılan bu yöntemde fizyonominin aksine yüz şekilleri yerine yüzün hareketleri inceleme alanıdır. alışmalarını 1862'de *The Mechanism of Human Physiognomy*** adlı kitabı ile görselleştiren Duchenne, fotoğrafçı Adrien Tournachon'ın¹⁰⁴ yardımıyla yüz ifadelerini bir tür taksonomik ve tipolojik olarak da adlandırılabilen yöntemle yayımlar.

Rönesans'tan bu yana insanın toplumsal, fiziksel ve ruhsal durumunu anlamaya olan yöneliş, belki de fotoğraf ile birlikte hiç olmadığı kadar ilerleme kaydetmiştir. Görsel sınıflandırmanın, veri ve bilgi oluşturmanın bu sayede hızlanmasında, fotoğrafın doğası gereği nesnesi karşısındaki göreceli saf duruşunun da etkisi olmuştur. Bu sayede fotoğrafın geniş kullanım alanı patoloji ve patolojinin diğ er alt dallarında yaygınlaşarak, *medical photography* (tıbbi fotoğraf) gibi uzmanlık gerektirebilecek adlandırmalar almıştır. Evrensel gerçekliği arama yolunda, olguları tarafsız bir şekilde temsil edebilen, yeni temsiliyet biçimi olarak fotoğraf, bu ihtiyacın duyulduğu sosyal bilimlerden tarafından gördüğü ilgi aynı zamanda bir eleştiri biçimine de dönüştürmüştü.

** Duchenne'nin yapıtı, hem doğabilimci Charles Darwin'in 1872'de yazdığı *The Expression of the Emotions in Men and Animals* kitabı için hem de dönemin diğ er yapıtları için bir anlamda örnek olmuştur. Ancak Darwin, incelemesine hayvanları da dahil ederek benzer çalışmalardan ayrılır. Darwin, hayvanlar ve insanlardaki, yüz ifadelerinin benzerliklerini, (kızgınlık , korku, sevgi, neşe, utangaçlık gibi) fotoğraf aracılığı ile inceledi. *The Origin of Species*'in bir parçası sayılabilecek bu çalışmada, duygu ve ifadelerin kalıtımsal ve evrimsel olduğunu ve bunların evrensel nitelikler taşıdığı üzerinde durur. Evrensel olmasını da evrim ile ilişkilendirir. İnsanlar ve hayvanlar arasındaki ifade benzerliklerini öncelikli olarak duyguların hayvan biyolojisindeki oynadığı rol üzerinden açıklayarak davranışların evrimsel adaptasyonlar olduğunu, bunların doğal ve cinsel seçilim yoluyla evrildiğini belirtir. Buradan çıkan bulgularını da insana yönlendirir.

¹⁰⁴ Duchenne'nin Tournachon ile birlikte çalışması bir tesadüf değildir. Çünkü Tournachon, dönemin tanınmış portre fotoğrafçısı Nadar'ın (tam adıyla Gaspard-F lix Tournachon) kardeşi olmakla birlikte, fotoğraf ve portre fotoğrafı üzerine olan bilgisi, Duchenne'in çalışmasına önemli katkıda bulundu.

Fotoğraf-2 Duchenne'nin çalışmalarını örnekleyen bir fotoğraf. Elektrik akımları oluşturularak insan yüzündeki korkunun ifadesi, 1862.

Foucault'un, insan ve toplum bilimleri (ve doğa bilimleri) ile iktidar arasında oluşan ortaklık üzerine yaptığı eleştiriler doğrultusunda, bir kontrol mekanizması olarak bilimlerin ve onların araçlarının kullanılması, özellikle fotoğraf açısından sosyal ve sanatsal ortamda yarattığı bireysel ifade özgürlüğünün aksine “sınıflandırıcı” ve “denetleyici” bir rol oynamıştır. Delilik, kriminal suçlar, aşırılık, cinsel sapkınlık, histeri vb. sosyal ve bireysel durumlar için geliştirilen teoriler, tanımlar, kullanılan araçlar doğrultusunda belgelenmiş ve görsel bilgiler oluşturulmuştur. Bu bağlamda, fotoğrafın icadının erken dönemlerinden itibaren sabıka fotoğrafları polis tarafından görsel tanımlama amacıyla kullanılmıştır. İlk olarak Fransız polisi tarafından 1871 Paris Komünü sırasında ayaklanmacıları tespit etmek için ve sonraları Alphonse Bertillon'un öncülüğünde geliştirilen antropometrik sistem, getirdiği kolaylık sayesinde kısa sürede 100.000'e yakın fotoğraftan oluşan bir veri bankası sağlamıştır. Sonraları Bertillon'un isminden türetilerek *bertillonage* olarak da adlandırılan yöntem, sabıkalıların portrelerinin cepheden ve profilden sade bir fon önünde çekilmiş fotoğraflarından oluşuyordu. Çekilen fotoğraflar daha sonra bir karta yerleştirilerek, her sabıkalının çeşitli bilgilerinin yazılmasıyla birlikte yeniden suç işleme eğilimi (*recidivism*) sonrası kimlik tespiti, sosyal istatistiki veri toplama gibi konularda kullanılıyordu. Yöntemin kullanılmaya başlamasıyla birlikte görülebilir bir kanıt olarak kullanılan fotoğraf sosyal çarpıklığı ve sapkınlığı kontrol altına alma ve tanımlama anlamında pozitivist denemeler olmuşlardır. Modernist kurumsalın hafızası olarak fotoğraf bir bakıma, sosyal ve bireysel gerçekliği olduğu gibi sunma adına, “*tamamen görsel deneyciliğin*

yetersizliklerini aşma denemesiydi”¹⁰⁵. Bertillon’un bu amaçla icadı olan *portrait-parlé* ‘leri (konuşan portreler), fotoğraf ile desteklenen *signaletic notice*¹⁰⁶ (kimlik saptayıcı bilgi) olma durumu ile güven vermeyen görgü tanıklığı sürecini de kısmen değiştirmiş ve daha güvenilir hale getirmiş oldu.

---

¹⁰⁵ Allan Sekula, “The Body and the Archive”, Richard Bolton (Ed.), **The Contest Of Meaning: Critical Histories of Photography** içinde (342-388), U.S.A: MIT Press, 1992, s.360.

¹⁰⁶ Sekula, s.357.

4. ANTROPOLOJİ

4.1 Antropolojinin Tanımı ve Kapsamı

Antropoloji sözcüğü, Latince ‘insan’ anlamına gelen ‘anthropos’ ile, ‘bilim’ anlamına gelen ‘logos/logia’ sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. Bu etimolojik anlam ise bizi doğrudan insan ve onun kültürüne götürür. Bir sosyal bilim olarak antropolojinin inceleme konusu da genel olarak; toplumlar ve kültürleri ile onlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, biyolojik olarak insanın zaman ve coğrafi olarak fiziksel, genetik değişimi ve gelişimi, yine dilin toplumsal ve kültürel anlamda tarihsel ve coğrafi kullanım farklılıkları ve benzerlikleri üzerinedir. Antropolojinin bu kapsamlı ve bütüncül bakış açısı dolayısıyla diğer sosyal bilimler ve doğa bilimleri ile, psikoloji, sosyoloji, dilbilim, biyoloji gibi, yakın ilişkide olmasını sağlamıştır. Böylelikle, karşılaştırmacı, kültürler arası bir bakış ve inceleme ile karşımıza çıkar. Antropolojinin karakteristik özellikleri arasında sayabileceğimiz, *bütüncül bakış* temelde insan ile ilgili olan her şey ile ilgilenmesi anlamına gelir. Onun dili, kültürü, ekonomisi, biyolojik durumu, dini davranışları geçmişi ve geleceği buna dahildir. Antropoloji bu durumda insan ile bireysel olarak ilgilenmez, bir topluluk üzerindeki tipik durumlarla ilgilenir. Bir diğer özelliği olan *karşılaştırmalı yöntemi* ya da *kültürler arası bakışa* sahip olmasıdır. Bu durum onun ilkel ya da modern, karmaşık ya da basit tüm toplumlarla ilgili olması anlamına gelir. Bu karakteristik özellikleri dört temel özellik çerçevesinde değerlendirmek gerekirse: “*Evrenselcilik*: Çağdaş antropolojinin temel bir ilkesi, tüm insanların bütünsel ve eşit ölçüde insan olduğudur; hepimiz aynı türün üyeleriyiz. Bu nedenle tüm insanlar antropolojinin ilgi alanına dahildir. *Bütüncülük*: Antropologlar insanlık durumunun tüm yönlerini kavramaya çalışırlar: biyolojik ve kültürel. Bu anlamda, antropoloji, bütüncü bir yaklaşımı benimsemektedir. *Bütünleşme (Integration)*: İnsan varlığının çeşitli bileşenleri birbiriyle ilintilidir. Bir âdet, ancak içinde yer aldığı daha genel bağlamın anlaşılmasıyla kavranılabilecektir. *Kültürel Görecilik*: *Etnik-merkezcilik*, kişinin, başkalarının davranışlarını kendi kültürel gelenek ve değerleri çerçevesinde yorumlamasıdır. Kültürel görecilik ise başkalarının davranış ve inançlarını onların gelenek ve deneyimleri çerçevesinde değerlendirmektir. Bu eleştirillikten tümüyle uzak olma anlamına gelmez. Ancak kültürel örüntülerin kendi

bağlamları içinde değerlendirilmesi bir antropoloğun en fazla özen göstermesi gereken konulardan biridir”¹⁰⁷. Bu özellikler antropolojiyi diğer disiplinlerden ayırsa da, tanımını zorlaştıran bir başka durum ise doğa ve sosyal bilimlerle iç içe olmasıdır. Çünkü antropoloji,

“... insanlığın geçmişi ve bugünüyle ilgili her şeyi içerir. Kuşkusuz pek çok disiplin de şu ya da bu şekilde insanoğluyla ilgilidir. Anatomi ve fizyonomi gibi bilim dalları insanı biyolojik bir organizma olarak inceler. Sosyal bilimler insan ilişkilerinin ayırt edici türleriyle ilgilenirken insani bilimler insan kültürünün başarılarını ele alır. Antropologlar bu konuların tümüyle ilgili olmalarına rağmen, bunların hepsini, tüm yer ve zamanlar içerisinde birlikte ele almaya çalışır. İşte insan doğası denen anlaşılması oldukça zor kavramı ele alma çabalarında antropologları donanımlı kılan da bu eşsiz, geniş ve bütünsel bakış açılarıdır”¹⁰⁸.

Ancak, Güvenç’in ifadesine göre antropoloji, tarihi, sosyolojik ve biyolojik temeller üzerine oturmasına ve tanımını genişletmesine rağmen, belirli ilgi alanları ve sınırları vardır. Öncelikle antropoloji: 1) Sosyal bilimlerin ikinci bir adı değildir, dolayısıyla bir üst bilim değildir, 2) Sosyal bilimlerden ve ayrıca doğa bilimlerinden tümüyle bağımsız değildir. Çünkü diğer sosyal bilimlerde de, toplum, sosyal organizasyon, sosyal sınıf, ırk, davranış, politik organizasyon gibi inceleme alanları mevcuttur, 3) Sosyal bilimlerin herhangi bir üyesi değildir, çünkü doğa bilimlerine yakınlığı vardır.¹⁰⁹ Antropolojinin inceleme alanını ‘insan’ olarak belirlemesi onu bir başka disiplin ile de karşı karşıya getirir: sosyoloji. Sosyoloji tanımı gereği, toplumların yapısını, organize oluş şekillerini, insanların toplum içerisindeki davranışlarını, birey, grup, kurum gibi kavramlar dahilinde insanların nasıl hareket ettiklerini inceler. Bu tanımlamadan hareket ile antropoloji ile benzerlik göstermesine rağmen ikisi de ayrı birer disiplindirler. Temelde sosyoloji endüstrileşmiş toplumlarla (batı odaklı) ilgilenirken, antropoloji endüstrileşmemiş toplumlara yönelir. “Sosyoloji büyük bir toplumda belli bir konu veya soruna yönelirken, antropoloji dar bir alanda sistemin

¹⁰⁷ **Antropoloji Sözlüğü**, “kültürel antropoloji”, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009, s. 50-51.

¹⁰⁸ William A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, **Kültürel Antropoloji**, Kaknüs Yayınları: İstanbul, 2008, s. 48

¹⁰⁹ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Boyut Yayıncılık: İstanbul, 2010, s.67-69.

bütünü incelemeğe elverişlidir. Sosyoloji, tarih ve felsefe geleneğinin devamı olarak, yazılı kaynakları ve verileri istatistik yöntem ve tekniklerle inceler. Antropoloji, yazılı kaynakları olmayan toplumlarda geliştirdiği tekniklerle, sözlü ve töresel kaynakları araştırır”¹¹⁰. Dolayısıyla antropoloji her ne kadar doğa bilimleri ve sosyal bilimler ile bu denli iç içe olsa bile, kendine özgü yöntemleri olan, insan, toplum ve kültürlerinin araştırılmasında bilimsel cevaplar arayan ayrı bir bilim dalıdır. Tüm bu tanımlamaları ve antropolojinin ilgi alanını ve sınırlarını Güvenç’in oluşturduğu şu şekil ile açıklayabiliriz:

Şekil 1: Antropoloji’nin ilgi alanları ve sınırları¹¹¹

4.2 Antropolojinin Alt Disiplinleri

Antik Yunan’dan günümüze, tarih anlatıcılığı (Heredot, MÖ 484-425), gezi notları, keşifler, doğa tarihi ve felsefe ile şekillenen antropoloji ister istemez ‘öteki’nin incelenmesi üzerine şekillenmiştir. Her ne kadar antropolojinin tanımı gereği inceleme konusu genel olarak ‘insan’ olsa bile, 19.yüzyıla kadar antropoloji daha çok batı odaklı, İngiltere, Fransa, A.B.D. ve Almanya, ‘öteki’ olarak adlandırılan, yeni keşfedilen coğrafyalardaki (Afrika, Endonezya, Avustralya, Kuzey Amerika) kültürler ve topluluklara yönelik olmuştur. Bu yönelişin özünde ise, daha önce de belirttiğimiz gibi,

¹¹⁰ Güvenç, s.77.

¹¹¹ Güvenç, s.69.

keşifler, kolonyalist etkiler, bilimsel gelişmeler (özellikle evrim düşüncesi) yer almaktadır. Antropolojinin ilkel toplumlarla ilgilenmesinin temelde bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle bu durum onun tarihsel ve geleneksel yapı ve geçmişinden kaynaklanır. İkincisi ise, çeşitli dış nedenlerle, modernizasyon, teknoloji, endüstrileşme gibi, ilkel toplumların niteliklerini ve niceliklerini kaybetme tehlikesi. Bu amaçla da antropologların öncelikli olarak etnografyalarını tamamlama istekleri. İkincisi ise, ilkel toplumların örf, adet ve geleneklerinin özelliklerinin saptanabilmesi halinde günümüz modern toplumlarının teknolojik, kültürel, siyasal ve sosyolojik gelişimlerinin daha kolay incelenebilecek olması. Son olarak da, ilkel toplumların günümüz modern toplumlara göre daha basit bir yaşama sahip olmaları, nüfuslarının daha az olması, bu toplumların daha kolay gözlemlenebilmesine, incelenmesine ve bütüncül bir bakış ortaya çıkarılmasında kolaylık sağlaması.¹¹² Elbette günümüzde antropoloji modern ya da ilkel tüm insan topluluklarıyla ve kültürleriyle ilgilenmektedir. Tüm bu etkilerin yanında temelde insan, her zaman kim olduğunu, amacının ne olduğunu ve dünyada kendisinden başka insanların yaşamadığını her zaman merak etmiştir. Bu öğrenme sürecinde, efsanelerden, gezginlerden yararlanılan ve çoğu zaman gerçeği yansıtmayan bilgiler, artık insanı, kültürel, fiziksel ve dilsel boyutlarıyla inceleyecek olan antropoloji ile sağlanacaktır. Antropolojinin inceleme alanını ‘insan’ olarak tanımlaması ve bu tanımlamanın çok geniş bir alanı kapsaması beraberinde kendi içerisinde alt dallara ayrılmasını sağlamıştır: Kültürel antropoloji (sosyal antropoloji)*, arkeolojik antropoloji, biyolojik (fiziksel) antropoloji ve lingüistik (dilbilimsel) antropoloji. Konumuz gereği burada incelenecek olan başlıklar ise, fotoğrafın görsel antropoloji çerçevesinde sıklıkla daha fazla kullanıldığı kültürel ve fiziki antropoloji olacaktır.

Fiziki antropoloji; insanın kültürel üretimleri dışında doğa ile olan bağlantısını yani evrimsel sürecini, fiziki yapısını ve genetik çeşitliliğini araştırır. Doğa tarihi ve biyolojinin kesiştiği noktada duran fiziki antropoloji, üç ana başlık altında incelemelerde bulunur;

---

¹¹² Güvenç, s.76.

*Kültürel antropoloji ve sosyal antropoloji tanımı aslında iki ülkenin (Kuzey Amerika ve İngiltere) antropoloji tarihinden gelen bilimsel süreçlerinden dolayı farklılık gösterir. “Gerçekten de, günümüzde ‘antropoloji’ terimi, Kuzey Amerika’da (ABD ve Kanada) arkeoloji, kültürel antropoloji, lingüistik ve fiziksel/biyolojik antropoloji alanlarını kapsayan ‘genel’ bir bilim dalına karşılık düşerken, İngiltere’de ‘toplum’ ve ‘toplumsal yapı’ları inceleme konusu olarak gören, dolayısıyla da sosyolojiye yakın olan ‘Sosyal Antropoloji’ terimi yeğlenmekte...” Bkz. Özbudun, Şafak, Altuntek, **Antropoloji: Kuram/Kuramcılar**, Genişletilmiş 2.Baskı, Dipnot Yayınları: Ankara, 2006, s.10.

“İlki, türümüzün evrimsel tarihinin yeniden inşa edilmesi ve soyumuzun diğer primatlardan ayrılmasına neden olan değişimlerin betimlenmesi ve açıklanmasıdır. İkinci alan yaşayan insan toplulukları arasındaki biyolojik farklılaşmaların betimlenmesi ve açıklanması ile ilgilidir; bu tür araştırmalar genetik çeşitlenme ile çevresel ya da kültürel etkenler arasındaki ilişkileri de kapsar. Biyolojik antropoloji içinde önemli bir uzmanlık dalı oluşturan üçüncü alan olan primatoloji, primat akrabalarımızın, onların ekolojilerinin, evrimlerinin ve toplumsal davranışlarının incelenmesini içermektedir”¹¹³. Bu başlıklar dahilinde fiziki antropoloji, biyoloji, tıp, zooloji (hayvan bilimi), fizyoloji ve anatomi gibi diğer disiplinlerle temasa geçer.

Kültürel antropoloji; kültürel antropolojinin inceleme alanında insan, toplum ve onun kültürel üretimleri yatar. Dolayısıyla fiziki antropolojinin uğraşısı olan insanın doğadan gelen yönünün dışında sonradan üretilmiş olan yönü ile ilgilenir. Bu da ‘kültür’dür. Kültürel antropolojinin temeli, “... kültür kavramının işaret ettiği değer sistemi, normlar ve simgeler sistemi üzerinden maddi ve manevi kültürü, buna bağlı olarak biçimlenmiş tutum ve davranışları betimlemeyi ve toplumlar arasındaki kültürel fark ve benzerlikleri araştırmayı öne çıkarır. Bu araştırmada toplumsal örgütlenme biçimleri ve onunla ilişkili fenomenler, büyük ölçüde araştırma alanının dışında tutulmaktadır”¹¹⁴. Bu da yine onu sosyolojiden ayıran bir noktadır. Kültürel antropolojinin inceleme konusu iki kısma ayrılır: ilki etnografi, ikincisi ise etnolojidir. Etnografi veya etnografya daha çok tikel kültürler üzerine alan çalışmasını kullanarak inceleme yapar. Daha küçük boyuttaki toplulukların, inanç,adet, din, ekonomik yaşam, teknolojik üretimler, tarım gibi konularını ele alırlar. Etnoloji ise kültürel karşılaştırmalar yaparak, kültüraşırı yorum ve karşılaştırmalarda bulunur. Görülüyor ki iki yöntem de kültür üzerinedir ve kültürün tanımının yapılmasını zorunlu kılar.

4.3 Kültür

“Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir “

---

¹¹³ Daniel G.Bates, **21.Yüzyılda Kültürel Antropoloji-İnsanın Doğadaki Yeri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2009, s.8

¹¹⁴ **Antropoloji Sözlüğü**, “kültürel antropoloji”, s. 529.

Marx'ın yapmış olduğu tanımlama aslında bize kültürün ne kadar kapsamlı ve geniş bir kavram olduğunu gösteriyor. Tanımlaması ve açıklanması zor olan bu kelime etimolojik olarak incelendiğinde ise kökeninde Latince *Cultura*'nın olduğunu görüyoruz. *Cultura* ise, sürmek, tarla ekip- biçmek, yetiştirmek anlamına gelen *Colere*'den türemiştir. Ancak bizim bugün algıladığımız tanıma kavuşması 18. ve 19.yy'lar civarında olmuştur. “*Culture* sözcüğü XVII.yüzyıla kadar Fransızcada aynı anlamda kullanıldı. İlk kez ünlü Voltaire, *Culture* sözcüğünü, insan zekasının (*esprit*) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Sözcük buradan Almancaya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde *Cultur* olarak yer almıştır”¹¹⁵.

Antropolojinin en temel kavramlarından birisi olan kültürü en iyi tanımlayacak olan kişi İngiliz antropolog Edward Burnett Tylor'dur (1832-1917). Tylor, *Primitive Culture* (İlkel Kültür, 1871) isimli çalışmasıyla, Darwin'in evrim teorisinden de etkilenecek, “*insan davranış ve düşünce sistemlerinin rastgele oluşmadığını; bunların doğal yasalara bağlı olduğunu; bu nedenle bilimsel olarak incelenebileceklerini ileri sürdü*”¹¹⁶ Tylor'a göre, “*Kültür ya da Uygarlık, kendi geniş etnografik anlamında ele alındığında, bir toplumun üyesi olarak, insanlığın edindiği bilgi, inanç, sanatsal uygulamalar, hukuk, gelenek ve diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür*”¹¹⁷. Bu karmaşık bütünde Darwin biyolojik olarak insanın evrimini araştırırken, Tylor ise insan evriminin kültürel anlamda geçirdiği süreci inceler.

4.4 Kültürün Özellikleri

Kültür üzerine yapılan etimolojik ve bazı sembolik tanımlamaların dışında, onu tanımlayabilmek için onun bazı özelliklerine bakmak gerekir.

1)Kültür Öğrenilir: Kültür sosyal kalıtım yolu ile kuşaklara aktarılan ve öğrenme ile kazanılan, dolayısıyla biyolojik kalıtım yolu veya içgüdüsel olarak

¹¹⁵ Güvenç, s.95.

¹¹⁶ Conrad Philip Kottak, *Antropoloji-İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış-*, Ütopya Yayınevi: Ankara, 2008, s.46.

¹¹⁷ Edward B.Tylor, *Primitive Culture*, Sixth Edition: 1920, s. 1.

öğrenilmeyen alışkanlıklardır. Kültürün öğrenme sürecinde ise karşımıza farklı öğrenme modelleri çıkar ve bunlardan bazıları hayvanlar ile benzerlik gösterir. İlki,

“...bireysel durumsal öğrenmedir. Bu öğrenme biçimi, kendi deneyimiyle, örneğin, ateşin yaktığını öğrendiği zaman ateşten sakınması gerektiğini öğrenmesi gibi bir öğrenme biçimidir. Hayvanlar toplumsal durumsal öğrenme biçimi de gösterirler. Buna göre hayvanlar, toplumsal gruplarının diğer üyelerinden de öğrenirler. Bu öğrenimin mutlak dil kullanımıyla olması gerekmez. Örneğin kurtlar, avlanma stratejilerini diğer grup üyelerinden öğrenirler. Toplumsal durumsal öğrenme, özellikle en yakın akrabalarımız olan maymunlar ve kuyruksuz büyük maymunlar için önemlidir. Son olarak, kültürel öğrenmeden söz edilebilir. Bu sadece insan kapasitesine özgü, simge kullanmaya bağlı bir öğrenme biçimidir; yani nesneyle mutlaka doğrudan bağlantısı olması gerekmeyen işaretlerin kullanımı”¹¹⁸.

2)Kültür Paylaşılır: Bir toplumun devamlılığını sağlayabilmesi için kültür kendi üyeleri içerisinde paylaşılmalıdır. Kültür paylaşımı toplum içerisindeki bireylerin birbirlerini anlaması ve hayatlarını devam ettirebilmeleri açısından önemlidir. Kültürün aktarımı, değişimler, hikayeler, sanat gibi çeşitli formlar aracılığı ile olabilir ve bu aktarımlar aileler, medya, okullar, dini kurumlar gibi kültürün tüm üyeleri tarafından yapılabilir. Aktarım yoluyla paylaşılan kültür sayesinde ortaya çıkan ortak davranışlar ve algılar bir ortak kültürel kimlik yaratır. Bu da kültürün her üyesinin birbirini fark etmesini ve kendilerini diğer kültürlerden ayırt etmesini sağlar.¹¹⁹

3)Kültür Simgeseldir: Simge, “... belli bir topluluğun yerleşik ‘anlamlandırma’ düzeni içinde toplumsal, kültürel ve dilsel uzlaşımlara bağlı olarak kendisine bir anlam yüklediği im.”, bir başka deyişle, “... kendisiyle doğal ve doğrudan ilişkisi olmayan başka bir düşünceyi, nesneyi ya da kavramı göstermek yoluyla belli bir anlam taşıyan...”¹²⁰, nesne, biçim ya da simgelerdir. Kültürel simgeler, kıyafet, ülke bayrağı, dini ikonlar, sanat eseri gibi nesneler olabilir. Hepsinin her topluma özgü farklı

---

¹¹⁸ Kottak, s. 47.

¹¹⁹ Larry A. Samovar, Richard E. Porter, Edwin R. McDaniel, **Communication Between Cultures**, Wadsworth Publishing; 7 edition (February 12, 2009), s. 36.

¹²⁰ **Felsefe Sözlüğü**, “simge”, s. 1300-1301.

anlamları ve simgelediği bazı şeyler vardır. Örneğin, Japon Bayrağı'ndaki kırmızı daire ülkeden doğan güneşi, beyaz zemin ise dürüstlük ve saflığı simgeler. Ancak aynı renk, örneğin Türkiye Bayrağı'nda şehit kanını simgeler. Dolayısıyla nesne ve temsil ettiği şey arasında organik bir bağ yoktur. Kullanılan simgeler farklı bir kültürde farklı bir anlama gelebilir.

Ancak bir toplumda nesne ve işaretlerin yanı sıra davranışlar ve en belirgin olanı dil de birer simgedir. Dil sayesinde nesneleri ve düşüncelerimizi ifade edebiliriz. Bu sayede birikmiş ve paylaşılmış tecrübeler öğrenilir. Dil olmadan ise toplum üyeleri birbirlerine deneyimlerini ve duygularını ve diğer olayları aktaramazlar.¹²¹ Sonradan oluşturulan bu simgeler doğuştan değil, toplum tarafından sonradan yaratılmışlardır. Simgeler kültürler arası farklılığı ortaya koyarken ve kültürleri temsil ederlerken ayrıca kültürün devamlılığını ve diğer kuşaklara aktarılmasını sağlarlar. Kültürün simge haline getirilmesi, sadece insana özgü bir davranıştır.

4)Kültür Bütünleştiricidir: *“Bir kültür çoğunlukla bütünleşmiş dediğimizde anlatmak istenilen şey, kültürü oluşturan unsurlar ya da özellikler sadece geleneklerin gelişigüzel çeşitliliği değil, genellikle birbiri ile ayarlanmış ya da tutarlı oluşlarıdır”*¹²². Kültürün unsurlarının kendi içerisinde bütünleşmiş olması ve ideal bir şekilde devam etmeleri birbirleri arasındaki uyuma bağlıdır. Bir toplumda istenilen durum bu uyumun devamlılığı ve sistemin aksamaması yönündedir. Ancak zaman çoğu zaman bu şekilde olmaz ve tam anlamıyla *“...sürekli ve tam bir bütünleşme görülmez. Tam olurken; iç veya dış güçler dinamiğindeki bir değişme, dengeyi ve bütünleşmeyi temelinden sarsar. Bütünleşme bir yön ve idealdir”*¹²³. Kültürün bu şekilde bütünleşik yapı oluşturmaması durumuna karşı, antropologların kültürü ayrı parçaların oluşturduğu düzenli ve sistemli bir yapı olarak algılarlar. Karşılaştırma ve inceleme çalışmalarında antropologlar, kültürün düzenli çalıştığı prensibinden hareket ederek, kültürü oluşturan unsurlara ayrı bir şekilde değinmek yerine, unsurları daha geniş bir perspektifte ele alırlar ve kültürün

¹²¹ William A. Haviland, Harald E. L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, **Anthropology: the Human Challenge**, Wadsworth Publishing; 13 edition (March 5, 2010), s. 330

¹²² Carol R. Ember, Melvin Ember, **Cultural Anthropology**, 12.th ed., Pearson: U.S.A., 2006, s.28.

¹²³ Güvenç, s.103.

diğer unsurları ile karşılaştırırlar.¹²⁴ Bu anlayış ise antropolojinin bütüncül bakış açısından kaynaklanır.

5)Kültür Değişir ve Birbirini Etkiler: Kùltürler birbirleri ile etkileşim halindedirler ve birbirlerini çeşitli yollarla değıştirirler. Turizm, ticaret, eğitim, çeşitli uluslararası projeler, göç, teknolojik gelişim gibi nedenlerden dolayı kùltür içsel ve dışsal nedenlerden dolayı değışir. Bu değışim kùltürün kendi ihtiyaçları çerçevesinde isteyerek gerçekteştii gibi, dolaylı yoldan zamanla farklı kùltürlerin etkisi ile istem dışı da olabilir. Günümüzde kùltürel etkileşimin yarattıı dört çıktının olduğunu söylemek mümkündür: “1) *uygarlıkların çatışması*, Avrupa-Amerikan kapitalizminin ve yaşam tarzının dünyaya yansıması, diğer kùltürler üzerinde düş kırıklıı, yabancılaşma, ve kızgınlık şeklinde olmuştur. Bu yapı bir çatışma modelidir, 2) *McDonaldslaşma*, bu modele göre de Amerika’nın baskın ilişkide olduğu kùltürlerin aynılaşması söz konusudur. Hızlı tüketim (fast food) kùltürü, barındırdıı kitlesel üretim modeli, standartlaşma, bu modelin ana unsurlarıdır, 3)Melezleştirme, bağdaştırmacılık ya da dilin melezleşmesi, iki ya da daha fazla kùltürün yeni bir form oluşturarak bir araya gelmesi, kaynaşmasıdır”¹²⁵.

4.5 Kùltürün Bileşenleri

Antropologlar kùltürü, özelliklerini açıklayarak tanımlama ve araştırma yöntemini benimserlerken, aynı zamanda onu çeşitli bileşenlerine ayırırlar. Bu ayırma işlemi kùltür üzerine araştırma ve düşünme işlemlerini kolaylaştıracı niteliktedir.

Semboller: İnsan doğasını hayvanlardan ayıran ve onu emsalsiz yapan en büyük özelliklerden birisi insanın sembol kullanımıdır. Sembol ya da simge, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir şeyin yerine geçen, onu temsil eden, çağrıştıran nesne ya da biçimlerdir. Semboller sayesinde kùltür aktarımı ve öğrenimi hızlı bir şekilde gerçekteşir. Toplum tarafından ortaklaşa kararlaştırılan semboller sayesinde iletişim ve paylaşım düzenli hale gelir. Dil, sanat, müzik gibi iletişimi sağlayan ve kùltür aktarımını kolaylaştıran çeşitli semboller sayesinde, geçmiş ve gelecek arasındaki bağlantılar kurulabilir, böylelikle hayatın çeşitli yönleri hakkında deneyim elde edilebilir.

¹²⁴ Haviland, Prins, Walrath, McBride, s. 116.

¹²⁵ Barbara Miller, **Cultural Anthropology**, 5.th ed., Pearson: U.S.A.,2009, s.21.

Değerler: İnsanların kendileri ve toplum için yaşam şekli hakkındaki arzu edilen ve iyi olanın istendiği düşünceleridir. Değerler bize neyin iyi olup olmadığı hakkında bilgi verir. İnsan yaşamını ve davranışını etkileyen değerler, kültürün devamlılığını sağlar. İnsanların hayatlarını nasıl ve ne şekilde devam ettirecekleri aşamasında, kültürün bir bütün olarak devam ettirilmesi, değerlerin sağlamış olduğu etki önemlidir. Bu sayede yaşam tarzının değerlendirilmesi standart hale getirilir. İnsanların değerlere olan derinden bağlılığı ve bazen yaşamlarını adanmaları, sistemin bütünlüğünü sağlar.¹²⁶ Bazen bireysel düşünceler toplum tarafından kabul görmüş bazı değerleri reddetse de, bir toplumda her zaman kabul görmüş ve paylaşılan değerler bulunmaktadır.

Normlar: Genellikle davranışlar açısından neyin uygun olup olmadığı ya da doğru olup olmadığını belirleyen ve toplum içerisinde insanların davranışlarını düzenleyen standartlardır. Bu açıdan bireysel ve alternatif davranış biçimlerine karşı sınırlar koyar. *“Normlar, davranışlar hakkında paylaşılan kurallar ve beklentilerdir. Normlar değerlere dayanır ki, bu değerler normları düzenler. Örneğin, eğer biz konuşma özgürlüğünü bir değer olarak kabul edersek, insanlara her ne kadar onlarla aynı düşüncede olmasak bile, konuşmalarına izin veririz”*¹²⁷. Normun bize sağladığı karar yetkisi, diğer insanların kişilikleri hakkında bir bilgimiz olmasa bile ortak normları paylaştığımız için, onlar hakkında bizi fikir sahibi yapar.

Dolayısıyla normların ortaya çıkardığı üç özellikten bahsedebiliriz; 1) insanların kesin standart davranışları sergilemesine yönelik geniş bir kanı vardır, 2) insanlar herhangi bir kişinin davranışını, bu standart davranışlara ne kadar bağlı olup olmadığına göre değerlendirebilirler, 3) bu standartları uygulamakta başarısız olan kişiler, toplumun ya da grubun diğer üyeleri tarafından olumsuz karşılanabilirler.¹²⁸

Din: Kültürel yaşamı düzenleyen bir başak bileşen de din unsurudur. İnsanlar kendilerini anlamlandırma süreçlerinde kim olduklarını, nereden geldiklerini ve cevap

---

¹²⁶ James Peoples, Garrick Bailey, **Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology**, Wadsworth Publishing, 7th ed., 2006, s. 26.

¹²⁷ Brigid Callahan Harrison, Thomas R. Dye, **Power and Society: An Introduction to the Social Sciences**, Wadsworth Publishing, 11th ed., 2008, s.71.

¹²⁸ Peoples, Bailey, s.26.

veremedikleri bazı diğer sorulara din aracılığı ile yanıt ararlar. Din insanlara hayatın anlamı ve amacı hakkında bilgiler verir.

“Belirli bir din, insanların inandığı şeyi yerine getiriyor ya da getirmiyor olsa da bütün dinlerin önemli psikolojik ve sosyolojik işlevleri vardır. Din, bilinmeyeni açıklayarak kaygıyı azaltır, kriz dönemlerinde doğüstü güçlerin yardım edeceği inancıyla insanları rahatlatır. İnsanda doğru ve yanlış bilincini oluşturur, kabul edilebilir davranış örneklerini belirler ve karar verme yükünü bireylerden alıp doğüstü güçlere aktarır. [...] Son olarak din, tolumsal dayanışmanın sağlanmasında önemli bir rol oynar.”¹²⁹

Sanat: Bir kültürün bireysel ve tolumsal ifade biçimlerinden biri olan sanat, insan hayal gücünün çeşitli yollarla ve amaçlarla ifade edilmiş halidir. Tarihsel sürecinde farklı ifade biçimleri ve tanımları ile karşımıza çıkan sanat, kültürün oluşmasında ve devam etmesinde önemli bir yere sahiptir. Kültürler sahip oldukları sanatın çeşitli ifade biçimleri ile, pratik (zanaat temelli – dokumacılık, marangozluk), işitsel (edebiyat, müzik), karma (tiyatro, bale, halk dansları, pandomim), plastik (fotoğraf, heykel, seramik, resim), hem kültürel bir kimlik ortaya koyarlar hem de toplumun estetik seviyesini güçlendirirler. Ferraro’ya göre sanatın çeşitli işlevleri bulunmaktadır: 1)Birey için duygusal doyum sağlar. Bu durum hem sanatçıyı hem de izleyiciyi etkiler. Karşılıklı etkileşim sayesinde, insanlar günlük temel ihtiyaçları ve pratiklerinin dışına çıkarak sanattan duygusal yönde faydalanırlar. Sanatçı kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyarken, yaratıcı sürecin sonunda biriktirmiş olduğu yoğun enerjiyi açığa çıkarır. İzleyici ise bu süreçte, bazen olumsuz izlenimler olsa da, olumlu duygusal tepkiler vererek zihinsel ve ruhsal rahatlama sağlar. 2)Bireysel tatminin yanında sanat, sosyal bütünleşmeyi de teşvik eder. Devletler, politik liderler ve din tarafından kullanılan sanat, sahip olduğu sembol gücü ve bunu ifade etme yeteneği ile toplumu etkiler. Örneğin dini bir ritüelde sergilenen danslar ve müzik performansları bireyleri bir araya toplar, ruhsal bakımdan olumlu yönde etkiler. Ya da, dini bir yapının estetik bakımdan yarattığı etki, dine inancı arttırmasının yanı sıra, ileteceği mesajlar bakımından da sanatın iletişim ve görsel gücünü kullanılabileceğini gösterir. Dini

¹²⁹ Haviland, Prins, Walhart, McBride, s.642.

yazılar, semboller gelişi güzel yapılmalarının ötesinde, ortaya koydukları estetik değer ile toplumu etkiler ve kültürel bir kimlik yaratır. 3)Sanat diğer bir yönü de sosyal kontrol mekanizması olmasıdır. Devlet ya da dini kurumlar tarafından yaptırılan, devlet liderlerinin heykelleri, dini yapılar, ulusal marşlar, anıtlar, bireylere aidiyetlerini, otoritenin kontrolünü sürekli hatırlatarak davranışlarını düzenler ve kontrol eder.¹³⁰

Ekonomi: toplumun hayatını devam ettirebilmesini sağlayan ve kültürü birleştiren, yönlendiren diğer bir unsur da ekonomidir. Bir ekonomik sistemde aranılan cevaplar, ne üretilmeli, nasıl üretilmeli, kimin için üretilmeli gibi soruların karşılığıdır. Bu amaçla insanlar var olan kaynaklarla kendi ihtiyaçlarını ve isteklerini tatmin etme yollarını ararlar. Hayvanlardan farklı olarak insanlar, sadece yeme ve içme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmazlar, üretimin takas edilmesi, üretilen malların organize edilmesi, hizmet ve malların dağıtımı ve tüketimi gibi sosyal ilişkiler içerisine girerler. Ekonomi içerisinde değerlendirilecek olan bu sosyal ilişkiler, çok karmaşık modellerde olacağı gibi çok basit bir yapıda da olabilir. Üretim, değişim ve tüketim ilişkileri dahilinde, kültürler kendi içlerinde veya birbirleri ile sürekli etkileşim halindedirler. Ekonomi, antropologlara göre, çevre, asgari geçim düzeyi, demografik durum, teknoloji ve toplumdaki iş bölümü ile yakından ilişkisi olan bir sistemdir.

4.6 Kültürün İncelenmesi

Kültürel antropoloji araştırma yöntemleri, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren masa başı antropologları tarafından yürütülürken, I.Dünya Savaşı döneminde ise alan çalışmalarının artması sonucu katılımcı gözlem tekniğine doğru evrilir. Bu evrimin temelinde ise, daha kesin, daha doğru ve aracısız bilgi edinerek kültürler üzerinde çalışabilme amacı yatar. Dolayısıyla antropolojinin gelişim sürecinde, günümüze kadar çeşitli kuramsal düşüncelerin ortaya atıldığını, alan çalışmaları ile birlikte bu kuramların yenilendiğini, bazılarının geçerliliğini yitirdiğini görebiliriz. Alan çalışmalarının ve kuramların bu karşılıklı gelişimini ve birbirlerine bağlılığını vurgulayan Bates'e göre, *“Kuramsal yönelişi ne olursa olsun kültürel antropoloji, ağırlıklı olarak veri toplama ve kuramlardan çıkarsanan hipotezleri sınama aracı olarak insan davranışının birinci*

---

¹³⁰ Garry Ferraro, **Cultural Anthropology: An Applied Perspective**, 6th ed., Wadsworth: U.S.A, 2006, S.384-385-386

elden gözlemlenmesine dayanmaktadır”¹³¹. Bizim için burada önemli olan nokta orada olmanın getirmiş olduğu “veri toplama”, “gözlem” ve “katılım” teknikleridir. Bu teknikleri kullanacak olan niteliksel araştırma türü de etnografi ve etnoloji olacaktır. Her iki yöntem de kültürel antropolojinin iki ana ögesini oluşturur.¹³²

4.6.1 Etnografi

Yunanca *ethnos*, yani halk, ve *graphie*, yani *çizim*, sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşur. Kelime anlamından da anlaşılacağı gibi belirlenen bir kültür üzerine daha ayrıntılı yapılan çalışmaları içerir, yani ”... *kültürel, etnik ve sosyal olarak tanımlanmış belirli bir kültür hakkında yazmaktır. Bir etnografik yazı, bir grup insan ve onların sosyalliği, kültürü, davranışları hakkında yorumlayıcı ve açıklayıcı hikayedir, ama kurgusal bir tanım değildir; sistematik olarak toplanmış ve analiz edilmiş verilere dayalı bir anlatımdır*”¹³³. Ancak etnografinin anlamını antropolojik açıdan iki şekilde düşünmek de mümkündür: “bir *ürün* olarak etnografi (etnografik yazılar - antropologlar tarafından yazılan kitaplar ve makaleler), ve bir *süreç* olarak etnografi (katılımcı gözlemci ya da alan çalışması)”¹³⁴. Bütüncül bir bakışla kültürlerin günlük yaşam ve pratikleri hakkında daha geniş perspektif sağlayan etnografik çalışmalar, emik veya etik yaklaşımlarla inceleme konusu olan kültürü derinlemesine anlamaya çalışırlar.

4.6.2 Alan Çalışması ve Katılımcı Gözlem Metodu:

Altuntek’e göre, “*Etnografik araştırmanın antropolojideki önemi, ‘yerlinin bakış açısı’nı (veya ‘öteki’ni) kavramanın ancak ‘katılarak gözlem’ (participant observation) ile sağlanabileceğine ilişkin düşüncede yatar*”¹³⁵. Daha çok alan çalışması yöntem bilimsel aracı kullanan etnografya, yöneldiği kültürü derinlemesine inceleyebilmek için “katılımcı gözlem” araştırma modelini uygular. Katılımcı gözlem

---

¹³¹ Bates, s.35.

¹³² Haviland, Prins, Walrath, McBride, s. 69.

¹³³ Raymond Madden, **Being Ethnographic: A Guide to the Theory and Practice of Ethnography**, Sage Publications: London, 2010, s.16.

¹³⁴ Edited by Alan Barnard and Jonathan Spencer, “ethnography”, **The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology**, Second Edition, London: Routledge, 2010, s.243

¹³⁵ N.Serpil Altuntek, **‘Yerli’nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem**, Ütopya Yayınevi: Ankara, 2009, s.10.

araştırma modeli, incelenen kültürün günlük sosyal hayatına katılarak (yeme-içme, ev yaşantıları, dini ritüeller gibi), yerel dilini öğrenerek gözlem yapmaya dayanır. Ancak etnografların alan çalışmalarında kültürün belirli bir yönüne ilişkin katılımcı gözlemci olarak inceleme yapmaları, onların bütüncül bakıştan uzak durmalarını engellememelidir.

*“Antropologlar kültürün bir kesimine verdikleri önemin, diğer kesimleri görmelerini engellemeyecek biçimde, engin bir ufka sahip, titiz birer gözlemci olabilmelidirler. Bir etnografyacı ancak sosyal, ekonomik, siyasi ve dini kültür kurumlarının nasıl bir arada bulunarak işlevsellik kazanabildiğini keşfederek kültürel sistemi bir bütün olarak anlayabilir. Antropologlar bu yaklaşımı **bütünsel bakış açısı** olarak nitelendirir ve antropoloji disiplininin en temel ilkelerinden birisi olarak görürler”¹³⁶.*

Alan çalışmalarında katılımcı gözlem metodunun uygulanması, ilk elden veri toplayabilmek için çok önemli bir yöntemdir. Araştırma konusu olan kültür ile birlikte hareket etmek, dışarıdan yapılacak olan gözlemden çok katılarak gözlemi gerektirir. Katılımcı gözlem metodu ile ismi özdeşleşen Bronislaw Malinowski, alan çalışmalarında bu metodun önemini Batı Pasifik Argonautları çalışmasında şöyle vurgular:

“[Trobriand Adalarındaki Omaranaca’ya] yerleştikten hemen sonra, bir şekilde köy yaşamına katılmaya, önemli ya da bayram günlerini dört gözle beklemeye, dedikodulara ve köy olaylarının gelişimine kişisel bir ilgi duymaya, her sabah bana az çok bir yerliye gözüktüğü gibi görünen bir güne uyanmaya başladım... Köyde sabah yürüyüşümü yaparken aile yaşamının, tuvaletin, yemek pişirmenin, yemenin mahrem ayrıntılarını; gündelik işlerin düzenlenişini, işbaşı yapan insanları, ya da bir imalat işiyle meşgul kadın veya erkek gruplarını görebiliyordum. Tartışmalar, şakalaşmalar, aile sahneleri, genellikle önemsiz, kimi zaman dramatik, ama her zaman çok anlamlı olaylar onların olduğu kadar benim de günlük yaşamımın atmosferini oluşturuyordu... Aynı zamanda benimle tanış yerlilerin uyarmakta gecikmediği, bir sürü nezaket kuralını çiğnedim. Nasıl

¹³⁶ Haviland, Prins, Walrath, McBride, s. 70.

davranılması gerektiğini öğrenmem gerekiyordu ve belli ölçülerde yerlilerin iyi ve kötü davranışlara ilişkin “duygularını” edindim. Bununla ve dostluklarından zevk alma ve oyunlarıyla eğlencelerinden bazılarını paylaşma yeteneğiyle, gerçekten de yerlilerle temasta olduğumu duyumsamaya başladım; başarılı bir alan çalışması yürütmenin ön koşulu kesinlikle budur”¹³⁷. Katılımcı gözlem metodu sayesinde, insanların doğal davranışlarının gözlemlenebilmesi, kültürün nasıl işlediğinin süreç içerisinde kayıt altına alınabilmesi mümkün olur.

Etnografik araştırma katılımcı gözlemi zorunlu kılar çünkü araştırma konusu laboratuarda incelenebilecek bir yapıya sahip değildir. Etnografinin konusu ‘insan’dır. İnsan ve kültürü, doğal sürecinde incelenmeli, dışarıdan gelecek olan müdahalelerle ve yapılacak deneylerle kontrol edilmemelidir.¹³⁸ Antropolojinin bu araştırma yöntemi onu diğer disiplinlerden ayıran bir başka özelliktir. Genellikle bir yıl veya daha fazla süre ile alanda kalınarak yapılan katılımcı gözlemi bilimsel kılan yönü, antropoloğun sistemli olarak gözlem yapması, kayıt etmesi, tanımlaması, analiz etmesi, ve sonucunda incelediği kültürün etnografisini (bir ürün çıktısı olarak) ortaya çıkarmasıdır. Antropoloğun bu süreçte izlediği yol onu, diğer gözlemcilerden, turist, gezgin, maceracı, ayırmaktadır.¹³⁹

Etnografik çalışmaların özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz;

1. İnsanların eylemleri ve tanımları, araştırmacı tarafından yaratılan durumlardan ziyade – örneğin deneysel kurgular ya da çok iyi yapılandırılmış mülakat durumları, günlük genel durum çerçevesinde ele alınır. Diğer bir ifadeyle, araştırma ‘saha’da gerçekleşir.
2. Veriler çeşitli kaynaklardan toplanır, çeşitli türlerin belgesel kanıtları dahil olmak üzere, ancak katılımcı gözlemci ve/veya göreceli gayri resmi konuşmalar genellikle temel olan yöntemlerdir.
3. Veri toplama, büyük bir bölümü için, iki anlamda, göreceli olarak ‘yapısal olmayandır’. Birincisi, başlangıçta belirtilmiş olan sabitlenmiş ve

---

¹³⁷ Bronislaw Malinowski, **Argonauts of the Western Pacific**, Dutton, 1961 (First published 1922), s.7-8, Aktaran: Bates, s.37-38.

¹³⁸ Kottak, s. 30.

¹³⁹ R.Ember, Ember, s. 56.

detaylandırılmış araştırma dizaynlarını kapsamaz. İkincisi, yorumlama amacı ile kullanılan insanların ne söylediği ya da yaptığına ilişkin kategoriler, gözlem listesi ve anket formu veri toplama sürecine dahil edilmez. Bunun yerine, veri analizi sürecinin dışında ortaya çıkarılırlar.

4. Araştırma konusunun odağı çoğunlukla birkaç durum üzerinedir, genellikle oldukça küçük ölçekli, belki tek bir yerleşim ya da insan grubu gibi. Buradaki amaç derinlemesine çalışmayı kolaylaştırmak içindir.

5. Veri analizi, anlamların, işlevlerin, ve insan eylemlerinin sonuçlarının ve kurumsal pratiklerin, ve bunların nasıl yerel bağlamda, ve belki daha geniş, kapsadığını içerir. Neyin üretildiği, çoğunlukla, sözlü tanımlamaların, açıklamaların, ve teorilerin ne olduğu; ölçme (sayısallaştırma) ve istatistiksel analiz en çok ikinci derecede bir rol oynamaktadır.¹⁴⁰

4.6.3 Alan Çalışmasının Aşamaları

Her alan çalışmasının, karşılaşılan kültür ile ilintili olarak, farklı araştırma süreçleri olsa da genellikle şu aşamaları içerdiğini söyleyebiliriz:

1. Bir araştırma konusu seçmek: 20.yy'ın erken dönemlerinde alan çalışmaları çoğunlukla bir kültürü olabildiğince etnografik açıdan ele alarak detaylı bir şekilde tanımlamak üzerineydi. Ancak son on yıllık süre içerisinde, alan çalışmaları genel etnografiden daha merkezi, özel, probleme yönelik çalışmalara yöneldi. Bunun anlamı, kültürü tüm yönleriyle eşit şekilde ele almak yerine, günümüz antropologları daha dar bir alanda belirli sorunları inceleme eğilimindedirler. Örneğin, yüksek seviyede boşanma oranları ile anne soyundan gelen akrabalık ilişkisi, veya beslenme ve besin temin etme stratejileri arasındaki bağ gibi. Araştırma konusu seçimi, literatür taraması yöntemi ile olacağı gibi, bir kültürün özel bir yönüne ilişkin de olabilir (örneğin; yemek alışkanlıkları, dini ritüel veya maddi ürüne yönelik). Bunun yanında daha önce çalışılmış bir proje tekrar yapılabilir.

2. Bir araştırma yöntemi formüllestirmek: Alan çalışmasında araştırmacı bağımlı ve bağımsız değişken olmak üzere hipotezdeki iki değişkeni nasıl ölçeceğine karar vermelidir. Bağımsız değişken, diğer değişkeni etkileyen değişkendir. Bağımlı

¹⁴⁰ Martyn Hammersley, Paul Atkinson, *Ethnography: Principles in Practice*, 3rd ed., Routledge: London, 2007, s.3.

değişken ise değeri bağımsız değişkene bağlı olan değişkendir. Hipotezdeki her iki değişken de, ilişkinin geçerliliğinin test edilebilmesi için daha az soyut ve daha çok ölçülebilir veya somut olmalıdır. Örneğin kentselleşme ve aile etkileşimi hipotezinde, kentselleşme bağımsız, aile etkileşimi ise bağımlı değişkendir. Kentselleşme örneğini daha da somutlaştırarak kırsal ve kentsel olarak ayrıldığında, eğer kırsal kesimde yaşayan insanlar geniş aile üyeleriyle, kent insanından daha fazla etkileşimde bulunuyorsa hipotez gerçekleşecektir. Eğer, aile etkileşimi ile kırsal ve kentsel nüfus arasında bir bağlantı bulunmaz ise hipotez reddedilecektir.¹⁴¹

3. Veri toplamak: Hipotezin somutlaştırılmasından sonra uygun olan veri toplama yöntemi seçilir. Katılımcı gözlem, yapılandırılmış mülakat ve günlük hikayeler gibi temel veri toplama yöntemlerinden birisi seçilebilir. Konumuz gereği fotoğrafın dahil olduğu veri toplama yöntemi ise katılımcı gözlem veya gözlem metodudur. Araştırma yöntemi formülleştirilmesinde verilen örnek tümdengelim yaklaşımı ile yapılır. Bu yaklaşım, araştırma probleminin belirlenmesi veya hipotez ortaya konulmasından sonra, gözlem, mülakat ve diğer yöntemlerle veri toplanması süreci ile devam eder. Tümevarım yöntemi ise hipotezsiz, yapısal olmayan, gayri resmi gözlem ve iletişim ile veri toplamaya dayanır. Tümdengelim yöntemi daha çok niceliksel veri toplama ile ilgilidir ya da sayısal bilgi ile. Kültürel antropolojide tümevarım yöntemi ise niteliksel veri toplama ilgilidir ve sayısal olmayan, örneğin mitlerin kaydedilmesi, mülakat, ve kültürel olayların film veya fotoğraf ile kaydedilmesi gibi. Ancak her iki yöntemin de, tümevarım ve tümden gelim, aynı araştırmada birlikte kullanılması da mümkündür.¹⁴²

4. Veriyi analiz etmek: Niceliksel veriler; test sonuçları, sürekli tekrar eden oranlar ve süreçlerin istatistikleri, anket sonuçlarından oluşur. Bu sonuçların analizi veri tabloları oluşturularak veya çeşitli istatistiksel yöntemlerle yapılabilir. Niteliksel verilerin analizi ise tipoloji (sistemli sınıflandırma), alan analizi (*domain analysis*, belirli bir kültürel bağlam ya da sosyal duruma yönelik), konuşma analizi (*discourse analysis*), yorumsal analiz (*hermeneutical*), gösterge bilimsel analiz, içerik analizi, biçim analizi, anlatı bilimsel (*narratology*) analiz gibi, araştırmanın konusuna ve seyrine göre çeşitli şekillerde yapılabilir. Fotografik analiz çerçevesinde ele alınacak

---

¹⁴¹ Ferraro, s.96-97.

¹⁴² Miller, s.72.

unsurlar ise, doku, boşluk, ışık, renk, arka plan, leke, çizgi, hacim, kontrastlık gibi kompozisyonu oluşturan öğeler olabilir. Bu şekilde temel parçalarına ayrılmış fotoğraf, yorumlama aşamasına geçmeden önce eksikleri belirlenerek yeniden çekilebilir veya üzerinde gerekli olan temel düzenlemeler yapılabilir. Fotografik analiz sırasında, tipolojik ve tarihsel sınıflandırma yapmak, veri analizi aşamasında yapılması gereken bir başka yöntemdir. Sınıflandırma, tarihsel listeleme ve temel plastik öğelerin analizi bazı fotoğrafların araştırma kapsamı dışında tutulmasını sağlar ve görsel veri kirliliğini engellemiş olur.

5. Veriyi yorumlamak: Fotografik analiz etme süreci daha çok birsonuca varıp anlam çıkarmak yerine, düzenleme, görünenin okunması ve yorumlamaya hazır hale getirilmesi sürecidir. Bu süreç diğer veri toplama yöntemleri için de geçerlidir. Veriyi yorumlamak ise, “*dikkat ve tartışma, bilgi vermekten anlama doğru kaydıgında ortaya çıkar [...] Yorumlamak, bir fotoğrafın betimlenmiş tüm niteliklerini hesaba katmak ve bu nitelikler arasında anlamlı ilişkiler kurmaktır*”¹⁴³. Gadamer için ise: “*Yorumlamak, kendi kendilerine konuşamayan göstergeleri seslendirmektir*”¹⁴⁴. Ancak görsel verilerin seslendirilmesi ve kelimelere dökülmesi, yani yorumlanması çeşitlilik gösterebilir. Bunlardan bazılarını kısaca şöyle açıklayabiliriz:

-Karşılaştırmalı Yorum: Yapıt (fotoğraf, yazı) sahibinin ürettiği eseri kendi eserleriyle veya başkaları tarafından üretilen diğer yapıtlarla tarihsel süreçte veya aynı zamanda karşılaştırılmasına dayanan yorumlamadır.

-Arketipsel Yorum: İlk örnek, özgün model, kök örnek olarak yapıtın mistik, geçmişe dönük izlerinden yola çıkılarak yapılan yorumlamadır.

-Biçimci Yorum: Yapıtın sadece biçimine yönelik yapılan yorumdur. İçerik veya nesne gibi unsurlar yerine teknik veya yapılaş şekline bakılır.

-Semiyoik Yorum: Gösteren ve gösterilen olarak, nesnelerin veya anlam taşıyan işaretlerin incelenerek yapıldığı yorumlamadır.

-Feminist Yorumlama: Kadınların bakış açısından harekete, ataerkilliği destekleyen ya da ona karşı çıkan, kadının toplumdaki yeri üzerine odaklı yorumlama çeşididir.

¹⁴³ Terry Barrett, **Fotoğrafi Eleştirmek: imgeleri anlamaya giriş**, Hayalbaz Kitap: İstanbul, 2009, s.67

¹⁴⁴ Hans-Georg Gadamer'den alıntı, Klaus Davi, Giancarlo Politi, ed., **Art and Philosophy** (Milan, İtalya: Flash Art Books, 1991), s.20: Aktaran, Barrett S.67.

-Marksist Yorum: Sınıf üzerindeki etkileri ön planda tutarak, yapıtın sosyal gerçeklik bağlamında nasıl ortaya çıktığını ve yayıldığı üzerinde durur.

-Psikanalist Yorum: Freud'yan bir bakışla, yüceltilmiş arzu, cinsellik, bilinçaltı, dürtüler, düşler gibi kavramlar üzerinden yorumlama çeşididir.

-Stilistik Etkilere Dayalı Yorum: Yapıtın, eleştirmenler tarafından güncel ya da tarihsel başyapıtlar üzerinden yeniden değerlendirilmesi üzerinedir. Bu yorumlamaya göre, yapıt, başyapıtlara saygı duruşu veya onun yeniden yorumlanması biçiminde tekrar değerlendirilebilir.

-Biyografik Yorum: Yapıtın çözümlenmesinin, ancak sahibinin biyografisinin okunarak çözümlenebileceğine ilişkin yöntemdir. Yaşamöyküsünün analizi yapıtın gizli kalmış yerlerini açığa çıkarabilir.

-Yönelimci Yorum: Yapıtı yorumlamanın yolunun, yapıt sahibinin niyetinin bilinmesiyle, yani eseri hakkındaki kendi düşünceleri ışığında olacağını savunur.¹⁴⁵

4.7 Emik ve Etik Yaklaşım

Antropolojik araştırmalarda antropologlar emik ve etik olmak üzere iki yaklaşım benimserler. *Emik* yaklaşım, içeriden bir bakışla, kültürü kendi bakış açısıyla, kendi tanımlamalarıyla anlama çabasıdır. Buradaki amaç olabildiğince kültüre derinlemesine nüfuz etmek ve içyüzünü anlamaya çalışmaktır. Emik yaklaşımı kullanan antropolog kültürlerin nasıl düşündüklerini araştırır. Dünyayı nasıl algıladıkları, sosyal yaşantılarındaki bireysel ve toplumsal davranış kurallarını nelerin belirlediğini, nesneleri nasıl algıladıklarını açıklamaya çalışır.¹⁴⁶ Emik yaklaşımda, tümevarım yöntemi kullanılmakta ve niteliksel veriler sayesinde betimleyici anlayış elde edilmektedir. Herhangi bir hipotezin olmadığı bu yöntemde, verilerin elde edilmesi araştırma konusu öznenin öncülüğünde kazanılır. *Etik* yaklaşım ise, dışarıdan bir bakışla (araştırmacı odaklı), öncelikle bir hipotezin oluşturulduğu ve daha sonra verilerin niceliksel olarak toplanarak hipotezin test edilmesi süreçlerinden oluşur. Tümden gelim yönteminin kullanıldığı bu yaklaşımda, emik yaklaşımda veri elde etmede kullanılan yöntemler; yerlinin deneyimleri, açıklamaları, yorumları yerine antropoloğun bakış açısına odaklanılır. Kottak'ın bu tespitinin nedeni tarafsızlık sorunu ile ilgilidir, ona

¹⁴⁵ Barrett, s.74-77-78-79-80.

¹⁴⁶ Kottak, s.33.

göre “Etik yaklaşım, kültür taşıyıcılarının kendi kültürlerini tarafsız bir şekilde yorumlayamayacak kertede onunla haşır neşir olduklarını kabul eder. Etik etnograf, kendinin (gözlemci) önemle dikkate aldığı ve üzerinde düşündüğü konulara daha fazla ağırlık verir”¹⁴⁷. Bu yöntemi kullanan araştırmacı, kültürü anlamak için diğerleri ile karşılaştırır ve kültürün özelliklerinin birbirleri ile olan ilişkisi üzerinden açıklama yoluna gider.

4.8 Diğer Veri Toplama Teknikleri

Kültürel antropolojide etnografi bir araştırma yöntemidir ve etnografinin veri toplamada kullandığı çeşitli teknikler vardır. Etnografik araştırmalarda veri toplama tekniklerini niteliksel ve niceliksel olarak kabaca iki bölümde değerlendirebiliriz. Bu açıdan, fotoğrafın dahil olduğu ve çoğunlukla alan çalışmalarında katılımcı gözlem metodunda niteliksel veri olarak kullanıldığını, ancak bu yöntemin dışında başka niteliksel ve niceliksel veri toplama yöntemlerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Mülakat: Diğer sosyal bilimlerden de kullanılan mülakat, incelenen kültürü anlama ve veri toplama yöntemlerinden biridir. Yapılandırılmamış ve yapılandırılmış mülakat olmak üzere ikiye ayrılır. *Yapılandırılmamış mülakat*, mülakatçının genel konular hakkında açık uçlu sorular sorduğu ve görüşülen kişiyi kendi konuşma biçimiyle değerlendirdiği (konuşma hızı, ifade biçimi vb.) ve mülakatı çok az kontrol ettiği bir yöntemdir. *Yapılandırılmış mülakat* ise, mülakatçının görüşülen bütün kişilere aynı soruları, aynı sıra ile ve aynı koşullar altında sorduğu tekniktir. Yapısal olmayan mülakatlar genellikle veri toplama evresinin öncesinde bir ön araştırma için kullanılır. Böylelikle araştırma için neyin önemli olup olmadığı anlaşılır. Yapılandırılmış mülakat ise, daha çok istatistiki veri toplamak ve büyük ölçekli veri oluşturabilmek için kullanılır. Kültürel bilgi için daha kesin olan bu sorular, daha çok alan çalışmasının sonraki süreçlerinde kullanılır.¹⁴⁸

Mülakat yöntemi gibi sıklıkla kullanılan yöntemin haricinde, niteliksel ve niceliksel birçok veri toplama tekniği olduğunu söylemek mümkündür. Onlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz;

---

¹⁴⁷ Kottak, s.33.

¹⁴⁸ Ferraro, s.105-106.

1- **Nüfus sayımı;** içerisinde demografik bilgiler (yaş, mesleki durum, yaşam durumu gibi) içeren bu veri kaynağı güncel haliyle kullanıldığında, araştırmacı için kültürel bölgenin çeşitli ipuçlarını verebilir.

2- **Yerel dökümanlar;** kültürlerin tarih boyunca üretmiş oldukları yazılı veya sözlü hikayeler, söylenceler, türküler, yemek tarifleri, toplumsal düzeni belirleyen kanunlar gibi kaynaklardan oluşur. Yerel dökümanlar nesnel olabileceği gibi (kitaplar, anıtlar, mektuplar, hiyeroglif yazılar gibi), kişi odaklı da olabilir. Yerel kültürü iyi tanıyan kişilerin anlattığı efsaneler, gerçek olaylar, kültürün geçmişi, türküler ise sözlü kısımları oluşturur. Bu kaynaklar kültürün geçmişi hakkında ve güncel durumu ile olan bağlantısı ile ilgili bilgiler verebilir.

3- **Soyağacı Yöntemi:** Sanayileşmemiş ve akrabalık ilişkilerinin daha fazla yaşandığı kültürlerde, antropologlar, evlilik, akrabalık ve soy süreçlerini araştırırken bu yöntemi kullanırlar. Akrabalık ilişkilerinin güçlü ve daha karmaşık oluşu bu tür toplumlarda, farklı bir toplumsal düzen ve örgütlenme modeli ortaya çıkarır. Aşiretler, kabileler ve köyler arasındaki iletişimi anlamak için örneğin evlilik yolu ile kurulan bağa bakılabilir.¹⁴⁹

4- **Gözlem:** Kültürel antropolojinin temelinde gözlem vardır. Sistematik olarak davranışlar, olaylar, nesneler üzerine yapılan gözlem not etme ve kayıt etme yolu ile “alan notları” adı altında yer alır. Temel veri toplama yöntemlerinden birisi olan gözlem, katılımcı gözlem metodundan farklıdır. Katılımcı gözlemde antropolog karşı tarafın kuralları dahilinde oyundadır ve aktif rol alır. Doğrudan gözlemde ise araştırmacının sadece dikkat çekmeyecek bir biçimde gözlemde bulunması yeterlidir, ortamda belirli bir rol üstlenmesine gerek yoktur. Tarafsız bir şekilde olanın kaydedilmesi, somut tanımlamaların yapılması gözlem için önemlidir. Benjamin Paul’e göre; katılımcı olmak duygusal bağlılığı getirir; gözlem ise önyargısızlığı gerektirir.¹⁵⁰ Olayların ve olguların nesnel olarak kayıt edilmesi anlamına gelen bilimsel gözlemde, süreç içerisinde çeşitli belgeleme teknikleri kullanılır. Bu teknikler, klasik yöntem olan günlük tutmak ve not almaktan, daha teknolojik olan fotoğraf, video, ses kaydı gibi yöntemlere kadar çeşitlilik gösterir. Bu yöntemler beraber kullanılabildikleri gibi, tek

---

¹⁴⁹ Kottak, s.32.

¹⁵⁰ Benjamin Paul, **Interview Techniques and Field Relationship**, in *Anthropology Today*, A.L., Kroeber, ed. P.430-451, Chicago: University of Chicago Press,1953, s. 69.

başına etnografik araştırma yönteminin temelini de oluşturabilirler. Gözlem bir açıklama ya da yorumlama değildir. Niceliksel araştırmalarda gözlemlenen kültürel fenomen, sayılara dönüştürülerek ölçüm için sayısal verilere yansıtılır. Ancak gözlem daha çok niteliksel araştırmalara özgüdür. Niteliksel araştırmalarda yapılan sistematik gözlem ise ölçme ile ilgili değildir. Araştırılan kültürden alınan sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ilk elden yapılan gözlem aracılığı ile değerlendirilir. Niteliksel bir yöntem olarak sistematik gözlemin çeşitli avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır;

Avantajları:

- Cargan’a göre, gözlemin en büyük avantajı onun “dolaysız” oluşudur. Davranışları olduğu gibi kaydeder. İnsanlara eğilimleri, hisleri, ya da görüşleri hakkında soru sormaya gerek yoktur; gözlemci ne yapıyorsa onu izler ve duyar. Bu nedenle, gözlem insanların fark etmeden veya kültüre bağlı olarak yaptıkları mimikler ve diğer bedensel hareketleri kaydetmek için uygun bir yöntemdir. Yapılan görüşmelerde ve mülakatlarda insanların söyledikleri ile gerçek hayatta yaptıkları veya yapacakları arasındaki uyumsuzluk gözlem yolu ile kontrol edilebilir.¹⁵¹
- Gözlem hemen uygulanabilirliği sayesinde esnek oluşu ve çeşitliliği ile kolay bir veri toplama yöntemidir. Yapısal – yapısal olmayan, resmi ve gayri resmi olarak çeşitli şekillerde uygulanabilir.
- Gözlem gerçek zamanlı olduğu için, geri bildirim kolay olur.
- Daha belirgin ve derinlemesine veri toplamak için, kesinleştirilmiş bir davranış ya da kültürel fenomene yönelik gözlemler tarafsız ve sistematik gözlem ile daha kolay anlaşılırlar.

Dezavantajları:

- Gözlem elbette fiziksel durum ile ilgilidir ve davranışlar, nesnelerin incelenmesi mümkündür. Ancak bunların dışında, niyet, duygu ve tavır gibi durumların incelenmesi güçleşir. Ayrıca gözlemlerin anlık yapılması, aynı sonuçların gelecekte de olma olasılığını belirsiz kılar.¹⁵² Dolayısıyla aynı gözlemin bir daha veya aynı yerde yapılıp yapılmayacağı sorunları ortaya çıkar.

¹⁵¹ Leonard Cargan, **Doing Social Research**, Rowman & Littlefield Publishers: U.S.A., 2007, s. 142.

¹⁵² Carl D. MacDaniel, **Marketing Research Essentials**, South-Western Publishing; 2nd Ed edition, 1997, s.136.

- Bir diğerk olumsuzluk durumu da gözlemin tüm süreci kontrol edip edememesi ile ilgilidir. Tek başına yapılacak gözlem örneklemin büyüklüğüne göre davranışların veya kültüre özgü olayların gözlemini zorlaştırır. Gözlem daha çok küçük gruplar ve bireysel davranışların araştırılması için uygundur. Dolayısıyla görsel olarak tüm faktörlerin kontrol edilememesi güvenilir sonuç elde etmeyi zorlaştırır.¹⁵³ Bunu ortadan kaldırmak için gözlemci, fotoğraf gibi anlık görüntüler verebilecek ve daha bütüncül bakış açısı gösteren görselleştirme aracından faydalanabilir. Bu durum hem tekrarlanamayan durumların tespiti için önemlidir hem de daha önceden belirlenmiş bir davranışa yönelik çekilen fotoğraflar, sistematik çalışma sayesinde daha sonra çekilecek fotoğraflarla karşılaştırılarak daha kesin değerlendirmeleri olanaklı kılar.

- Gözlem altındaki kişiler gözlemlendiklerini bildikleri takdirde normalde yapmış oldukları davranışların dışına çıkarak farklı davranabilirler. Gözlemin değiştirilmiş davranış veya fenomenler üzerinden yapılması elde edilen veriyi çarpıtmış olur. Bu da gözlemi yapan kişinin iyi eğitilmiş, gözlem yeteneğinin yüksek olmasını ve gözlemin sistematik yapılmasını gerektirir.

- Gözlemcinin kişisel tercihleri, anlık duygusal değişimleri gözlemin seyrini değiştirebilir.

- Daha belirgin bir konu hakkında yapılacak gözlem, konunun gerçekleşme süresinin belirsizliğine bağlı olarak zaman problemini doğurur. Örneğin kültüre özgü bir davranış ya da ritüel zamanında veya hiç gerçekleşmeyebilir.

4.8.1 Etnoloji

Aynı zamanda İngiltere’de ‘sosyal antropoloji’, Kuzey Amerika’da ‘kültürel antropoloji’ olarak adlandırılan etnoloji (Kıta Avrupası’na özgü kullanımı);

“gerek eski ve günümüz toplumları, gerek çağdaş insan toplumları arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri betimlemek; insanlar arasındaki etkileşim, göç, gelişme tarihini yeniden inşa ederek açıklamaktır. Bir başka deyişle etnoloji, farklı kültürlerin neden birbirine benzediğini ve neden farklılaştığını eşzamanlı ve artzamanlı olarak anlama ve açıklama

¹⁵³ D. A. Louw, **Human Development**, Kagiso; 2nd Revised edition edition, 2002, s.28.

amacındadır”¹⁵⁴. Etnografi daha çok betimleme üzerinedir ve bir toplumun analizi için tanımlayıcı detayları kullanır. Çoğunlukla kültürün belirli bir yönüne veya daha belirli bir kurumuna yönelik çalışır. Bu amaçla kültürle doğrudan bağlantı kurar, yani alan çalışması, gözlem, katılımcı gözlem yöntemleri araştırmaların temelini oluşturur. Etnograf kültürle birlikte geniş bir zaman aralığında yaşar veya sistematik olarak birebir gözlemde bulunur. Etnoloji ise karşılaştırmalı bir disiplindir. İnsan toplulukları, örgütlenmeleri ve kültürü karşılaştırmalı olarak inceler. Böylelikle birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları, etnografin alan çalışması ve kullandığı diğer veri toplama tekniklerinden yararlanarak, kültürler ve alt kültürler üzerine genel bir görüş elde eder.

Etnografi, etnolojinin araştırma sürecinde faydalandığı diğer iki yöntemden birisidir. İkinci yöntem, etnotarih yöntemidir. Etnotarihçiler, kültürün veya belirli bir grubun yaşam şekillerinin zamanla nasıl değiştiğini incelerler. Bunun için yazılı ve görsel kaynaklardan faydalanırlar. Devlet kayıtları, kaşiflerin notları, misyonerlerin raporları gibi kaynaklar sayesinde kültürel değişim gözlemlenir. Ancak araştırma etnografılar gibi gözlem aracılığı ile değil, daha çok ikinci el kaynaklar sayesinde yapılır. Çoğunlukla geniş ölçekli bilgiler toplanarak bir sonuca varmaya çalışılır. İkinci yöntem ise kültürlerarası araştırmadır. Kültürlerarası araştırmacı, genel olarak kültürel davranışların genel izlerini inceler. Bu amaçla, neyin evrensel, neyin değişken, davranışların neden değişkenlik gösterdiğini, ve bu değişkenlerin sonuçlarının ne olabileceğini arar.¹⁵⁵

---

¹⁵⁴ Antropoloji Sözlüğü, “etnoloji”, s. 286.

¹⁵⁵ R.Ember, Ember, s. 8-9.

5. FOTOĞRAF VE ANTROPOLOJİ İLİŞKİSİ

5.1. Fotoğraf ve Antropolojinin Birlikteliği

İnsan kültürünün bir çıktısı olarak yazının yerine geçebilecek alternatif model olan *photos graphein*, doğayı ve insanlığı yeniden tasvir etmenin, yazmanın yeni bir yöntemi, Aydınlanma'dan itibaren başlayan hareketin 19.yüzyıldaki uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ansiklopedistlerin de yapmaya çalıştıkları bilgi toplama ve sınıflandırmanın yazınsal hali artık görselliğin, yani fotoğrafın; nesnesinin yerine geçebilecek, onu temsil edebilecek, fiziksel görünürlüğe daha yakın, soyut olmaktan çok daha somut bir aracın kullanılmasıyla bilimsel ilerleyişi farklı bir noktaya getirmiştir. Bu anlamda fotoğraf medyumunu ve antropoloji bilimini önceleyen Aydınlanma ve Ansiklopedist bakışın bizim için önemli dönüm noktaları olduklarını belirtmiştik. Yine, Batı düşüncesinin 17. ve 18.yüzyıllarda bilimin yeni kuram ve pratiklerinin oluşmasında ve 'aydınlanma' kelimesinin de bu dönemin ana fikrini oluşturduğunu, yani karanlık çağlardan yeni bir akıl ve gelişim çağına çıkmak için dünya hakkında bilgi edinebilme sürecinde *ışığın* kullanılabileceğinden bahsetmiştik. Böylelikle, dünya Kircher'in¹⁵⁶ ve ansiklopedistlerin yaptıkları gibi gözlemlendi, kayıt altına alındı ve bütün bilgiler bir araya toplandı.

---

¹⁵⁶ **Athanasius Kircher** (1601-1680), Cizvit rahip ve bilgin, bazen son Rönesans insanı olarak adlandırılır, bilginin yayılmasında onun müthiş etkinliği açısından önemlidir. Kircher'in araştırmaları coğrafya, astronomi, matematik, dil, tıp ve müziği de içine alan çeşitli disiplinlerdir. Bkz. Athanasius Kircher. (2013). In *Encyclopædia Britannica*.

Resim-3 ‘Ars Magna Lucis Et Umbrae’*, Athanasius Kircher, 1646

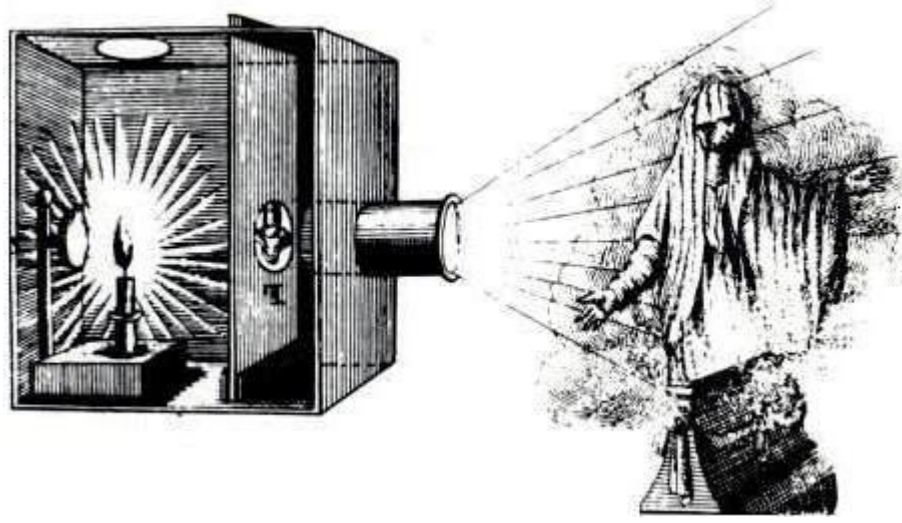
Bu gözlem ve sınıflandırma süreci de insan kültürünün ‘doğanın resmi efendisi’ olma macerasındaki kullanılan yöntemlerin en temellerindendi.¹⁵⁷ Bu düşünce ile doğa ve insan üzerindeki kontrol ve anlama isteği fotoğrafın kimliğini ve tanımını genişletmiş, sanattan bilime, gerçeklikten gerçeküstücülüğe, belgeselden kurmacaya kadar farklı mecralara yönlendirmiş oldu.

Determinist bir yaklaşımla tarihsel olarak, fotoğrafın bulunuşu ve antropoloji çalışmalarının yakın dönemlerde ortaya çıktığını söyleyebiliriz: 1839 Paris Bilimler Akademisi’nde ‘daguerrotype’ın resmen ilanı ve *Aborigine’s Protection Society* (1837), *Ethnological Society of London* (1843), *The Société Ethnologique de Paris* (1839) gibi kurumların kuruluşu.

---

* Latince ismi *Ars Magna Lucis Et Umbrae*, Gölge ve Işığın Büyük Sanatı anlamına gelmektedir ve resim Athanasius Kircher’in 1646 yılında yazdığı kitabın kapak resmi. Resmin sol tarafında güneşi temsilen vücudunu zodyak (burçlar) sembolleri saran bir kadın bulunmaktadır. Sağında ise ayı temsilen vücudunda yıldızlar bulunan diğer kadın resmedilmiştir. Hemen altında ise iki adet tavuskuşu (tanrıkuşu) bulunur. Işığın yayılması birçok mercekten geçer, ki bunlar Kircher’in keşiflerini yansıtır. Kircher burada, üzerine yazılmış bir merceği bir ayna ve bir perde arasına yerleştirdiğinde, yazının keskin fakat ters dönmüş görüntüsünün perde üzerinde belirmesini gösterir. Kircher içi su dolu küresel cam kabı ışığı toplamak için mercek olarak kullanarak, ayna üzerine resmedilen yazıların karanlıktan sonra bir mumdan gelen ışık tarafından yansıtılabildiğini bulur. Bu görsel örneklemeler, sonunda sihirli fenerin (*the magic lantern ya da laterna magica*) doğuşu ile sonuçlanır.

¹⁵⁷ Stephen Bull, **Photography**, Routledge: London, 2010, s.6-7.

Resim-4 'Laterna Magica veya Magic Lantern'¹⁵⁸

Ancak böylesine tarihsel bir yaklaşmanın iki disiplini bir araya getirmesi bir tesadüften daha fazlasını gerektirmektedir. Bu noktada fotoğraf ve antropolojinin birlikteliği, disiplinler arası yaklaşımın örnek bir modeli olarak, her iki disiplinin de sahip olduğu tanımlamaların bazı ortak özelliklerin kesişmesiyle meydana gelmiştir: Merak, gerçeği arama, kolonyalist anlayış, gözlem, kontrol, pozitivist etki*. Pinney'e göre de her iki disiplinin temsili güçlerini hemen hemen aynı semiyotik yöntemlerden almış olmaları tespiti, tarihsel süreçlerinin ve aynı dönemlerde ortaya çıkmalarının bir tesadüf olmadığının göstergesidir.¹⁵⁹

*'Fotoğraf çoğu yönden bu ilişkinin sembolik tarafıydı. O, nüfusu sınıflandırmak ve tanımlamak ya da doğal kaynaklardan faydalanmak için mühendislik planları, sınır araştırmaları olsa da, fiziksel dünyanın kontrolü ve resmedilmesi için teknolojik üstünlüğü denetim altına almayı temsil etmişti.'*¹⁶⁰ Ancak fotoğrafın antropoloji ile olan yaklaşmasından ve kendi tanımlamalarından dolayı bu sembolik durumunun ötesine geçtiğini söyleyebiliriz. Fotografik nesnellik tanımı, fotoğraf makinesi önündeki nesnelerin fotoğrafı ortaya çıkaranlar ve üretenler tanımlaması

¹⁵⁸ Laterna magica, görüntü yansıtıcının (*image projector*) 17.yüzyıl erken dönem örneklerinden birisidir.

*Elbetteki fotoğraf medyum ve antropoloji disiplini de kendilerine özgü diğer özellikleri ile birbirlerini etkilemişlerdir ancak bu konu ilerleyen bölümlerde tartışılacaktır. Bahsedilen maddeler daha çok her ikisinin de ortak özelliklerini tanımlamak için ortaya konulmuştur

¹⁵⁹ Christopher Pinney, "The Parallel Histories of Anthropology and Photography", Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (74-95), London: Yale University Press, 1992, s. 74.

¹⁶⁰ Elizabeth Edwards, **Anthropology and Photography**, London: Yale University Press, 1992, s. 6 düzelt

üzerine kurulur. “Gerçekten de belirli bir fotoğraf, göndergesinden (temsil ettiği şeyden) hiç ayırt edilmez”¹⁶¹. Bu sayede, yani fotoğrafın nesnesine bağlılığı ve onu temsil ederek aslına uygun sunuş şekli hemen antropolojinin ilgisini çeker. Fotoğrafın nesnel gerçeklikle olan güçlü bağlantısı bizi antropoloji gibi dönemin diğer sosyal ve doğa bilimlerini de etkileyen pozitivist düşünce ile buluşturur. “Fotoğraf, doğa ve bilim ile bağlantılarıyla birlikte ve algılanan bağlamsallığıyla, pozitivizm ile birleştirilmiş, Batı ‘dünyanın geri kalanını’ keşfedip belgelerken antropoloji için bir kayıt ve gözlemleme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştı”¹⁶².

“Antropoloji, yeni gelişen yıllarındaki eklektik yapısına rağmen, kendi birçok yöntemini biyoloji biliminden benimsemiş, var olan önem gözlem, kaydetme ve sınıflandırma üzerinedir. Bunun üzerine katı, pozitif, bilimsel, empirik bilgi yapısı inşa edildi. Olgular gözlemlendi, yani ‘gerçek’ olarak kabul edilebilirliğin ne olduğu, dikkatlice inşa edildi”¹⁶³. Antropolojinin kendisini modern bir bilim olarak inşası sırasında araştırma ve gözlem yöntemleri arasına aldığı fotoğraf, saha araştırmasında antropoloğun tuttuğu notlardan ve kendi gözlemlerinden farklı bir noktadaydı. Bilgi toplama aşamasında yazılı verilerin nesnesiyle nedensiz bağıntıları yerine, nesnesiyle nedenli bağıntılı görsel verilere geçiş, aslında antropolojinin de temelinde olan bazı yöntemler sayesinde oluşmuştur. Fotoğraf sadece bu yöntemleri görünür gerçeğe, yani görsel dökümanlara-fotoğraflara dönüştürmüştür. “Antropolojide güçlü fotografik görme biçim metaforları vardır – ‘gözlem’, ‘görme’, ‘okuma’ – ve dışsal gözlemci ve kaydedici olarak antropolog ve kamera arasında gözle görülen analogi vardır”¹⁶⁴.

“Antropoloji geleneğinde kültür ve toplum araştırılır, oysa fotoğraflara bakılır”¹⁶⁵. Yapılan bu tanımlama antropoloji ve fotoğraf ilişkisini uzaklaştırmış gibi gözükse de, antropolojik araştırmanın fotografik görme biçimleri, fotoğraflara salt bakılmanın ötesinde anlamlar yükler. Antropoloji için fotoğraf ham veridir ve bakılmaları gerekir ancak bu bakış seyirsel – *contemplative*- olmanın ötesinde bir durumu gerektirir. Bakma eylemini bilişsel düzeyde değiştirmek gerekir. Çünkü

¹⁶¹ Roland Barthes, **Camera Lucida**, 4.Basım, Altıkkırkbeş Yayın, 2008, s.19.

¹⁶² Bull, s. 106.

¹⁶³ Edwards, s.6.

¹⁶⁴ Edwards, s.13.

¹⁶⁵ Edwards, s.14.

antropoloji için fotoğraf, ancak sistemli ve doğru bilgi edinilebilecek nitelikte ve seyirsel bakışın dışında bilişsel değer yaratılabilecek düzeyde incelendiklerinde değerlidirler. Zaten, “pozitivizm içerisinde derin bir şekilde yer etmiş antropoloji için, fotoğraf çok cazip bir öneri sundu: bilimsel incelemenin hizmeti içerisinde, nesnel bir görme ve ‘olgular’ın toplanması, sistematik organizasyon ve analizi kolaylaştırma”¹⁶⁶. Fotoğrafın olgulara yönelmesini kolaylaştıran şey ise, tanımlayıcı temsil – *illustrative representation*- yapabilmesi ve bilişsel değeri –*cognitive value*- yaratma yeteneğidir. Tanımlayıcı temsil ; “ izleyicilerin onlardan tam anlamı ile bir anlayış sağlayabilmeleri için, nesneler üzerindeki açık görünümüdür”¹⁶⁷. Nesneler üzerindeki açık görünümüleri, yani doğru perspektifi, sağlayabilecek olan araç da bizim için fotoğraf olacaktır. Biliş ve bilişsel ise, “en genel anlamda –bütün bileşenleriyle- bilme edimini oluşturan süreçtir”¹⁶⁸. Fotoğraf destekleyici bir belgeye ihtiyaç duymaz, böylelikle bilgiye ulaşmak ve o değeri sağlamak için “kesin matematiksel veri veren, [...], göz-kamera analogisine dayanan algının kaçınılmaz bir ürünü”¹⁶⁹ olarak nesneler için tanımlayıcı temsili gerçekleştirir.

Fotoğraf sahip olduğu bu özelliklerle antropolojiyi görsel bilgiye ulaştırmış oldu. Antropoloji de fotoğraf pratiğinin teknik ve kuramsal anlamda gelişmesini sağladı. Fakat her ikisinin de ortaya çıktıkları dönemde Viktoryen düşünce ve kolonyalist bakış - özellikle antropoloji açısından-, görsel ve yazınsal bilgi üretme eylemlerini farklı bir noktaya taşıdığını söyleyebiliriz. Erken dönem antropoloji* çalışmaları, antropolojinin kendi içerisindeki bilimsel ilerlemesinin yanında Batı’nın kolonileştirdiği kültürleri çeşitli sebepler için anlamasına yönelik uğraşlarını da oluşturur. Avrupa’nın Yeni Dünya’ları keşfi her ne kadar daha eski tarihlere dayansa da, 19.yüzyılın endüstrileşme hareketi koloni ihtiyacını arttırmış ve keşfedilen kültürlerle olan ilişkileri yoğunlaştırmıştır. 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar- günümüz kimliği ile- henüz modernleşmemiş bilimsel yöntemlerle yapılan keşiflerde Yeni Dünya’lar hakkında

¹⁶⁶ Terence Wright, “Photography: Theories of Realism and Convention”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (18-31), London: Yale University Press, 1992, s. 20.

¹⁶⁷ James O. Young, **Art and Knowledge**, London: Routledge, 2001, s.80, Aktaran: Peter Goldie, “Conceptual Art and Knowledge”, Peter Goldie and Elisabeth Schellekens (Ed.), **Philosophy and Conceptual Art** içinde (157-170), United Kingdom: Oxford University Press, 2009, s.159.

¹⁶⁸ Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal, s.239.

¹⁶⁹ Wright, s.20.

* Burada ‘erken dönem antropoloji’ 1930 öncesi dönemi kapsamaktadır. 1930’lar itibarıyla, 1.Dünya Savaşı sonrası, antropoloji bugünkü kimliğine, klasik antropoloji, kavuşmuştur

sınırlı sayıda örnekler toplanabilmiş, yazılı raporlar hazırlanmış ve resim ile desteklenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda antropoloji ve fotoğrafı 1920'lere değin genellikle kolonyalist anlayış içerisinde, karşılaştırmalı anatomide, ticari fotoğraflarda, maceraperestlerin keşif gezilerinde ve bu coğrafyalardaki bireysel etnografik çalışmalarda bulabiliriz.

5.2. Erken Dönem Çalışmalar

5.2.1. Kolonyalist Bakış

Çoğunlukla ekonomik nedenlerle, ve nadiren de olsa bilimsel amaçlı, 15.yüzyıldan itibaren yapılan keşiflerle başlayan koloni hareketlerinin, 19.yüzyılda kamu-özel şirketler ortaklığında Endüstri Devrimi ile birlikte doruğa ulaştığını söyleyebiliriz. Kolonyal hareketlere baktığımızda üç ülkenin daha ön planda olduğunu görebiliriz: Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa. Üç ülkede de antropoloji çalışmaları hem hükümet tarafından hem de özel vakıflar tarafından desteklenmekte ve parasal kaynak sağlanmaktaydı. Elde ettiği iş gücü ve hammadde kaynaklarının ötesinde Koloni Devletleri'nin asıl sorunu burada yaşayan halkı yönetebilme, ıslah edebilme, temsil edebilme ve zaman zaman meydana gelen isyanları bastırabilmek olmuştur. Hükümet tarafından desteklenen çalışmalarda örneğin; *“Büyük Britanya Kraliyet Antropoloji Enstitüsü, maliyeti yüksek askeri hareketlerin önüne geçmek üzere, sömürge görevlilerini yerli halkların toplumsal yapıları ve kültürleri konusunda eğitecek bir merkezin kurulmasını destekliyordu”*¹⁷⁰. Koloni devletlerin antropolojiyi de, fotoğrafı da koloni coğrafyalarını anlama, belgeleme amaçlı kullanması, her iki disiplinin de salt koloni anlayış ile ortaya çıktığının bir göstergesi olarak algılanmasını doğrulamaz. Evet, her ikisinin de koloni anlayış ile kesiştikleri yönler vardır, çünkü aynı tarihsel, felsefi süreçten geçmişlerdir. Dolayısıyla 19.yüzyılda ve 20.yüzyılın başlarında kolonyalizm her ikisini de etkilemiş ve bazen şekillendirmiştir. Jill Lloyd da benzer bir ifade ile fotoğraf ve antropolojinin kolonyalist görüş ile ilişkisini, *“ bir medyum olarak fotoğraf ve bir disiplin olarak antropoloji kendi ideolojik bakış açılarını ve çağrışımsal potansiyellerini bilimsel nesnellik görüntüsü ile*

---

* ABD’de yapılan araştırmalar daha çok Kuzey Amerika yerlileri üzerinde yoğunlaşmıştır.

¹⁷⁰ **Antropoloji Sözlüğü**, “Sömürgecilik”, 2.Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009 s. 746.

maskelediler”¹⁷¹ şeklinde yorumlar. Dolayısıyla, Endüstri Devrimi’nin teknolojik ve kuramsal bir parçası olarak ‘kolonyal girişimde fotoğraf kategorize etme, tanımlama, egemen olma ve bazen bir “Diğeri” ni yaratmak için kapsamlı olarak kullanıldı, ve temsil etme yasal ve kültürel gücün biçimi oldu”¹⁷². Burada elbette şöyle bir ayırım yapmak gerekir: antropolojik faaliyet “Vinay Kumar Srivatava’nın ele aldığı şekliyle, ‘antropolojinin uygulaması’ (practice of anthropology) ve ‘antropolojideki uygulama’ (practice in anthropology) olmak üzere iki ayrı alanı içerir. Antropolojinin çeşitli uygulama örnekleri, diğer değişle sömürge antropolojisi, ilk defa Avrupa emperyalizminin, [...], yayılma sürecinde kendini göstermektedir”¹⁷³ Kottak’a göre de;

“... uygulamalı antropoloji, antropolojinin akademik boyutundan ziyade mesleki boyutuna ilişkindir. Bu çerçevede, antropologlar, modernleşme ve kalkınma programları çerçevesinde yöneticiler, planlamacılar ve akademik-olmayan müşteriler (etnik gruplar, iş dünyası vd.) için çalışan; kamu sağlığı, beslenme, eğitim gibi alanlardaki sorunlara çözümler sunan bir rol üstlenmektedirler”¹⁷⁴. Çözüm şekli elbette kolonyalist anlayış için de bir ihtiyaç konusuydu ve bu çözüme fotoğraf da dahildi. Fotoğrafın da, antropolojinin de kolonyalizme sunduğu çözüm, yine her iki disiplinin de hedefinde olan şeydi ; ‘diğeri’ni anlamak, keşfetmek, belgelemek.

Koloni topraklarının da antropoloji açısından inceleme konusu olması sadece ‘egzotik’ olarak çekici olmalarının ötesinde dönemin bilimsel anlayışı gereği gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

“... bir meslek oluşunun ilk aşamalarında antropoloji ‘ilkel’ olarak adlandırılan toplumlar üzerinde yoğunlaşmasıyla diğerlerinden ayrılıyordu: toplumsal kurumların oldukça sınırlı ve basit görüldüğü (ama öyle olmadığı ortaya çıktı!) ve toplumsal etkileşimin tamamen yüz yüze gerçekleştirildiği nispeten küçük, Batılı olmayan topluluklar. Bu tür toplumların antropologlara

¹⁷¹ Jill Lloyd, ‘Old Photographs, Vanished Peoples and Stolen Potatoes’, Arth Monthly, s. 13, February (1985), Aktaran: Derrick Price, “Surveyors and Surveyed: Photography out and about”, Liz Wells (Ed.), Photography: A Critical Introduction içinde (65-115), Fourth Edition, Oxon: Routledge, 2009, s.83.

¹⁷² Joanna C. Scherer, “The Photographic Document: Photographs as Primary Data in Anthropological Enquiry”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (18-31), London: Yale University Press, 1992, s. 33.

¹⁷³ Altuntek, s.139.

¹⁷⁴ C.P. Kottak, **Antropoloji**, HÜ Antropoloji Bölümü (çev.), Ankara, Ütopya Yay. s.540-556, Aktaran: Altuntek, s.139.

toplumun –‘modern’ (yani, Batılı) toplumların karmaşıklıklarıyla çelişen-
‘temel’ işleyişi konusunda yalınlaştırılmış bir görüş sağladığına inanılıyordu.
Ayrıca, antropologlarca temsil edilen işleyiş yolları hızla yok olmaktaydı ve bu
toplumların birçoğu yazıya sahip olmadığı için gelecek kuşaklar için kayıt
tutmak ivedi bir görevdi. Disiplinin bu biçimde yönlendirilmesi ve katılımcıların
gözlenmesi yoluyla etnografya verilerinin ilk elden toplanmasına ilk dönemlerde
verilen önem antropologların dünya üzerindeki en uzak ve egzotik yerlerden
bazılarına gitmelerine neden oldu.’¹⁷⁵

Aynı zamanda koloni hareketi, antropoloji için bir fırsattı da. Çünkü Yeni
Dünya’lara gitmek, oralarda araştırma yapmak, fotoğraflar çekmek parasal bir desteği
de gerekli kılıyordu ve kolonyalizm antropolojinin ihtiyacı olan bütün araştırma
verilerini sağlayabilirdi de. Böylelikle her iki anlayışın da birbirine yaklaşması ve
faydalanması da kaçınılmazdı, çünkü;

“Kolonyalizm antropoloji için üç bakımdan önemlidir: (1)
antropolojinin kolonyal hükümet ile iddia edilen işbirliği ve emperyalist kültür
içerisindeki daha kapsamlı suç ortaklığının çok tartışılıyor oluşu; (2) kolonyal
sürecin geniş etki alanı bulunmaktaydı ve sosyal ve kültürel fenomenler için
farklı yansımaları antropologlar tarafından incelenmişti; (3) kolonyalizm ve
kolonyal kültür kendilerini kullanarak, antropolojik analizin nesneleri olarak
ortaya çıkmıştı.”¹⁷⁶

Burada aslında kolonyalizm, fotoğraf ve antropoloji ilişkisinde karşımıza iç içe
bir durumun ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Her üçünün de yükselişe geçtiği tarihlerin
yakınlığı yanı sıra, benzer semiyotik yöntem ve içeriklere sahip olmaları, özellikle
antropolojik fotoğrafın ve kolonyalist fotoğrafın iç içe geçmesini sağlamıştır. Çünkü
erken dönemlerde, aynı fotoğraf, antropolojiye hizmet ettiği gibi dolayısıyla
kolonyalizme de hizmet edebiliyordu (ya da tam tersi) . Bu durum da temelde
antropoloji ve kolonyalizmin birbirinden beslenmelerinden kaynaklanmaktaydı. Talal
Asad’ın da belirttiği üzere;

¹⁷⁵ John Monaghan & Peter Just, **Sosyal ve Kültürel Antropoloji**, Ankara: Dost Yayıncılık , 2007, s.25-26.

¹⁷⁶ Alan Barnard and Jonathan Spencer, “colonialism”, **The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology**, Second Edition, Oxon: Routledge, 2010 s.138.

“sosyal antropolojinin, sömürge döneminin başında ayrı bir disiplin olarak ortaya çıktığı, sonuna doğru gelişkin bir akademik meslek haline geldiği ya da bu dönem boyunca çabalarını Avrupalı güçlerin hükmü altındaki Avrupalı-olamayan toplumların- Avrupalı bir izleyici kitlesi için Avrupalılar tarafından gerçekleştirilen- açıklama ve analizine adanmış olduğu tartışma götürmez”¹⁷⁷.

Karşılıklı ilişkinin yarattığı durum ise, erken dönemlerde etnografik ve antropolojik fotoğrafların *masa başı antropolojistlerine* farklı yollardan ulaşmasını sağlamıştır. Yeni Dünyalar’ın (kolonyal coğrafyaların) cezbedici hikayeleri, çoğu maceracı gezginlerin bu toprakları keşfetme ve fotoğraflama isteğiyle dolup taşmasına yol açtı. Avrupalı koleksiyonerler de ücretli fotoğrafçıları görevlendirerek çeşitli fotoğraf albümleri hazırladılar. Çekilen fotoğraflar yazılı basında, kartpostallarda, kamuya açık etnografik sergilerde, zaman zaman gerçekleriyle beraber, gösterime sunuldu.

*“Geç 19.yüzyılda ve erken 20.yüzyılda sosyal evrim teorilerinin desteklenmesinde fiziksel antropolojistler bir dizi görsel fotografik endekslerden faydalandılar: anatomik ve topluluk portreleri, film görüntüleri, ‘ırksal sınıflar’ın biyometrik verileri ve onların ‘araçları’. Bu çeşit görsel kanıtlar ayrıca **ırk** ve önemli evrim söylemleri destekleyecek emperyalist projelere hizmet etti. Ülke dışındaki Kolonyal ajanlar (temsilciler), misyonerler ‘antropolojik ilgi’nin görsel verisini toplamak için yetkili bilim adamları tarafından görevlendirildiler; fiziksel bedenler, kostümler ve egzotik insanların araçları Avrupa dünya fuarlarında, **müzelerde** ve, bazen, hayvanat bahçelerinde*

¹⁷⁷ Talal Asad, “Giriş”, **Antropoloji ve Sömürgecilik**, Talal Asad (drl.), Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008, s. 14.

* **Masabaşı antropolojisi** (Armchair anthropology) ‘ilk kuşak antropologların antropolojik ilgisinin, inceledikleri toplumu kavrama çabasından çok, kendi toplumlarının geçmişini ve kurumlarının kökenlerini anlamak ve insanlığın tek evrim çizgisini izleyerek ilerleyip geliştiği kabulüyle kendilerinden geri/arkaik olarak gördükleri bu toplumlardan elde edilen bilgilerle kendi geçmişlerini kurgulamak, ..., amacıyla incelenen toplumla doğrudan ilişki kurmadan bilgi üretmelerini eleştiren adlandırma. Kısaca, yaşayanlarla, ölüleri daha iyi anlayabilmek için ilgilenen ilk kuşak bilim adamları, tarihi metinleri, seyahatname ve anıları ve anket yöntemini kullanarak bilgi toplamakta ve kütüphane çalışması ile ‘ilkel’ ve ‘vahşi’ olarak adlandırdıkları toplumlar hakkında bilgilenecek insanlık tarihi hakkında görüşler oluşturmaktaydılar. Örnek olarak, anket soruşturmasıyla dünyanın birçok kültüründen seçilmiş ‘motifleri’ karşılaştırarak Sir James Frazer, bir meraklının “Hiç vahşiler arasında yaşadınız mı?” sorusuna “Allah korusun!” diye cevap vermektedir.’ ‘Antropoloji tarihinin içerik ve yöntem olarak bir dönemini tanımlayan masabaşı antropolojisinin yerini **alan araştırması** aldı.’ **Antropoloji Sözlüğü**, “Masabaşı antropolojisi”, s.574-575. Diğer bir masabaşı antropoloğu örneği ; Sir Edward Burnett Tylor’dur.

*gösterime sunuldu ve hem bilimsel çalışmanın hem de popüler gösterinin nesnesi oldular.”*¹⁷⁸ Kolonyalizmin yarattığı bu etki, erken dönemlerde antropoloji çalışmalarında fotoğrafların yarı bilimsel, zaman zaman ‘Avrupalı göz’ün istediği biçimde resimsel, egzotik ve kurgusal şekilde çekilmesini sağlamış oldu.

5.2.2. Antropometrik Çalışmalar

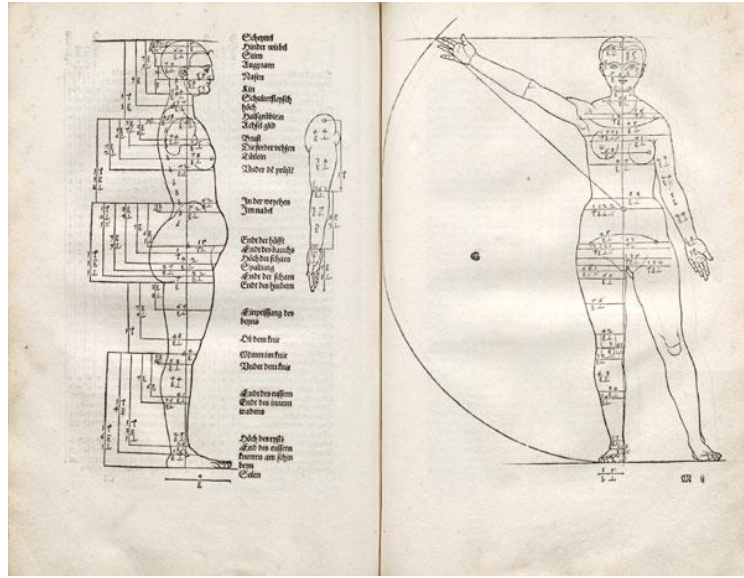
Antropometri, ‘Eski Yunanca *anthropos* (insan) ve *metria* (ölçme) sözcüklerinin birleştirilmesinden meydana gelir.¹⁷⁹ İnsan bedeni üzerine yapılan araştırmaların kökeni Rönesans dönemine kadar uzanır ve bu tarihlerde daha çok sanatçı sıfatına sahip ‘bilim adamları’ konu ile ilgilenmektedirler. Kuzey Avrupa Rönesansı’nın en önemli figürü Albrecht Dürer (1471-1528) anatomi ile çalışan dönemin önde gelen isimlerindendi. *Four Books on Human Proportions*¹⁸⁰ - (*İnsan Oranları Üzerine Dört Kitap*) isimli kitabında, kendisinden önce benzer çalışmaları yapmış olan Leonardo Da Vinci’den de esinlenerek, insan anatomisi üzerine çizimleri yer almaktadır. Dürer’den daha önceki tarihlerde de, Da Vinci yapmış olduğu çizimler ve araştırmalar sonucunda, evrensel düzenin işleyişi ve evreni anlamının yolunu analogik düşünce ile insan bedenine bağlar. Çoğu sosyal ve doğa bilimlerinin –ve de sanatın- iç içe geçtiği 19.yüzyıl öncesine kadar, antropometrinin kullanımı, “*kadim çağlarda ve Rönesans döneminde vücut oranları ve simetrisi, ruh ve beden uyumunun bir göstergesi olarak algılanırken, bilim alanında, önce bireyin daha sonra da toplumun bedensel özelliklerinin gösterdiği farklılıkları ortaya koymanın ve sınıflamanın bir aracı haline dönüştü*”¹⁸¹. Antropometri fiziki (biyolojik) antropolojinin bir alt dalı olarak konumlandırılmıştır. Fiziki antropoloji de tanımı gereği insanın doğa ile olan ilişkisinden yola çıkarak, kültürel üretimi haricinde, türünün evrimsel tarihini, yapısal özelliklerini, çeşitliliğini ve bu çeşitliliğin nedenleri ile ilgilenir.

¹⁷⁸ Barnard and Spencer, “visual anthropology”, s.708-709.

¹⁷⁹ Antropoloji Sözlüğü, “antropometri”, s.54.

¹⁸⁰ Kitabın el yazımı 1523 yılında bitmiştir. Kitabın basımı ise sanatçının ölümünden sonra, 1532 yılında gerçekleşmiştir.

¹⁸¹ Antropoloji Sözlüğü, “antropometri”, s.55.

Resim-5 İnsan Üzerine Dört Kitap'ın 'De Symmetria Partium in Rectis Formis Humanorum Corporum' Bölümü'nden örnek anatomi çalışmaları¹⁸²

Böylelikle antropometri de temelinde 'ölçme' fikri, ve insanı kantitatif (nicelik) yönlerden ele almasıyla fiziki antropolojiyi destekler niteliktedir.

Genel olarak 19.yüzyıl antropolojisine baktığımızda karşımıza 'evrim' kavramı çıkar. "19.yüzyıl antropolojisi için tipik olan evrimcilik, 18.yüzyılın gelişme fikri üzerine inşa edilmişti. Bu yaklaşım, sömürgecilik deneyimi ve (1860'lardan itibaren) en ünlü savunucusu Darwin ile bireysel rekabetin savunucusu Herbert Spencer (1820-1903) tarafından temellendirildi"¹⁸³. Viktoryen dönemi ve kolonyalist etkilerle, 19.yüzyıl antropolojisinin çoğunlukla "... toplum ve/veya insan zihniyetinin ilkelden gelişmişe, basitten karmaşığa doğru tedrici bir ilerleme olduğu konusunda hemfikir..."¹⁸⁴ olması, başta Afrika olmak üzere Kıta Avrupası dışındaki yerlere olan ilgiyi arttırdı. Buralarda bulunan ve bilimsel teorileri destekleyen örnekler, evrim kuramının şekillenmesini sağlamış oldu.

Ancak evrim düşüncesi bir bakıma da, Batı'nın çok önceleri Aydınlanma süreci ile halen devam eden –ve Ansiklopedistler'in sistematik bilgi ve gözlemi bir

¹⁸² <http://library.uthscsa.edu/wp-content/uploads/2012/03/Durer.jpg> (02 Nisan 2013)

¹⁸³ Thomas Hylland Eriksen ve Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.33.

¹⁸⁴ Özbudun, Balkı Şafak, N.Serpil Altuntek, s.21.

araya getirme çalışmaları ile birlikte-, sınıflama ve düzenleme isteğinin sonuçlarından birisi olarak karşımıza çıkar.

Evrım teorisinin itici gücü ile, yani çizgisel (tek taraflı) kültürel evrim tüm zamanlarda yaşayan insanların evrimin aynı sürecinden geçtikleri ve ilkelden moderne doğru gelişim düşüncesi, fiziki antropolojinin fotoğrafa olan ihtiyaç ve ilgisini arttırmış oldu. Böylelikle, antropolojinin henüz yeni kimlik kazanma sürecinde fotoğrafın sunduğu nesnel gerçekliğinden ona yeni bir tanım yüklenerek yararlanılmak istenilmiştir: “*fotografik görüntüyü ‘ölçülebilir’ bilimsel bir veri olarak görevlendirmek*”¹⁸⁵. Fotoğrafa yüklenen bu görev, aynı dönemlerde portre fotoğrafının başarılı bir şekilde ortaya konulmasının da etkisiyle başarılı bir şekilde görselleştirilmiştir.

5.2.2.1. Thomas Henry Huxley’in Antropometrik Çalışmaları

İngiliz biyolojist Thomas Henry Huxley (1825-1895) Darwin’in evrim teorisinin önemli destekçilerindendir. Ortaya koyduğu çalışmada ise, antropoloji biliminin haricinde, Viktoryen dönemin etkilerini görebilir ve kolonyalist bakış için ne kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda; “*Açıkça Huxley’in projesi, İngiliz İmparatorluğu dahilinde, ‘insan ırklarının çeşitliliğinin sistematik fotoğraf serilerinin düzenlenmesi’nin güvence altına alınması özel niyeti ile birlikte Kolonyal Ofis’e önerilmiş ve hazırlanmıştır*”¹⁸⁶.

Huxley aynı dönemlerde etnolojik araştırmalar sırasında çekilen fotoğrafları sistematik olmamakla, belirli bir plan dahilinde çekilmediklerinden dolayı da kesin bilgi sağlayamayacakları konusunda eleştirir. Huxley, 1869 yılında Lord Granville’e yazdığı mektupta bu durumdan şöyle bahseder;

“*Mevcut durumda, sayıca fazla etnografik fotoğraflar bulunurken... iyi düşünülmüş ve düzenli bir plana göre çekilmediklerinden değerlerinin çoğunu kaybederler. Sonuç, her ikisi de birbiriyle nadiren ölçülebilir ya da karşılaştırılabilir*

¹⁸⁵ Frank Spencer, “Some Notes on the Attempt to Apply Photography to Anthropometry during the Second Half of the Nineteenth Century”, Elizabeth Edwards (Ed.), *Anthropology and Photography* içinde (99-107), London: Yale University Press, 1992, s.99.

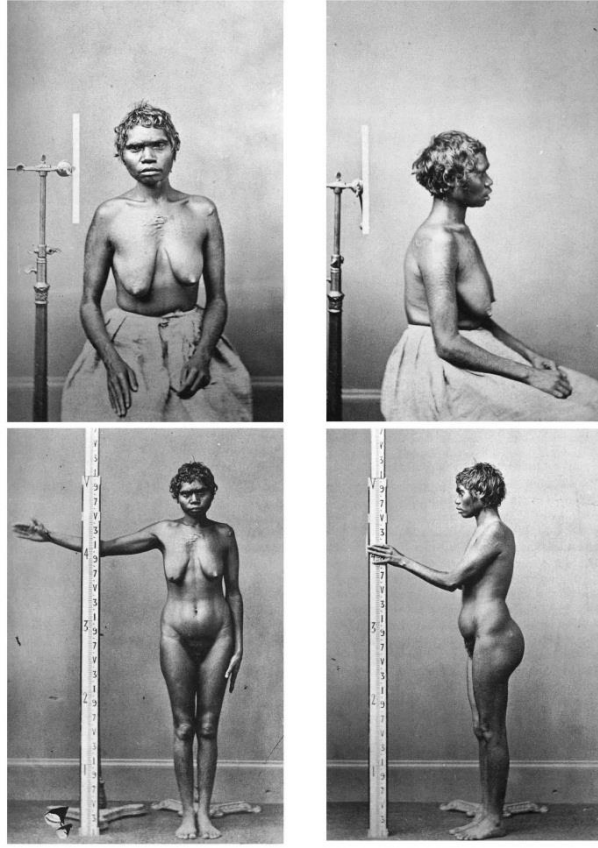
¹⁸⁶ Spencer, s.99.

ve etnologlar için her şeyden önemli olan vücuda ait biçim ve orantıların kesin bilgilerini vermekte başarısız olurlar”¹⁸⁷.

Huxley fotoğrafın pratik olarak uygulanması aşamasında, fotoğraf öznesini çıplak olarak ve antropometrik duruşa uygun şekilde hazırlar. Öncelikle özne ile aynı düzlemde yer alacak şekilde üzerinde metrik bir sistemin bulunduğu ölçme aleti yerleştirilir. Daha sonra antropometrik duruşlar belirlenerek özne fotoğraflanır. Bu duruşlar genellikle iki tam boy fotoğraftan oluşur. İlk fotoğrafta özne ayakları bitişik şekilde ayakta, sağ kolu yatay biçimde uzatılmış ve yine sağ elinin avuç içi açık olarak fotoğraf makinesine bakacak şekilde bir duruş oluşturulur. İkinci fotoğrafta ise vücudun sol tarafı fotoğraf makinesine döndürülür ve sol kol gövdenin ana hatlarının dış çizgilerini kesmeyecek şekilde bükülür. Ancak Spencer’a göre Huxley’in ortaya koyduğu bu sistem ile ortaya çıkan fotoğraflar bazı teknik zorluklar barındırmaktadırlar. Çünkü uzunluğun (ayakta dik duruş pozisyonu) istenilen biçimde ölçülebilmesi için, ölçme çubuğuna (*anthropometer*) sabitlenmesi ve bunun için de öznenin kalça ve omuzlarından dikey yüzeye doğru bastırılması gerekmektedir. Bu uygulamanın aksine Huxley ise, ölçme çubuğu uzatılmış kolun önüne degecek şekilde yerleştirilmiştir ve iplik veya tel ile gerginleştirilmiştir. Spencer için Huxley’in uygulamaları dengeyi sağlasa da ölçme aletinin dikey kalması garantisini verecek şekilde düzenlenmemişlerdi. Fotoğraf 1 ve 2’de ölçme aleti dikey olarak konumlandırılmış ancak 3. Fotoğrafta öznenin kolunun ön kısmına gevşek bir şekilde yaslanmış ve 4. fotoğrafta ise elle tutturulmuştur.

---

¹⁸⁷ **The Huxley Manuscripts (HM)**. Imperial College of Science and Technology, London, Aktaran: Spencer, s.99-100.

Fotoğraf-3 1-(üst sol); 2-(üst sağ); 3-(alt sol); 4-(alt sağ), Güney Avustralya yerli kadınının dört görüntüsü ('Ellen' yirmi yaşında). Huxley'in 'fotometrik açıklama'sına göre çekilmiş 1870 tarihli fotoğraflar, fotoğrafçısı bilinmiyor. (RAI)¹⁸⁸

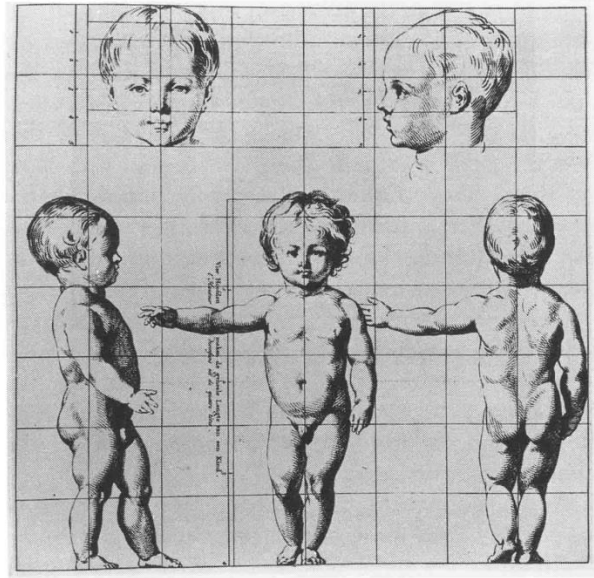
Ayrıca öznenin kafa ve elleri ile ilgili duruşlarında da dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Öznenin kafası düzgün bir şekilde tutturulmalıdır ki, iki kulak arasındaki eksen yatay olsun. Kollardaki duruşlarda ise fotoğraf 3'teki gibi, kol ölçme aletine tutturulmamalı, doğal pozisyonda aşağı doğru sarkıtılmalıdır. Son olarak tepe noktasının yüksekliğini belirlemede de Huxley'in atladığı konu öznenin saç kalınlığıdır. 3. ve 4. fotoğraflarda tepe noktası her ne kadar kabaca hesaplanabilse de, istenilen uygulama pratikte uygulaması zor olsa da saçın kesilmesidir. Huxley'in çalışmaları bu anlamda çoğunlukla kabaca tahminler vermektedir. Tüm bu tespitlerin yanında fotoğrafın ve gözün tespit edemediği bazı durumlar da söz konusudur. Her iki durumda da, örneğin belirli özel kemiksel işaretlerin elle yapılması gereken tespitlerde

¹⁸⁸ Spencer, s.101. Not: Fotoğraflar Royal Anthropological Institute'ye aittir.

spreading caliper* gerekmektedir. Sonuç olarak Spencer'a göre Huxley ve aynı dönemde benzeri çalışmalar genellikle başarısız denemeler olarak görülürler.¹⁸⁹

5.2.2.2. Lamprey Izgara Sistemi

Londra Etnografik Derneği'nin sekreteri de olan J.H. Lamprey, ortaya çıkardığı ızgara sistemi ile antropometrik ölçüm tekniğine daha farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Aslında Lamprey'den önce bu yöntem Albrecht Dürer (resim-3), Johann Georg Bergmüller (Anthropetria, 1723) ve Jacob de Wit (Teekenboek der proportien, 1747) tarafından da kullanılmıştır.

Resim-6 Jacob de Wit'in, Teekenboek de proportien, kitabından '*Infantile Proportions*' (Bebek Orantıları) isimli çalışması, 1747.

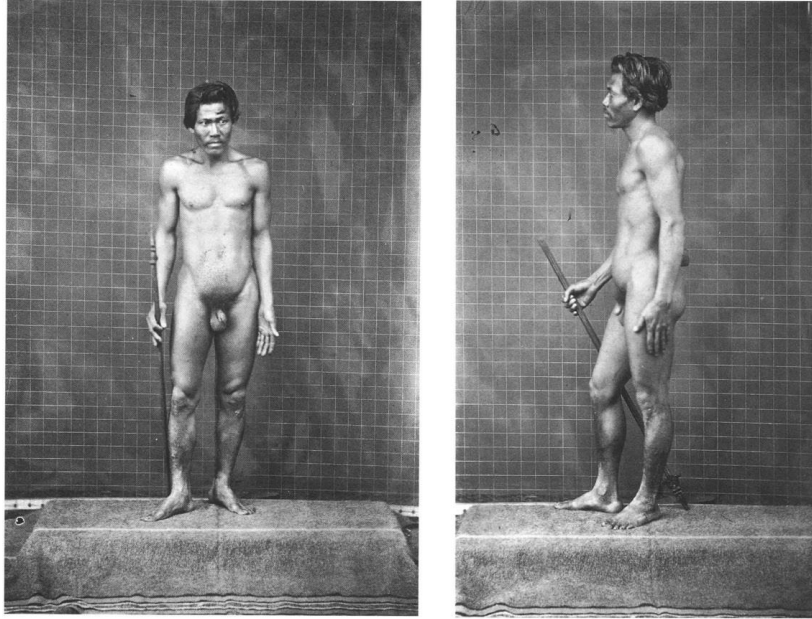
Bu erken dönem çalışmalarının üzerine ek olarak Lamprey, antropometrik yönetime daha mekanik şekilde yaklaşarak fotoğrafı eklemiştir. Ahşap bir çerçeve (yaklaşık 90cm x 210cm ölçülerinde) üzerine gerdiği ipek ipleri 5cm kare oluşturacak şekilde çerçeveye asarak metrik ölçüm sistemini fotoğrafın arka planı olarak hazırlar. Öznenin duruşu da iki şekilde fotoğraflanmalıdır; önden ve profilden tam boy.

Lamprey fotoğrafların içeriğinden ise şöyle bahseder :

* Bir çeşit, iki kavisli menteşeli bacakları olan, kalınlık ve mesafeleri ölçmeye yarayan kumpas aleti.

¹⁸⁹ Spencer, s.100.

“Bu tür fotoğraflar aracılığı ile, 6 feet (yaklaşık 182cm) uzunluğunda iyi bir model veya akademi figürünün anatomik yapısı, yüksekliği 4 feet (yaklaşık 121 cm) olan bir Malay’lı ile karşılaştırılabilir; ve biçimi oluşturan tüm bu özelliklerin çalışmaları ki böylece belirgin bir şekilde gözlemlenebilir, her bir grupta, büyük ölçüde bu dikey [ve yatay] sistemin yardımıyla [-dır], ve hiçbir sözlü bilgiyi iletemediklerinden, ve çok az sanatçı şeklini çizerek açıklayabildiğinden kendi tanımlarına iyi rehberler olarak hizmet ederler...”¹⁹⁰ Böylelikle bu yöntemler ile antropologların karşılaştırmalı anatomi ile olan sorunları bir yandan çözülmeye çalışılırken, diğer yandan aynı yöntemler öznelerin temsil edilmesini sağladı. Izgara sistemi, Pinney’e göre, “eşsiz bedenlerin varlığını dönüştürmeyi, insanın kültürlü dünyası ve onun elinde olanın dahilinde, bedensel ilk örnekler olarak ne düşünebileceğimizin içinde aradı. Lamprey için geniş bir karşılaştırma sistemi içerisinde bedenlerin veri olarak asimile olacağı, tam bir görsel bilgi ele geçirme arzusu yolunda bireysel çeşitlilik bir engeldi”¹⁹¹.

Fotoğraf-4 Malay erkeğinin önden ve profilden görünüşleri, J. Lamprey tarafından fotoğraflanmıştır, c. 1868-9. (RAI 2116, 2117)¹⁹²

¹⁹⁰ J.H. Lamprey, *On a method of measuring the human form for the use of students of ethnology*, JESL 1:84-5, Aktaran: Spencer, s.103.

¹⁹¹ Christopher Pinney, *Photography and Anthropology*, London: Reaktion Books, 2011, s. 29.

¹⁹² Spencer, syf.102.Not: Fotoğraflar Royal Anthropological Institute’ye aittir.

Pinney'e göre, *"Lamprey'in sistemi – ki Huxley ve Kolonyal Ofis aracılığı ile yayılmış oldu – teklik ve cisimleşmenin imhası üzerine dayanarak bir homojenlik çabası içerisindeydi"*¹⁹³. Bu homojenlik anlayışı gözlemlenen şey üzerinde sağlanmak istenen, önceden bilme isteğinin sonucunda Pinney'in de ifadesiyle 'yıkıcı etki' içerdiğini belirtmek gerekir. Yıkıcı etki ayrıca normalleştirme sürecinin bir disiplini olarak ve bu sürecin , 'metaforik gücünün en sadeleştirilmiş hali'¹⁹⁴ olarak karşımıza çıkar.

5.2.2.3. Kraniyolojik Çalışmalar

19.yüzyıl fiziki antropolojik çalışmaların bir başka yönünü de *kraniyolojik** çalışmalar oluşturur. Ancak etnografların, fotoğrafın uygulama alanındaki yeteneğine daha fazla ihtiyaç duymalarının haricinde, kraniyolojistler, çizim ile yapılan belgeleme yönteminin güvenilirliği ve kesinliği karşısında fotoğrafın 'doğru çizgiler' ile kesinliğe ulaşmasına şüphe ile yaklaşmışlardır. O dönemlerde yapılan bir eleştiriye göre:

*"Birçok kafatası fotoğrafı, nadiren bir sanatçı, ve hala nadiren bilimsel bir adam, olmanın uygulayıcısı sonucu olarak neredeyse işe yaramaz haldedir. Bakış açısı, duruş, ve benzeri... bir çok çizimde ortak olan yaklaşık hatalar [olsa bile], kafatası fotoğraflarında bu hatalara daha sık rastlanmaktadır. Aşırı ilgi fotoğrafların aydınlatılmasının karşılığı olamaz, yani fotoğrafın içinde de, doğanın içinde olduğu gibi, bir taslak mevcut değildir. Her şey gölgeleme ile tanımlanmıştır, böylece eğer ışıktandırma düşüncesizce idare edilmişse, nesne doğru bir şekilde gösterilemez. Işığın düzenlenmesiyle yalın parçalar baskı altına alınabilir, ve önemsiz detaylar aşırı çıkıntıya sebep olabilirler"*¹⁹⁵.

Yapılan bu eleştiri sonucunda, dönemin fotoğrafın gerçekliği sunma yeteneği üzerine yapılmış yorumlarının aksine bir durumla karşılaştığımızı söylemek mümkün olur. Fotoğrafın o güne kadar gözün göremediği birçok ayrıntıyı dolaysız olarak

¹⁹³ Pinney, *Photography and Anthropology*, s.29.

¹⁹⁴ Pinney, *"The Parallel Histories of Anthropology and Photography"*, s. 77.

* **Kraniyoloji (craniology)**, özellikle insan ırkının kafatası yapısını büyüklük, şekil ve orantıları ile ilgili çalışan bilim dalıdır.

¹⁹⁵ W.H. Wesley, *On the Iconography of the Skull, Memoirs of the Anthropological Society of London*, 2:189-194, 1886, Aktaran: Spencer, s.103.

yansıması bu eleştiri ile birlikte farklı bir tartışma konusu oldu. Bilgiyi aktarma konusunda çizim ve fotoğraf arasındaki seçim hangisine yönelik olmalıdır? Belki de burada bahsedilmesi gereken konu fotoğrafın uygulama alanındaki yeteneğinden en iyi şekilde faydalanma veya faydalanamama konusudur. İster çizim olsun ister yazı, bilgiyi aktarma konusunda iyi kullanılmadıkların da bu araçlar da çoğu zaman yetersiz veya faydasız kalabilirler. Çizim ile fotoğraf arasındaki bilgi aktarma mücadelesine yeniden dönecek olursak, karşımıza iki farklı özellik çıkar; geometrik çizim ve perspektif çizim. Bazı kronolojistlere göre kafatasının perspektif çizimi, ki onlara göre geometrik çizim ile yeterli bilgi edinilemeyeceğini savunurlar, metrik verilere ek olarak değerli morfolojik anlayışı sağlayabildiği yönünde görüş belirtirler, (özellikle herhangi bir yerleşik yapısal özellik ile ilgili). Ancak bu görüşün karşısında geometrik çizimi savunan kronolojistler ise, perspektifin, kronolojinin hedefinde olan karşılaştırma ve ölçüm sistemlerinin önüne geçtiğini belirtirler ve öznel yanlışlıklara daha eğilimli olduğunu savunurlar. Dolayısıyla da perspektif görüntünün alternatifi olarak ortaya fotoğrafı sunarlar.¹⁹⁶

1850’lerde yoğunlaşan kraniyolojik çalışmalarda fotoğrafik kayıt yöntemini kullanan Joseph Bernard Davis’in kafatası fotoğraflarında ise daha çok deneysel bir yaklaşımın hakim olduğunu görmek mümkün. 1.700 kadar örnek ve çoğu kafatasından oluşan koleksiyonu ile, derinlemesine gözlem, yargı ya da tümevarım gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktan daha çok iskelet ve örnek toplama konusunda tutkusu ile bunları kayıt altına almaya çalışmıştır.* Ancak bu eleştirilerin ötesinde, yine de Davis çalışmalarının ilk örneklerini İngiliz psikiyatrist, arkeolojist ve etnolog John Thurman ile birlikte 1856’da basılan, iki bölümden oluşan ve 67 adet litografik baskı içeren ‘*Crannia Britannica: delineations and descriptions of the skulls of the aboriginal and early inhabitants of the British islands*’ (İngiliz Kafatası: İngiliz Adaları erken yerleşimcileri ve yerli kafataslarının resmedilmesi ve tanımlanması) ile ortaya koymuştur. Thurman ve Davis yaptıkları çalışmalarda *polygenism*** i savunmuşlardır.

¹⁹⁶ Spencer, s.103.

* Davis’in çalışmalarının derinlemesine olmadığına dair tespit, **British Medical Journal**’in 4 Haziran 1881 tarihli sayısında yer almaktadır, s.901.

** **Polygenism**, insanlığın birden fazla kökeni olduğunu, dolayısıyla da insanlığın her sınıfının ayrı bir kökeni olduğunu öne süren doktrindir. Bkz., “polygenism”, **The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology**, s. 779-780.

1875'te Davis'in tek başına ortaya çıkardığı '*Thesaurus Craniorum: catalogue of the skulls of the various races of man in the collection of Joseph Barnard Davis*' (Kafatası Hazinesi: Joseph Barnard Davis koleksiyonundaki insanlığın çeşitli ırklarının kafatası kataloğu) isimli çalışmasında, diğer çalışmalarında olduğu gibi, topladığı örneklerden yola çıkarak kafataslarındaki ırksal farklılıklardan polygenizm düşüncesini kanıtlamaya çalışmışlardır.

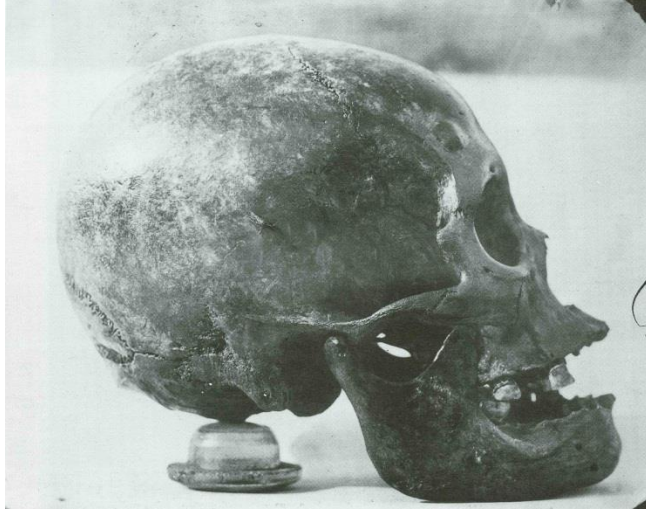
Davis'in fotografik çalışmalarını, her ne kadar yaklaşık olarak bazı yatay düzlemlere benzediği görülse de*, bilimsel anlamda doğrudan doğruya fark edilebilecek sistemli bir şekilde düzenlenmemiş olduğunu görebiliriz. Ayrıca fotoğraflar ölçeklendirme açısından da kafataslarını birbirleri ile karşılaştırma imkanı vermemektedir. Spencer için bu durum Davis'in fotoğraflarının daha çok deneysel nitelikte olduğu ve Davis'in niyetinin gerçekten bilimsel bir bakış ile mi yoksa sadece belgeleme amaçlı mı olduğu konusunun belirsiz olduğu yönündedir.¹⁹⁷

Spencer'a göre Davis özellikle kafataslarının profil fotoğrafları ile ilgilenmektedir. Çünkü profilden çekilen fotoğraflar ırksal kafatası biçimlerinin karşılaştırılmasında bilgi edinebilecek en uygun verileri oluşturmaktadırlar. Buradan yatay düzlem rahatlıkla gözlemlenebilir ve karşılaştırma yapılabilir.

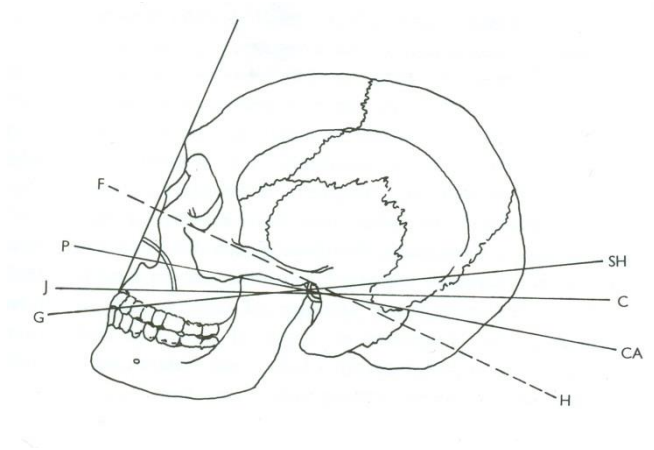
---

* Spencer'e göre yatay düzlemde Davis'in fotoğrafları Petrus Camper ve Jules Cloquet'in kullandığı düzlemlere benzemektedir.

¹⁹⁷ Spencer, s.103.

Fotoğraf-5 Panay Adası'ndan cüce yapılı zenci bir erkek, Filipinler. Fotoğraf, Joseph B. Davis koleksiyonundandır. (RAI 35591)¹⁹⁸

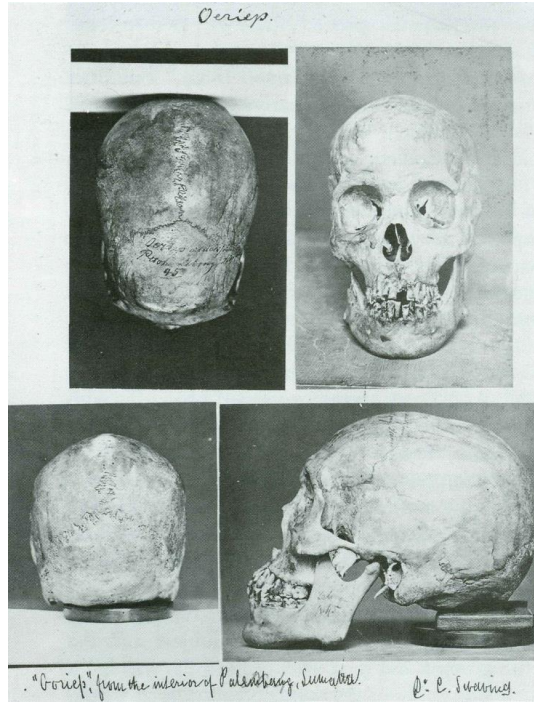

Resim-7 1882'de Frankfort Yatay Düzlemi'nin (F-H) tespit edilmesinden önce çeşitli eğilimlerin kullanımlarına dair örnekler. J-C: Jules Cloquet tarafından önerilen yatay düzlem (1821); P-CA: Petrus Camper tarafından savunulan yatay düzlem (1786); ve G-SH: Geoffrey St Hilaire tarafından kullanılan düzlem (1795)¹⁹⁹

Ancak Davis'in çektiği fotoğraflara bakarak, genel ve yerel morfoloji adına kafatasların fotoğraflarından bilgi elde etme aşamasında çeşitli teknik sorunlar olduğunu görebiliriz.

¹⁹⁸ Spencer, s.104.Not: Fotoğraflar Royal Anthropological Institute'ye aittir.

¹⁹⁹ Spencer, s.104.

Fotoğraf-6 Sumatra'dan bir erkek kafatasının dört görüntüsü. Fotoğraf, Joseph B. Davis koleksiyonundandır. (RAI 35591)²⁰⁰

Öncelikle arka planda standart bir fonun kullanılmaması kafatasının sınır çizgilerini belirlemede güçlük yarattığını söyleyebiliriz. Böylelikle dört açıdan çekilen fotoğrafların da birbirinden bağımsız olduğu ve tek bir kafatasına ait olmadığı gözlemlenebilir. Yine fotoğraf makinesinin yaklaşma açısı ve uzaklığı her dört fotoğrafta eşit olmamakla birlikte doğru ölçeklendirme yapabilme konusunda da yeterli değildir. Diğer bir sorun ise Davis'in kafataslarını aydınlatmak ve belirli bir hacim vermek için kullandığı ışıktır. Her dört fotoğrafta da ışık tutarlı bir şekilde kullanılmamış ve dolayısıyla kafatası üzerindeki ayrıntılar zaman zaman görsel okuma sağlayamamaktadır. Kullanılan ışık ile birlikte farklı pozlama değerleri, ortaya çıkan fotoğraflarda kafatası dokularının da farklı görünmesine yol açmaktadır. Fotoğrafın bu şekilde kullanımı ile birlikte görülüyor ki, nesnel gerçekliği yansıtabilme konusunda fotoğraf sınırlı yeteneklere sahiptir. Bu sınırların dışında kullanıldığında, fotografik

²⁰⁰ Spencer, s.104. Not: Fotoğraflar Royal Anthropological Institute'ye aittir.

*Belirtmek gerekir ki, *kültürler* kavramı burada ve zamanın antropolojik anlayışı gereği çoğunlukla Afrika, Asya ve Avustralya'da yaşayan yerli halkların üzerinde durmaktadır. Ancak aynı dönemlerde sömürgeciliğin getirmiş olduğu 'diğer' kültürlerle yönelik araştırma çalışmalarının haricinde, 'Almanya'nın geç uluslaşma sürecini destekleyecek tarzda "halk kültürü" (volkskunde) araştırmaları', gibi çalışmalarda Avrupa kültürünün araştırıldığı görülmektedir.

görüntü deneysel bir takım çıktılarının ötesine geçemez ve bilimsel anlamda bir veri oluşturamaz.

5.2.3. Kültüre Bakış

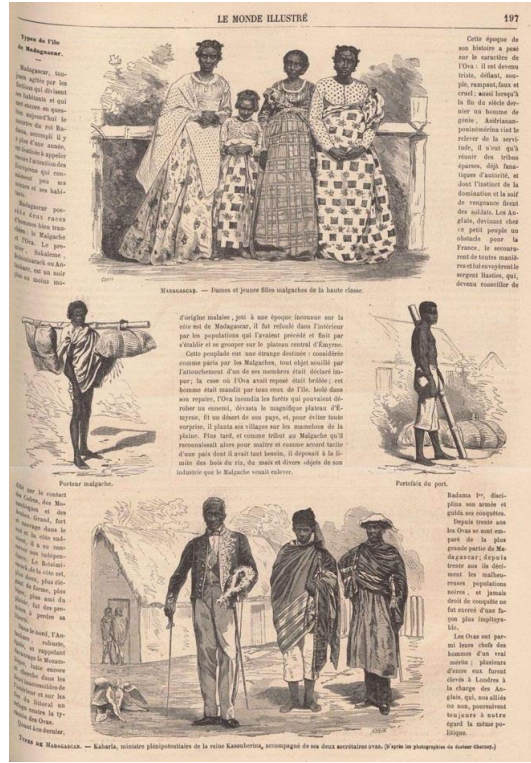
Evrin teorisinin ışığında fotoğrafın fiziki antropolojide ve karşılaştırmalı anatomiye kullanılması yanında, antropolojinin bir diğer araştırma dalı olan kültürel antropolojide etnografik araştırma ve kültürlere yönelik çalışmalarda da kullanıldığını görebiliriz. Elbette yine erken dönem antropoloji çalışmalarında fotoğrafın kullanımında, kültürlere* yönelik saha araştırmalarının ve fotoğrafın teknik ve kuramsal anlamda henüz gelişmemesinden de dolayı, yarı bilimsel ve deneysel yaklaşımların çoğunluğu oluşturduğunu, ancak yine de antropolojik değere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu tür yaklaşımlar ise genelde stüdyolarda, fotoğrafçı gezginler tarafından merak ve keşif odaklı ya da nadir de olsa antropolojik araştırma amaçlı ulusal araştırma enstitüleri tarafından desteklenen çalışmaları oluştururlar.

Antropolojinin bilimsel yönü bu nedenle çoğu zaman bütün fotoğrafçılar tarafından aynı özenle dikkate alınmamıştır. Çoğu araştırma ve saha yöntemlerine gerekli özeni göstermediklerinden dolayı, daha çok Avrupa Gözü'ne uygun ve değer nitelikte, ilginç olan her şeyi fotoğraflayarak evlerine döndüler. Böylelikle büyük sayıda gezi fotoğrafları dönemin resimli sayfalarında, örneğin *Le Tour du Monde* (ilk olarak 1860'ta basıldı), *Le Monde illustré*, ve *L'Illustration*, yer almaya başladı.²⁰¹

Ancak kültürün incelenmesi ve onun temsiliyeti çerçevesinde antropoloji, fotoğraf, ve kolonyalist bakış, 19.yüzyılda birbirleri ile oldukça etkilenmelerine ve alan dışı mecralar tarafından farklı anlamlarda kullanılmalarına rağmen, antropolojinin bilimsel çerçevede gelişme sürecinde fotoğraf ile olan ilişkisi olumlu işbirliği içinde gelişmiştir.

---

²⁰¹ A New History of Photography, s.269 düzelt

Resim-8 Claude-Joseph-Désiré Charnay'ın²⁰² Madagaskar'da çektiği fotoğrafların *Le Monde illustré*'deki 24 Eylül 1864 tarihli baskıları.²⁰³

Kültürlerin araştırılması evresinde antropoloji açısından fotografik çalışmaların nasıl olması gerektiğine dair karşımıza ilk çıkan teorik çalışma *Notes and Queries* (Notlar ve Sorgular) adlı kitapta yer almaktadır. İlki 1874 yılında *British Association for the Advancement of Science* tarafından atanan bir komite tarafından “*For the Use of Travellers and Residents in Uncivilized Lands*” (Uygarlaşmamış Topraklarda Yerleşimciler ve Gezginçilerin Kullanımı İçin) altbaşlıklı basılan kitap antropolojik ve etnografik saha çalışmalarında yaklaşımlar üzerine bir derleme çalışmasıdır. Kitabın amacı “şimdiye kadar temas edilen halklar ve kültürlerin doğru bir şekilde tanımlanmadığından antropoloğa saha çalışması sırasında pratik anımsatıcı bir not sağlaması, bilgiyi kayıt altına alabilmesi ve doğru gözlem yapabilmesi için teşvik etmesi”²⁰⁴ ne yönelik olmuştur. Gözlem ve bilgi toplama araçları arasında fotoğrafa da

²⁰² **Claude-Joseph-Désiré Charnay**; Fransız kaşif, fotoğrafçı ve arkeolog. Fransız Hükümeti tarafından görevlendirilerek önce 1857-1861 yılları arasında Meksika'da, daha sonra da Madagaskar, Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avusturalya'da fotoğrafı görsel kayıt ve belgelemek amaçlı kullanmış, tarih öncesi kalıntıları ve yerel halkı fotoğraflamış ve araştırmalarda bulunmuştur.

²⁰³ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6228969t/f5.image> (12 Nisan 2013)

²⁰⁴ **Notes and Queries on Anthropology**. Sixth Edition, revised and rewritten by a Committee of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1951, s.27.

yer veren kitap, fotoğrafın gerekliliğini ve sahada nasıl kullanılması gerektiğini dönemin fotografik ve antropolojik anlayışlarına göre açıklamıştır. Dolayısıyla kültürlerin fotoğraf yolu ile nasıl temsil edilebileceği “...*disiplin yönlü şekillendirilmiş...*”²⁰⁵ bir anlayışla ifade edilmiştir. Kitabın 1892 tarihli ikinci baskısında fotografik belgelemenin gezginler tarafından kullanılabildiği takdirde yararlı olduğu belirtilir. Yapılan gözlemlerin hangi doğrultuda yapılması gerektiği ya da en iyi sonucu vermeleri için nasıl yapılması gerektiğine dair kesin bir çözüm yoktur. Çünkü sınırlı olan çalışma zamanı ile birlikte, her antropoloji öğrencisinin kendi çalışmasına özgü farklı bir araştırma yolu bulunabilir. Dolayısıyla her araştırma konusu farklı bir yaklaşımı gerektirebilir. Bu esnada en iyi yöntem fotografik kayıt için olabildiğince zaman ayırmaktır. Böylelikle fotoğrafın ortaya çıkardığı “...hiçbir belirsizliğin olmadığı gerçekler ve kayıtlar hakkında, ve bu nedenle aynı noktada sonradan gelen bilgilerle...”²⁰⁶ istenilen açıklamalar ve araştırmalar yapılabilir. Kitabın ikinci ve üçüncü baskılarında fotoğraf ile ilgili yorumlarda bulunan C.Read’ın düşünceleri, Poignant’a göre fotoğrafın sadece ortaya koyabileceği gerçekler değildir. Poignant’a göre fotoğraf ayrıca hatalı tercüman ve kendi bildiğini yapan bilgiyi sağlayan kişiye (denek) karşı da bir çözüm getirmiştir. Çünkü kim olduğu tam olarak bilinmeyen yerlinin çok az kelime bilgisi ve fikri, çekingenliği ile birlikte kendisinin istediği cevapları vermesine yol açabilecektir.²⁰⁷ Fotoğraf böylelikle gördüğünü aktararak bu sorunu ortadan kaldıracı olacak görselleri yaratabilecek yapıdadır.

Ancak o dönemlerde daha çok fiziki antropolojinin ön planda olmasından dolayı fotoğraf çekiminin cepheden tam yüz ve profilden yapılması tavsiye edilmiştir. Daha çok ırksal kimlikleri araştırma ve sınıflama üzerine dayalı fotografik kayıt sistemi sonraları kültürel ve etnik çalışmaların da içinde olduğu daha geniş araştırmalara yönlendirilmiştir. Notes and Queries’in 1951 tarihli altıncı baskısında, fotoğrafın saha çalışmasında tamamlayıcı nitelikte zorunlu olduğu ve eğer iyi değerlendirildikleri takdirde sadece tanımlayıcı anlatımı belgelemekle kalmayıp aynı zamanda görsel hatırlatıcı yönlerinin de olduğu belirtilmiştir. Böylelikle saha çalışmalarında sadece

---

²⁰⁵ Edwards, s.6.

²⁰⁶ **Notes and Queries on Anthropology.** Second Edition, Edited for the Council of the Anthropological Institute by JohnGeorge Garson and Charles Hercules Read, London, 1892, s. 87.

²⁰⁷ Poignant, s. 62.

fizyonomi fotoğraflanmamış, fotografik kayıt sistemlerinin de gelişmesi ile birlikte antropologlar ve etnograflar, güncel hayat, teknolojik üretimler, ekonomik aktiviteler, kutsal ritüeller gibi kültürlere özgü davranışlara yönelmiş oldular. Elbette araştırma konusu olan kültür her araştırma için farklılık gösterebilir ve dolayısıyla araştırmacının ilgi alanına göre de şekillenebilir. Ancak bu durumda Notes and Queries'in fotografik belgeleme için tavsiyesi, araştırma konusu dışında, çalışılan kültürün hayatlarına ilişkin olabildiğince görsel veri toplayabilmektir. Bu durum özellikle çok az tanınan ve bilinen insanlar ve kültürler için oldukça önemlidir. Bu amaçla alışıldık yerel manzaralar unutulmamalı, sahaya gidildiğinde hemen fotoğraflanmalıdır. Bu durum yerel kültürle dostane bir ilişki sağlanmadan hemen önce uygulanmalıdır çünkü böylece manzaranın karakteristik özelliği değiştirilmeden belgelenmiş olur.

Çekilecek portre fotoğrafları için ise daha çok karakteristik özellikler üzerinde durulmalı ve tipik bireyler kafa ve omuzlar dahil edilerek, yüz hatları detaylı bir şekilde görünecek şekilde cepheden tam yüz ve profilden fotoğraflanmalıdırlar. Araştırmacı eğer fiziki karşılaştırma ve ölçümler ile ilgileniyorsa bu durumda fotoğraf baskısında yeterli derecede görünebilecek üzerinde ölçü numaraları taşıyan bir plaka yerleştirmelidir. Fotoğraf çekiminin fiziki şartları da görsel veri açısından önemlidir. Bu durum sadece portre fotoğrafı için değil diğer nesnelerin çekimini de kapsayabilir. Sade veya nötr arka plan ile yalınlaştırılan çekimler görsel analiz açısından daha etkili olabilirler. Antropolojik fotoğrafların çekimi sırasında istenilen sistematik kayıt için eğer mümkünse fotoğrafçı farklı noktalardaki çekimleri aynı pozisyonlarda yapabilmeli. Bazı durumlarda ise, örneğin dokumacılık, çanak-çömlek yapımı gibi teknolojik üretim biçimlerinin süreçleri, ardışık fotoğraflar çekilerek genel görüntüleri destekleyecek daha özel çalışmalar olarak değerlendirilmez. Elbette kültürlere özgü diğer bir konu da kutsal yaşam alanları, ibadet yerleri ve dini geleneklerdir. Bu tip konuların fotoğraflanması aşamasında ise kesinlikle izin alınmalı ve mekan veya ritüeller sırasında önceden belirtilmiş olan kurallara uyulmalıdır. Fotoğrafçı mümkün olduğunca göze çarpmadan çekimlerini yapmalıdır. Saha araştırmacısının bu tip fotoğraf çalışmalarını uygulanabilmesi için de elbette sahada belirli bir zaman geçirmesi ve güven kazanması gerekebilir. Dolayısıyla böyle konuların fotoğraflanması daha sonraki aşamalara bırakılmalıdır. Ayrıca çekilen fotoğraflar çalışılan kültür ile paylaşılmalı ve

çalışmanın amacı ve niyet açık bir şekilde ifade edilmelidir. Böylelikle fotoğrafın zaman zaman karşı tarafı zorlayıcı, müdahale edici ve ürkütücü yapısı da ortadan kaldırılmış olur.²⁰⁸ Sonuç olarak elde edilen görseller ilk elden yapılacak olan yazınsal anlatımlara katkı sağlayabilecektir.

Notes and Queries'in 1874 ve 1951 tarihleri arasında fotografik belgeleme ve görsel veri elde etme üzerine olan kuramsal yaklaşımı, aynı tarihler arasında yapılan saha çalışmalarında birçok antropolog ve araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Ancak Poignant'a göre 1882 yılına kadar Notes and Queries'in fotoğrafa olan kuramsal yaklaşımına doğrudan karşılık gelebilecek bir çalışma olmamıştır. Ona göre E.H. Man'in Andaman Adaları'nda yapmış olduğu araştırmasının raporunu 1882 yılında Enstitü'ye sunması, fotoğrafın sahada kullanılıyor olmasının yanında Notes and Queries'te yöneltilen soruların ve kuramların görsel karşılıkları olmuşlardır.²⁰⁹

19.yüzyıl antropolojisine hakim olan evrimci görüş çerçevesinde Andaman Adaları'na olan ilgi antropolojinin gelişmesi açısından önemlidir. Görünürde ilkel yaşantı, inanış ve kültüre sahip olması, yani insanlığın erken dönem örneği olarak görülmeleri bilimsel önemi arttırmaktaydı. Bu anlamda Edwards'a göre Andaman Yerlileri'nin kayıt altına alınmasını gerektiren üç neden şu şekildedir;

“İngiliz idaresinin ilerletilmesi amacıyla barışçıl ilişkiler kurmak için onların kültürlerini anlama çabası; genel olarak evrim yapısı dahilinde Andaman'ın bilimsel çalışması için bilgileri kayıt altına almak; antropolojik gözlem sayesinde, güçlü kolonileştirici kültür yüzünden kurulan temas ile yok olma tehdidi olan bir kültürü kaydetmek ve derlemek”²¹⁰.

Edwards'ın tespiti daha önce de bahsedildiği gibi kolonileştirme, antropolojik araştırma ve fotoğrafın birbirleri ile olan yakın ilişkileri bakımından sıkı sıkıya bağlıdır. Bu anlamda 1869 yılında Man'in Andaman adalarına kolonyal memur olarak atanması

²⁰⁸ Notes and Queries on Anthropology, s.357-358-359.

²⁰⁹ Poignant, s. 55.

²¹⁰ Elizabeth Edwards, “Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (108-121), London: Yale University Press, 1992, s.109.

ve sonrasında 1875 yılında Andaman Evleri Sorumlu Memur olarak görevlendirilmesi, antropoloji ve fotoğrafa olan ilgisini arttırmıştır.²¹¹

Man, Andaman üzerine yaptığı çalışmada fotografik inceleme metodunu sistematik bir şekilde kullanarak, karşılaştırılabilir, sınıflandırılabilir ve ölçülebilir veriler elde etmiş oldu. Man'ın fotoğrafları Notes and Queries'in görsel karşılıklarıydı ve çekilen fotoğraflar gözlemlerini tamamlayıcı nitelikte kurgulanmışlardı. Örneğin uyuma, selamlaşma, dans etme, müzik yapma, avlanma, fizyolojik özellikler gibi kültürel ve fiziki durumlarını fotoğraflamıştı. Man'ın amacı kültürü görsel açıdan ifade etmektir. Bu nedenle teknik olarak yetkin bir fotoğrafçıdan fazlası değildi.

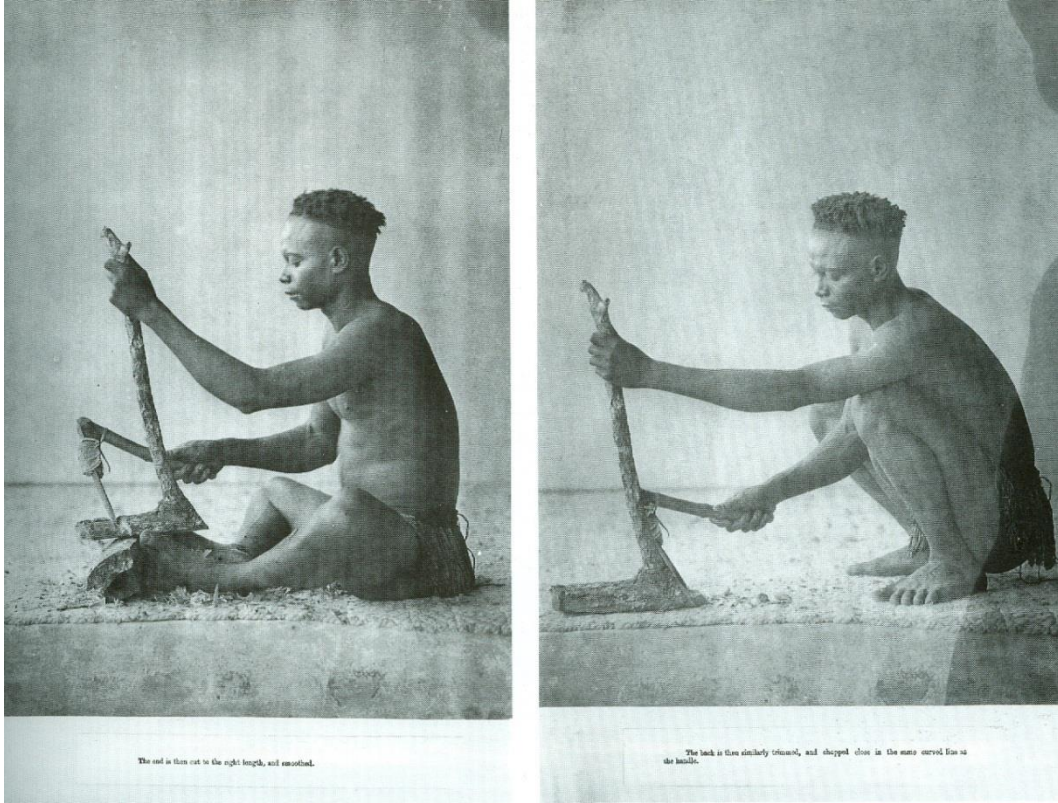
Fotoğraf-7 Andaman Yerlileri'nin bir müzik enstrümanını nasıl kullandıklarını ve dansa nasıl eşlik ettiklerini gösteren fotoğraf, E.H. MAN, 1869.²¹²

Notes and Queries'in rehberliği doğrultusunda, Man'ın Andaman Yerlileri üzerine görsel altyapı sağlayan bilimsel çalışması diğer antropologlar açısından da ilgi çekici olmuştur. Yirmi yıllık bir süre içerisinde Andaman'da görev yapan M.V.Portman, 1890'lı yıllar boyunca yerliler tarafından kullanılan araç ve gereçler ile

²¹¹ Edwards, "Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands", Elizabeth Edwards (Ed.), s. 108-121.

²¹² <http://www.andaman.org/BOOK/chapter16/text16.htm> (8 Nisan 2013)

ilgili fotoğraf serileri üretmiştir. Man'ın araştırma yönteminde olduğu gibi fotoğraf araştırmanın en önemli veri toplama aracıdır. Fotoğraflar da, yine Notes and Queries'te belirtildiği şekilde yani sade bir arka planda ve her teknolojik üretim yöntemi başından sonuna kadar sistematik bir şekilde çekilmiştir. Yine her fotoğrafın altına da açıklayıcı bilgileri eklenmiştir.

Fotoğraf-8 Bir keserin yapım aşamaları, c.1890-5. Fotoğraf – M.V.Portman. (RAI 814,815)

Portman'ın fotoğraf çekimlerinde seçtiği çekim açıları da antropolojik gözleme uygun olarak belirlenmiştir. Teknolojik araçların yapım aşamalarının fotoğraflanmasında Portman bakış açısını karşısındaki öznenin durumuna göre yeniden şekillendirmiştir. Bu anlamda örneğin keserin yapım aşamalarını gösteren fotoğraflarda Portman keseri yapan yerli ile aynı seviyeye gelerek fotoğraflarını çekmiştir. Ortaya çıkan fotoğraflar böylelikle bilinçli seçilmiş kamera açısı ile birlikte “*açıklık ve yoğunlaşmış bir gözlem*”²¹³ içeriğine sahiptir. “*Etnoloji için gerekli olan şey kesinliktir.*

²¹³ Edwards, “Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands”, s.117.

*Hassas ışıklandırma ve resimsel fotoğraf istenilmez; tek yapmanız gereken şey genel ışığın doğru olması, ve kol ve bacak, silahların biçimsiz bir şekilde yerleştirilerek önemli objeleri saklamamasıdır”*²¹⁴. Portman için fotoğrafların kesinliği yansıtması çok önemlidir ve resimsel, net olmayan görüntüler antropolojik çalışma için geçerli olmayacaktır.

Edwards’a göre de Portman, kullandığı bu yöntem ile Notes and Queries’in fotoğraf üzerine teorilerini genişletmiştir. Portman fotoğraf çekim yöntemini; “*Eğer araştırmacı kendisini onların seviyesine yerleştirebilirse, böylelikle yerliler daha rahat cevap verebilecekler, bir başka deyişle, eğer onlar yere oturlurlarsa araştırmacı da aynı şeyi yapmalıdır*”²¹⁵, şeklindeki görüşlerini fotoğrafa yansıtarak oluşturmuştur.

Man’ın Andaman çalışması başta M.V. Portman ve Radcliffe-Brown’ın Andaman fotoğrafları olmak üzere dönemin diğer çalışmalarına örnek olmakla kalmamış, aynı zamanda amaçlanan çalışma doğrultusunda İngiliz idaresinin bilimsel fotoğrafta yer almamasını sağlamıştır.²¹⁶

5.2.3.1. Görsel Yersizleştirme (Visual Displacement)

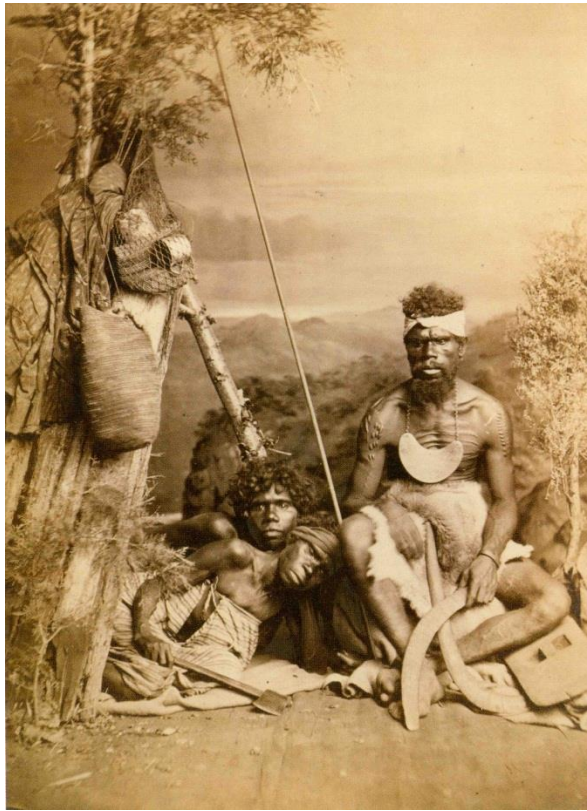
Antropoloji ve fotoğrafın birlikteliğinden ortaya çıkan sonuçlar 19.yüzyılda çeşitlilik gösterirken, özellikle erken dönemlerde her ikisinin de kimlik kazanma sürecinde, bu çeşitlilik içerisinde çoğu fotoğrafların ‘antropolojik niyet’ çerçevesinde çekildiğini görebiliriz. Dolayısıyla antropolojinin geniş tanımından ve henüz saha araştırmalarında kuramsal yöntemlerin oluşturulamamasından, karşımıza stüdyolarda kurgulanan ‘antropolojik niyet’ içerikli fotoğraflar çıkar. Elbette bu fotoğraflardan bazı kültürel veriler elde edilebilir ancak fotoğrafların ‘kurgulanmış’ olması ve görsel yersizleştirme ile oluşturulmaları, bilimsel duruşları hakkında soru işaretleri yaratmaktadır. Bu anlamda çoğunlukla kullanılan “*görsel yersizleştirme*” en basit tanımı ile görsele konu olan nesnenin kendi bağlamından, yerinden koparılarak farklı bir yerde aslına ve çevresine uygun olarak yeniden tasvir edilmeye çalışılması olarak

²¹⁴ Portman, M.V. 1896. **Photography for Anthropologists**. Journal of the Anthropological Institute, 25 (1896), p. 77., Aktaran: Pinney, s. 40.

²¹⁵ Portman, M.V. 1896. **Photography for Anthropologists**. JAI 15:75-87., Aktaran: Edwards, “Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands”, s.117.

²¹⁶ Edwards, “Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands”, s.120.

tanımlanabilir. Bu bağlamda 19.yüzyılda Avrupa’da veya koloni topraklarında kurulmuş olan fotoğraf stüdyolarında çekilen çoğu ‘egzotik’, ‘yerli’, ‘ilkel’e yönelik fotoğraflar görsel yersizleştirmeye örnektirler. Bu anlayış doğrultusunda yarı sistematik ve bilimsel olarak ‘antropolojik niyet’ ile çekilmiş çok az çalışma yer almaktadır. Nadir örneklerden birisi de Alman asıllı Avustralyalı fotoğrafçı J.W. Lindt’in, Clarence River Yerlileri üzerinde çalıştığı fotoğraflardan oluşmaktadır. 1845 Almanya doğumlu olan J.W. Lindt, 1862’de Avusturalya’ya yerleştikten sonra, New South Wales, Grafton’da açtığı stüdyosunda çoğunlukla Avusturalya Yerlileri’ni fotoğraflamıştır.

Fotoğraf-9 J.W. Lindt, Yerli gurup Lindt’in Grafton River’deki stüdyosunda pozveriyor, c.1870’ler, albümen baskı.²¹⁷

1870’lerden itibaren başladığı fotoğraf çalışmalarında, yerlileri stüdyosunda hazırladığı kurgulanmış sahneler içerisinde yeniden tasvir etmiştir. Yerli halkın doğal ortamına benzetmeye çalıştığı stüdyosunda, arka planda derinlik yaratması için kullandığı uzak dağ görüntüsünün yanında, doğal ortamı yansıtacak kayalar, ağaç ve

²¹⁷ Pinney, Photography and Anthropology s.24.

çalılar da kullanmıştır. Yerliler de yerel kıyafetleri, bumerang, balta, tokmak, kalkan, ölü kanguru gibi kültürel araçlar ve doğal ortamlarına ait hayvan ve nesnelerle birlikte kurgunun merkezinde yer almışlardır. Dolayısıyla fiziki antropolojiye de uzak olan bu çalışmalar daha çok kültürel antropoloji içerisinde değerlendirilebilirler. Görsel yersizleştirme ile kurgulanan sahneler ve çekilen fotoğraflar doğrudan fotoğraf anlayışının çok uzağındadırlar ve daha çok romantik ve teatral bir bakışın sonuçları olarak görülebilirler. Kültürel, coğrafi ve sosyal bağlamlarından soyutlanmış, fiziksel olarak ve kısmen de kültürel araçları ile olan, ama olmayan, bir yerdedirler ve bir şekilde kendileri temsil ettiriliyordur. Peter Quartermaine'in 'diğerleri'nin temsiliyeti ve Lindt'in fotoğrafları üzerine yorumu şöyledir:

“Bu insanlar ‘diğerleri’ olarak fotoğraflandılar: beyaz yerleşimci nüfus, denetleyiciliği önceden tahmin edilen yarı bilimsel yaklaşım duruşuyla, onlar hakkında öğrenmeye hevesliydi. Avusturalyalı fotoğrafçılar tarafından üretilen fotoğrafik görüntüler, uluslararası pazarlara ve büyük şehirlere satıldılar. Böyle fotoğraf baskıları iki kat ayrıcalıklı alıcılardan dolayı, her ne kadar kendi estetiklerini yansıtıyorlarsa da (yerlilerin dekoratif yapay nesnelerle giydirilmiş ve poz verdirilmiş olmaları), ayrıca bu fotoğraflar sözde tasvir edilmiş kültüre doğrudan erişiminin varsayılması; antropologlar ve etnograflar tarafından fotoğrafların ham kanıt olarak kullanımından dolayı, kesinlikle bunu doğrular”²¹⁸.

Görsel yersizleştirme ve yeni temsiliyet anlayışı ile çekilen fotoğraflara bir diğer örnek de Fransız fotoğrafçı Hippolyte Arnoux'un beş Sudan keskin nişancı askerini çektiği fotoğraf gösterilebilir. Ön planda mevzi olarak yerleştirilmiş mantarlaşmış ağaç kütükleri ve arka planda sıklıkla kullanılan resimsel dekorlar, kolonyal beklenti doğrultusunda fotoğrafta kurgulanmışlardır. Ayrıca fotoğrafta kullanılan ışık da genelde eşit dağılmış ve dönemin fizyonomik çekimleri ile benzerlik göstermektedir.

---

²¹⁸ Quartermaine, P. (1992) 'Johannes Lindt: Photographer of Australia nad New Guinea' in M.Gidley (ed.) Representing Others: White Views of Indigenous Peoples, Exeter: University of Exeter Press , Aktaran: Price, s.82.

Fotoğraf-10 Hippolyte Arnoux, Sudanlı Keskin Nişancılar, c.1870, albümen baskı.²¹⁹

Fotoğraftaki üç figür kurgulanan rollerini istekli bir şekilde gösterirlerken, diğer ikisi ise biraz çekingen ve garipseyerek istenilen etkiyi bozmaktadırlar: en sağdaki figürün belirsizliği, merkezde ayakta duran figürün fotoğrafçıya olan meraklı bakışları ve soldaki figürün ise kurgudan tamamen kopmuş olması²²⁰, erken dönemlerde kültürün fotoğraf ile temsiliyeti ve tanımlanması konusunda başarısız örneklerdir.

Ancak tamamen antropolojik ve bilimsel gerçekliğe uygunlukları tartışılır. Fotoğrafların bu şekilde çekilmesinin bir başka nedeni de Avrupa'nın 'kaybolan' Yeni Dünyalar üzerindeki görsel beklentileri ile paralel olduğunu söylemek mümkündür. Avrupa medeniyetinin hiçbir izini taşımayan, evrim sürecinin alt basamaklarında kalmış toplulukların resimsel bir etki ile gösterilmesi Batı seyircisinin yararındadır. Çünkü; *"...yabancı izleyici için, oralarda daha az, hatta hiç yaşamadığından ve çok korkutucu ve ham görünen coğrafyaların da etkisi ile, resimselliğin estetik konsepti kolonyal*

²¹⁹ Pinney, *Photography and Anthropology*, s. 90.

²²⁰ Pinney, *Photography and Anthropology*, s. 89.

*mekanın ve insanların yeniden yapılandırılması üzerinde büyük etkisi vardır...*²²¹. Gösterilen bu ilginin karşılığında Lindt de –ve dönemin çoğu fotoğrafçısı gibi- fotoğrafları ‘Avrupa Gözü’ ne uygun bir şekilde çekmiş ve yansımaları ‘bilimsel’ olmanın ötesine geçerek, kart vizitler, fotoğraf albümleri, posta kartları, resimli dergilerde görülmüştür.

5.2.3.2. Cambridge Torres Strait Keşif Gezisi

Cambridge Torres Strait keşif gezisi; İngiliz antropolog Alfred Cort Haddon önderliğinde Avusturalya’nın kuzey sahilinde, Papua Yeni Gine ile arasında bulunan yüzden fazla adadan oluşan yerleşim yerlerinin bazılarına yapılan etnografik keşif gezisidir. 1898’de yaklaşık bir yıl sürecek olan saha çalışmasında, gurup deneysel psikoloji ve fizyolojide uzmanlaşmış W.H.R. Rivers, tropikal hastalıklarda uzman C.G. Seligman, dilbilimci ve okyanusya dilleri üzerine uzman Sidney Ray, Haddon ve Rivers’in öğrencileri olan tıp doktoru William McDougall ve Charles Myers ile ekibin resmi fotoğrafçısı Antony Wilkin’den* oluşmaktaydı.

Torres Straits keşif gezisini önemli kılan neden ise, ekibin konuya uygun yeni metodlar ve teknikler geliştirme arzusunda olmalarıdır. Ayrıca Torres Straits bir bakıma da modern antropolojinin sembolik olarak doğuşunu temsil eder.²²² Çünkü her ne kadar Malinowski’nin antropolojinin modernleşmesini kışkırttığı iddia edilse de, bu gün Torres Strait keşifi ve diğer benzer projelerin belirgin bir şekilde yeni yirminci yüzyıl anlayışının öncüleri olduğu fark edilmiştir. Haddon ve ekibi için artık Sir.James Frazer gibi masa başında oturup, misyonerler, kaşifler ve kolonyal resmi görevliler tarafından sağlanan bilgiler ile yorum yapmak ve spekülasyon yaratmak antropoloji için yeterli değildi. Modern antropoloji için artık olması gereken, sahaya gidip, ilk elden kendi gözlemlerini yapmak, gerekli yazılı ve görsel bilgileri toplamak, bunlar üzerinden teoriler üretmektir. Bu anlamda Torres Straits keşif gezisi için merkezde olan şey

²²¹ Eleanor M.Hight and Gary D. Sampson, "Introduction: Photography, "Race", and Post-Colonial Theory", Eleanor M.Hight and Gary D. Sampson (Ed.), **'Colonialist Photography: Imag(in)ing race and place'**, içinde 1-19, New York: Routledge, 2004, s.5.

* Belirtmek gerekir ki, her ne kadar ekibin resmi fotoğrafçısı Wilkin olarak gözüke de, fotoğraf çekimlerini Haddon’un yönlendirdiğini keşif kayıtlarından söylemek mümkündür. Bkz. Elizabeth Edwards, **MAKING HISTORIES: THE TORRES STRAIT EXPEDITION OF 1898**, *Pacific Studies*, Vol. 20, No. 4—December 1997, s.15.

²²² Anna Grimshaw, **The Ethnographer's Eye: Ways of Seeing in Anthropology**, 1st edition, U.K. Cambridge University Press, 2001, s.15.

‘öngörü’ idi. O, yerel hayat içerisinde bilimsel araştırmanın önemli bir parçasının odağı, ve bu araştırmanın kendisinin yöntem temelini oluşturan ve şekil alan önemli bir temasıydı. Öngörü, yöntem sorusunun ayrılmaz bir parçasıydı. Dolayısıyla ekip öngörü için araştırma konusu olan sahaya bizzat giderek yerel halk ile röportajlar yaptılar, gelenekler ve yöntemler hakkında görsel ve yazınsal bilgiler topladılar.²²³ Bu tür çalışmalar antropolojinin 19.yüzyıl sonlarına doğru katı evrimci görüşünü yavaş yavaş kırmaya başladı ve daha göreceli düşünce sistemi ile kültürleri araştırmanın ve gözlem yöntemleri ile ilgili teorilerin genişlemesine ve değişmesine yol açtı. Fotoğrafın stüdyoların fantastik görüntülerinden ya da misyonerlerin, gezginlerin meraklı, kolonyalist bakışlarından kurtulup, antropolojik ve etnografik araştırmalar için bizzat sahaya inmesi, böylelikle fotoğrafın modern bir araştırma yöntemi olarak kullanılmasında yeni bir dönemi başlatmış oldu.

Edwards için de fotoğrafın Torres Strait keşfinde iki önemli rolü bulunmaktaydı; “Fotoğraf öncelikle, özellikle *salvage ethnografisi** alanında ve “yeniden sahneleme” aracılığı ile, antropolojik araştırmanın bütünleşik bir aracı olarak kullanıldı, ve ikinci olarak da fotoğrafın keşif ekibi ve Torres Strait yerlileri arasındaki sosyal etkileşimin konumu olarak gösterimi ve değiştirilmesi amacıyla kullanıldı”²²⁴.

Haddon Torres Strait’e yaptığı ikinci gezide fotoğrafları sosyal etkileşim olarak kullanmış ve şöyle bir izlenim almıştır; yerliler “ölmüş arkadaşlarının fotoğraflarını gördüklerinde bazen ağladılar, ama birçoğu şiddetli zevkin keyfiyetindeydiler! Size garanti ederim ki, şehvetli ve oldukça berbat kokan performanstı.”²²⁵ Fotoğrafların *magic lantern* (projeksiyon makinesi ya da büyü fener) ile gösterilmesi ve hediye olarak yerlilere verilmesi sosyal ilişkileri geliştirmek bakımından önemliydi. Ayrıca ilk defa Melanezyalı’nın (ya da ‘diğeri’nin) düşüncesi dikkate alınmış ve dinlenilmişti. Zaten bu projenin getirdiği yeniliklerden biri de etkileşim ve anlama isteğiydi. Böylelikle, “*fotoğraflar ayrıca yeniden temsilleri ile sosyal etkileşimin faal konumu*

---

²²³ Grimshaw, s.20.

* Salvage kelime anlamı ile kurtarmak anlamına gelir. Salvage Ethnography ise; yakın gelecekte yok olması beklenen ya da şu an yok olan kurum ya da kültürleri belgelemek amacı ile uygulanan bir etnografik çalışmadır. Bkz., “salvage ethnography”, The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, s.782.

²²⁴ Edwards, **MAKING HISTORIES: THE TORRES STRAIT EXPEDITION OF 1898**, s.13.

²²⁵ Haddon, **private journal**, Haddon 1030, Cambridge Museum of Archeology and Anthropology, 8 May 1898, pp.63-4., Aktaran: Pinney, Photography and Anthropology, s.48.

*haline geldiler. Fotoğrafların ve slaytların kendilerinin maddeselliği, bilinçli ve bilinçsiz düzeyde insan dünyeviliğinin örneğini devam ettirmek için kullanıldı”*²²⁶.

Haddon’un fotoğrafları bu şekilde kullanması kolonyalist bakışın ötesinde daha çok insani boyuttaydı. Ancak fotoğrafın bu şekilde yerliler ile paylaşılması Maurice Vidal Portman için farklı bir anlam taşıyordu. Portman’a göre sahada çekilen ve basılan fotoğraflar yerlilerden uzak tutulmalıydı.²²⁷ Haddon’un fotoğrafı bu şekilde kullanması ileride bahsedeceğimiz çağdaş çalışma yöntemlerinden olan katılımcı çalışma ve görsel geribildirim yöntemlerinin habercisi olmuştur.

Torres Strait fotoğraflarının çoğunluğu portreler, kutsal ya da dini tören ve nesnelerin fotoğraflarından oluşmaktaydı. Özellikle dini tören ve ritüellerin fotoğraflanması dikkate değerdir. Haddon fotoğrafların çekilmesi sırasında ‘yeniden sahneleme’ (re-enactment) yöntemini kullanır. *The Death of Kwoiam* (Kwoiam’ın Ölümü) isimli fotoğrafta Haddon bu tür ritüellere olan özel ilgisini ise; “yerlilerin soyları tükenmektedir” ve bu amaçla “kaybolan insanların dini inanışlarını ve törensel ayinlerini kayıt altına almak bizim yapmamız zorunlu olan bir görevdir”²²⁸ sözleriyle savunur.

---

²²⁶ Edwards, **MAKING HISTORIES: THE TORRES STRAIT EXPEDITION OF 1898**, s.27.

²²⁷ Roslyn Poignant, “Surveying the Field of View: The Making of the RAI Photographic Collection”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (42-73), London: Yale University Press, 1992, s. 63.

²²⁸ Pinney, **Photography and Anthropology**, s.84.

Fotoğraf-11 Alfred Cort Haddon, Kwoiam'ın Ölümünün Yeniden Sahnelenmesi, 1898²²⁹

Kwoiam totemik bir karamandır. Pulu merkezli efsanevi kültür ve bütün batı Torres Strait kabul törenleri ve ölü törenlerinde önemli yeri vardır. İnaniş'a göre çevre Kwoiam'ın vücudu ve onun kurbanlarının vücutları ile irtibata geçmek için işaretlenir. Ayak izleri kayanın içerisinde vardır ve kayalar da kurbanların kafasıdır. Kendisinin sosyal etkileşim yoluyla saptanır: hiç kurumayan bir su akıntısında (dere) mızrağını kayanın içerisine saplar, yer yer pandanusların (palmiye benzeri eski dünya bitkisi) bulunduğu çimenli düzlüklerde bahçesi vardır. Onun macerası daha çok kan dökmek ve kafa kesmek ile ilişkilidir, ama sonuç olarak Kwoiam düşmanları tarafından pusuya düşürülür. Bir tepenin zirvesine, öldüğü yere, zorunlu olarak geri çekilir, diz üstü çökerek ölür.²³⁰ Haddon'un buradaki yorumu şöyledir; “*Kwoiam tepesindeki çalılıkların yapraklarının çoğunluğu kırmızı ile lekelenmişti, ve sayıca az olanlarının hiçbirisi tamamıyla parlak kırmızı değillerdi. Kwoiam'ın ölümü sırasında boynunda oluşan kesikten fışkıran kan yüzünden; bu güne kadar çalılar ölü bir kahraman ile ilgili bu öfkeye tanıklık ettiler*”²³¹. Haddon'un kendisine eşlik eden yerlilerden istediği şey ise, kendisini ölen Kwoiam'ın yerine koyarak bu sahneyi yeniden canlandırmasını istemesiydi. Böylelikle efsanede bahsedilen sahneyi fotoğraflayabilecektir. Edwards'a göre “*yeniden sahneleme ile ortaya çıkan görüntüde, dünyevi beden gerçekçi temsil aracılığı ile efsanevi mekana yeniden*”²³² yerleştirilir. Böylelikle geçmiş ve şimdi arasında kurulan teatral yeniden sahneleme, fotoğraf aracılığı ile sadece kopyalama olmanın ötesine geçer. Anın belgelenmesi fotoğrafın gerçeklik hassasiyetinin bir sonucu

²²⁹ Pinney, *Photography and Anthropology*, s.84.

²³⁰ Edwards, **MAKING HISTORIES: THE TORRES STRAIT EXPEDITION OF 1898**, s.18.

²³¹ Alfred C.Haddon, **Head-Hunters, Black, White and Brown**, London: Methuen &Co., 1901, s. 147.

²³² Edwards, **MAKING HISTORIES: THE TORRES STRAIT EXPEDITION OF 1898**, s.18.

olarak ne öncesini gösterebilir ne de sonrasını. Dolayısıyla yeniden sahneleme gerçekliğin doğru bir sunumudur ve kültürel özelliklerin bu şekilde kayıt altına alınması sıklıkla kullanılmıştır.²³³

Haddon'un Torres Strait keşfi ile ilgili çalışmalarını aktardığı *Head-Hunters, Black, White and Brown* isimli kitabı fotoğrafın saha içerisinde nasıl kullanıldığını ve nelerin fotoğraflandığını (fotoğraflanması gerektiğini) gösteren örnek bir çalışmadır. Haddon, o tarihe kadar genellikle araştırmalara konu olan kültürlerin fiziki görünüşleri ile ilgilenmenin ötesinde kültürü oluşturan diğer etmenler üzerine yoğunlaşmış ve bunları fotoğraflamaya çalışmıştır. Fotoğraf çekimleri esnasında ise nesnelere yaklaşırken bazı çekim şartlarını iyileştirebilmek için bazı müdahalelerde bulunur;

“Bu ve diğer bölgelerdeki ziyaret ettiğimiz tapınakların birçoğu ilk görünüşte taşlar ve deniz kabukları yığınları ile karma karışık bir haldeydi. Ön hazırlık olarak yaptığımız şey sarkmış dalları, sarmaşıkları, ağaç diplerindeki otları kabaca kesmek, sonra ölü yaprakları ve gereksiz artıkları ortadan kaldırmak oldu. Bazen de birkaç taşı dik bir şekilde düzeltmek, ya da kırık olanları yeniden birleştirmek gerekti. Fotoğraf için en iyi görüntü dikkatlice seçilmek zorundaydı, ilaveten kabaca ağaç yapraklarının temizlenmesi gerekliydi; bazen biraz uzakta olan ağaç dalları eğer gölgeleri dağıtıp değiştiriyorsa kesip atılması gerekiyordu. Genellikle küçük ince dallar, yapraklar ya da ufak bitkiler, fotoğrafı gereksiz yere karmaşık hale getirmesin diye yerden ya da taş ve deniz kabuklarının arasından alınması gerekiyordu.

Bir kural olarak, herhangi bir objeyi fotoğraflamak için günün en iyi zamanını bulmak önemlidir; çoğunlukla, buna rağmen, bu tapınaklar öyle bir yerleştirilmişti ki, günün saati çok az bir fark yaratmıştı.

---

²³³ Haddon yeniden sahneleme yöntemini kullanarak çektiği fotoğraflara **Head-Hunters, Black, White and Brown** isimli kitabında oldukça yer verir. Daha önce kimsenin çekmediği çanak ve çömlek yapımına ilişkin aşamaları yeniden sahneleme yöntemiyle Wilkin ile birlikte fotoğraflarlar (s.66). Ayrıca Dugong isimli memeli bir deniz canlısının artık terk edilmiş bir avlanma yöntemini, isteği üzerine yeniden sahneleterek fotoğraf aracılığı ile belgeler (s.152-153). Ayrıca kano, dövme yapımı, dans ritüelleri gibi Torres Strait kültürüne özgü gelenekleri de kayıt altına almıştır. Bu anlamda antropolojik araştırma biçimi Viktorya dönemi antropolojisinden kısmen de olsa ayrılır.

Çok nadiren, oyulmuş taşı, oyulmuş kısmının daha etkili ortaya çıkarması için döndürdüm; ara sıra da deniz kabuklarını daha iyi göstermek için, eğer gerçekte kesin bir yerleşim yerleri yok ise, değiştirdim. Bu şekilde küçük detaylara dikkat çekmek anlaşılır fotoğraflar üretmek için gereklidir, ancak gösterilen önemi fazla abartmamak ya da herhangi bir şekilde nesneyi ya da tapınağı değiştirmemek için alıştırma yapılmalıdır”²³⁴.

Görüldüğü üzere Haddon sahada fotoğrafı kullanırken, nesnesine ve çevresine bazı müdahalelerde bulunmuştur. Ancak bunu yaparken konusunun var olan tanımlamasını, yani ne ifade ettiğini bozacak müdahalelerden kaçınmaya çalışır. Amaçladığı şey ise nesnesini en iyi şekilde gösterecek, ışık ve kompozisyon düzenini bulmak, ancak bunu yaparken de nesnenin gerçekliğini bozmamaktır.

5.2.3.3. Bronislaw Malinowski ve Katılımcı Gözlem Metodu: Trobiand Adaları Çalışması - 1915-1918

20.yüzyılda Britanya antropolojisinde çoğunlukla uygulanmaya başlayan saha çalışmaları, Torres Strait Keşfi araştırmasından sonra hız kazanır. Torres Strait ekibinden W.H.R. Rivers 1902’de Hindistan’a giderek Toda’lar üzerine fotoğrafın da içinde olduğu bir çalışma gerçekleştirir. Yine C.G. Seligman 1907-1908 tarihleri arasında Sri Lanka yerli halkı Vedda’lar ile ilgili fotoğrafın da yer aldığı bir başka araştırmayı tamamlayacaktır. Bu anlamda Malinowski’nin antropolojiye getirdiği yenilik saha çalışması değildir. Etnografik saha çalışmaları, keşifler ve incelemeler daha önce de örneklediğimiz gibi Malinowski’den önce zaten yapılmaktaydı. Malinowski’nin antropolojiye getirmiş olduğu yenilik, saha çalışması içerisinde bir yöntem olarak “katılımcı gözlem” araştırma metodudur.

Elbette saha çalışmalarının gelişiminde, evrimciliğe karşı yükselen seslerin ve eleştirilerin sonucunda, evrimcilerin karşılaştırmalı analizlerinin tek başına bir şey ifade etmediği ve etnografik incelemelerin kültürel görecelik bağlamında ele alınması gerektiği gerçeği de yatmaktadır. Antropolojinin bu günkü anladığımız tanımına, yani klasik antropoloji, kavuşması sağlayan bu etkilerin temelinde ise Malinowski’nin

---

²³⁴ Haddon, s.66.

dışında, Franz Boas'ın ve A.R. Radcliffe-Brown'ın da etkisi olduğunu söylemek mümkün. Dolayısıyla , “19.yüzyıl evrimciliğinden farklı olarak 20.yüzyıl antropolojisi, orta sınıftan Batılılarca ‘kirli atıklar’ arasında sayılanlara yer verme anlamında eşit oranda marjinaldi. Malinowski'nin bütünlükçü saha yöntemi, Boas'ın kültürel göreceliliği ve Radcliffe-Brown'ın toplumun evrensel yasalarını araştırması, bütün toplumların ya da kültürlerin, eşit değerde olduğunu ileri sürüyordu”²³⁵.

Tüm bu etkilerle birlikte Malinowski, saha çalışmasında araştırma konusu olan insanların kültürlerini ve yaşamlarını öğrenebilmek için belirli bir süre onlarla birlikte yaşanması gerektiği düşüncesindeydi ve bu yöntem katılımcı gözlemin de temelini oluşturur. Bunu yapmak için de dillerini öğrenmek ve aracı herhangi bir kurumu veya araya mesafe koyabilecek çevirmeni ortadan kaldırmak gerekirdi. Ona göre etnograf, “pratik olarak mümkün olduğu sürece, gündelik hayatın akışının bir parçası olmalı, olayların akışını kesintiye uğratacak belirli soruları sormaktan kaçınmalı ve dikkatini sahnenin bazı bölümleriyle sınırlamamalıdır”²³⁶.

Trobriand Adaları'ndaki saha çalışmaları sonucu, daha çok Kiriwina bölgesinde, 1922'de ünlü çalışması *Argonauts of the Western Pacific* (Batı Pasifik Argonaut'ları), 1929'da *Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia* (Kuzey Batı Malezya'da Yerlilerin Cinsel Yaşamları), ve 1935'te *Coral Gardens and Their Magic* (Mercan Bahçeleri ve Onların Büyüleri) yayımlandı. Hepsinin ortak özelliği fotoğrafın araştırmalarda sıklıkla bir gözlem ve belge amaçlı kullanılmasıydı. Argonaut'lar çalışmasında 65 adet, Yerliler'in Cinsel Yaşamlarında 91 adet ve Coral Gardens'ta ise toplam 116 adet fotoğraf kullanmıştır.

Young'a göre Malinowski'nin fotoğraf anlayışı çeşitli olumlu ve olumsuz yönlerden değerlendirilebilir. Bu durum Young'un kendi kişisel görüşünün dışında, fotoğraf koleksiyonunun tamamının değerlendirilmesi sonucuna dayalı ampirik sonuç çıkarma ile ilgilidir.

Buna bağlı olarak;

---

²³⁵ Thomas Hylland Eriksen, Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, İletişim Yayınları: İstanbul, 2010, s.87.

²³⁶ Eriksen, Nielsen, s.69.

1. Geniş açılı incelemeler ya da manzalar göreceli olarak azdır. Malinowski'nin fotoğrafları “resimsel” biçime eğilimli değildir. Teknik olarak sınırlılıkları (ya da ekipmanı) olması muhtemelen onu iyi manzara fotoğrafları çekmesini engellemiştir... Önemli manzaları çektiği tek yer fotoğraf çekimine uygun kabul edilebilir yerli konular dışında Samarai'dir, ve sahil manzarasının doğal bir şekilde (kaçınılmaz bir şekilde) kanoları çerçevelediği Kula seyahatidir.

2. Kameranın yüksekliği öznenin yüksekliği ile orantılıdır. Malinowski, oturan insanları ya da çocukları fotoğraflarken onlarla aynı hizaya gelmiştir; öznelere ne yukardan ne de aşağıdan bakmamıştır. Etkilerinden birisi dolaysızlığıdır.

3. Dikey çerçeveleme Malinowski'nin tarzına yabancısıdır, ve yatay çerçeveleme ağırlıklı olarak fotoğraf koleksiyonunun çoğunluğunu oluşturur. Aslında, çok nadir dikey çerçevelenmiş olan fotoğraflardan bazıları hemen şüpheyandırıyor, çünkü sonradan çerçevelenmiş, ya da bu formatı benimsemiş Billy Hancock tarafından çekilmiş olabilir mi?

4. Buna paralel olarak az miktarda porte ve yakın çekim fotoğraflar vardır, ve bunların çoğunun özelliği iki ya da daha fazla insanın olduğu, tek figürün bulunduğu fotoğrafın ise neredeyse olmadığı karelerdir. Tekrar tekrar bir çok fotoğrafta görülen Tokulubakiki ve Omarakana şefinin oğulları Dipapa ve Namwanaguyau'nun yakın çekim fotoğrafları onun “Favori” fotoğrafları olsa bile.

5. Birçok seri ya da ardışık fotoğraf, aynı özne ya da olayın çeşitli karelerinden oluşur. Wright'ın belirttiği gibi “çeşitli bakış açılarının oldukça oldukça hızlı bir şekilde birbirini takip etmesi” ile çekilmiştir. Malinowski, kısaca “kamarasını öznesini keşfetmek için kullanmıştır.”

6. Gösteri ya da yeniden sahneleme koleksiyonda nispeten göze çarpmayan şekilde öznelere poz verdirmiştir. Malinowski kesinlikle sosyal faaliyeti “gerçek zamanlı” olarak fotoğraflamayı tercih etmiştir, gerçi ilke olarak yeniden sahneleme için gönülsüz olmasa da, ki bunu şu yorumundan anlıyoruz, “Eğer ana fikri iyi biliyorsanız ve yerel oyuncularını iyi yönetebilirsiniz, poz verdirilmiş fotoğraflar neredeyse *alenen* yapılan hareketlerin çekilmiş fotoğrafları kadar iyidirler. Hatta, şunu söylemekte üzgünüm ki, bu cihazı hiçbir zaman eski haline getirmediğim, bir ya da iki savaş büyüsü

fotoğrafında olduğu gibi, biliyordum ki bu performansı gerçekte görmem mümkün olmayabilirdi”²³⁷.

Malinowski, el yapımı eşyaları ya da el imalatı teknolojik araçları fotoğraflarken, onları sosyal bağlamlarından ayrı düşünmemiştir. Eylemin görsel çerçevesini belirlemiş ve kullanım anlarında fotoğraflamıştır. Kültüre ait materyali fotoğrafladığında dikkat ettiği şey, materyalin üreticisi ya da sahibi ile olan ilişkisini dikkate almak olmuştur.

“Onun doğmakta olan işlevselciliğinin talep ettiği şey, görülebilir maddi kültür ve görülemeyen sosyal organizasyon arasındaki ilişkinin antropoloğun eğitilmiş gözü tarafından ayırt edilebilir olmasıdır”²³⁸. Young’a göre, fotoğraftan bu şekilde yararlanmasına rağmen, Malinowski, sosyal organizasyonun doğruluğunun ya da bir geleneğin gerçekliğinin fotoğraf aracılığı ile yansıtılabilmesi konusunda şüpheleri vardı. Ona göre her hangi bir aletin formu fotoğraf aracılığı ile aktarılabilirdi ancak ne işe yaradığı, yani işlevi, sadece birisi onu kullanırken fotoğraflandığı takdirde gösterilebilirdi.²³⁹ Bu anlayış aynı zamanda onun *işlevselci* kuramından da kaynaklanıyordu ve fotoğraflarının neredeyse hiç birinin arka planı netsiz veya bağlamlarından kopuk değildir. Malinowski’ye göre, örneğin kulübe önünde oturanların fotoğrafını çekmek onun için bir hatadır, çünkü kulübe, bu fotoğrafın örneği olmadan önce, zaten gösterdiği görüntü olarak her zaman orada oturabilecek herhangi başka bir grup insandan farkı yoktur. Bu ayrıca onun işlevsel metodu için de ölümcül bir günahıdır. Önemli olan nokta formun, işlevden daha az konu olmasıdır. Yine, örneğin bir evin önünde tesadüfen gelmiş ve dedikodu yapan bir grup adamın yaratmış olduğu görsel form ile, yine orada oturan ve bitkiler hakkında konuşan on iki adamın yarattığı görsel form aynıdır. Dolayısıyla da iki grubun birbirinden ayrı olması, kültürel bir fenomen olarak, sago palmyesi kaşığı ile savaş kanosunun temelde ayrı olması gibidir.²⁴⁰

²³⁷ Michael W.Young, **Malinowski’s Kiriwina: Fieldwork Photography 1915-1918**, The University of Chicago Press, U.S.A., 1998, S.19.

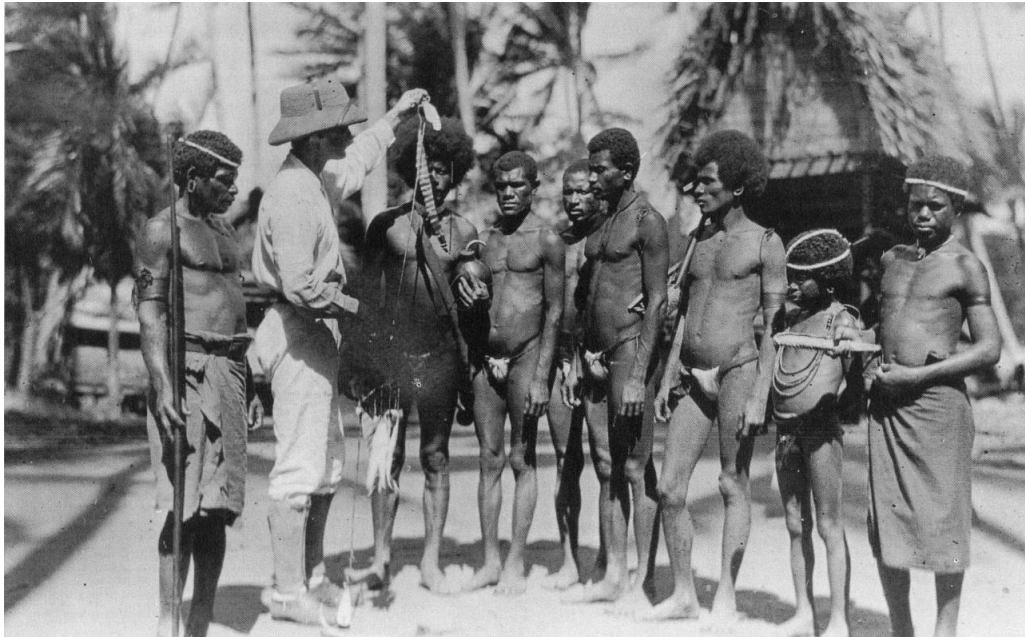
²³⁸ Michael W.Young, **Malinowski’s Kiriwina: Fieldwork Photography 1915-1918**, The University of Chicago Press, U.S.A., 1998, s.19.

²³⁹ W.Young, s. 20.

²⁴⁰ Malinowski, **Coral Gardens and Their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in Trobriand Islands**, Aktaran: W.Young, s.20.

Malinowski'nin saha araştırmasına giderken yararlandığı diğerkaynak, Alfred Cort Haddon'un Notes and Queries'in üçüncü baskısında fotoğrafın antropolojideki kullanımına ilişkin notlarının olduğu ve sonrasında yeniden gözden geçirilmiş baskısıdır. Araştırma gezilerinde kitabı yanına alarak fotoğraf çekimlerinde yararlanmıştır.²⁴¹

Aslında Malinowski'nin sahada fotoğrafı etkin ve başarılı bir şekilde kullanma sebebi Young'a göre, onun hem görsel farkındalık hem de gözlem ve detay üzerine verdiğı önemden kaynaklanır. Bu durum elbette onun katılımcı gözlemci metodundan kaynaklanmaktadır.²⁴² Saha çalışması sırasında sıklıkla kullandığı bir başka yöntem de, çalışmalar sırasında ve fotoğraf çekimleri sırasında kendisinin fotoğraflarını çektişmesi olmuştur. Çekilen fotoğrafları da "Giriş. Etnografçı" başlığı altında toplamıştır. Buradaki amaç Young'a göre, elbette kendisini tanıtmak amaçlı değildir. Katılımcı gözlemci yöntemini göstermek ve etnografik gözlemi bizzat kendisinin yaptığını açıklamaktır.

Fotoğraf-12 Malinowski alan çalışması sırasında, 1918²⁴³

---

²⁴¹ W.Young, s.4.

²⁴² W.Young, s.5.

²⁴³ W.Young, s.55.

Söylemek istediği veya göstermek istediği şey: “*Ben bir kamerayım*”²⁴⁴ düşüncesidir. Yukarıdaki fotoğrafta Malinowski, kenarları içe katlanarak ve şekil verilerek dekore edilmiş pandanus bitkisi (bir tür palmiye) yaprağından oluşan solava’yı (deniz kabuğu bilekliği) tutuyor. Bu fotoğraf aynı zamanda onun orada olduğunun ve araştırmayı aracı olarak yaptığının bir kanıtıdır.

Malinowski fotoğrafı etkin bir şekilde kullanırken yazıya da önem göstermiştir. Monografilerinde fotoğraflar “...*eğitici amaçlıdır, ve görüntü ve metnin işlevsel birleşimi, metin ve altyazı arasındaki titiz çapraz ilgi aracılığı ile elde edilir. Görsel temsil ve yazılı açıklama arasında “azami ortak yaşam” mevcuttur*”²⁴⁵. Young’a göre, Malinowski, fotoğraflarını kullanırken, basit örneklemenin ötesine geçmiştir. Okuyucu ilk göndergenin ötesinde metinde başka yerlere yönlendirilir, ve sonra tekrar diğer görüntülere. Bu yöntem fotoğraflara “anlatı gücü” kazandırır. Okuyucu Malinowski’nin yönlendirmesiyle görüntü ve metin arasında diyalektik bir yolculuğa çıkar.²⁴⁶

Kiriwina Adası’nda çekilen aşağıdaki fotoğrafta, patates hasadından sonra yapılan *milamala* festivalinden bir dans sahnesi yer alıyor. Malinowski, 1915’te Kiriwina Adası’nda patates hasadını ve sonrasında *milamala* seremonisini olabildiğince fotoğraflamıştır.

“*Boiowa’da iki temel dans çeşidi vardır [yani, Boyowa]. Dairesel danslar, orkestranın (davullar ve şarkı söyleyenler) ortada oturduğu, ve dans edenlerin onların etrafında daire şeklinde dolandığı, ellerin her zaman saat yönünün tersine şeklindedir. Bu danslar tekrar üçe bölünmüşlerdir: (1) bisila (pandanus flaması) yavaş hareketlerle dans edilir; (2) kitatuva (yaprağın iki demeti), çabuk hareketlerle; ve (3) kaidebu (boyanmış ahşap kalkan), yine aynı çabuk hareketlerle dans edilir. Bisila danslarında (çok istisnai olarak) kadınlar da yer alır, ve bütün dansçılar kadın eteği giyerler. İkinci grup dansçılar, sadece üç adamın dans ettiği, her zaman hayvan hareketlerinin taklidinin yapıldığı, bununla birlikte tümüyle kültüre uygun hale getirilmiş ve gerçekçi olmayan kasagawa’lardır. Bu dansçılar dairesel değillerdir, (bir kural olarak) onlara*

---

²⁴⁴ W.Young, s.47.

²⁴⁵ W.Young, s.5.

²⁴⁶ W.Young, s.5.

*eşlik eden müzik yoktur; orkestra beş kupi davulcusundan ve bir katunenia'da oluşur*²⁴⁷.

Fotoğraf-13 En popüler dans olan kaidebu'dan bir örnek.²⁴⁸

Malinowski son Trobriand monografisinin sonrasında fotoğraf ile ilgili şu itirafı yapar,

“ saha çalışmam üzerine ciddi bir kusuru belirtmek gerekir; fotoğrafları demek istiyorum. Belki eğer benim kitaplarımı diğer saha çalışması raporlarıyla karşılaştırırsanız benimkilerin nasıl kötü bir şekilde kendi resimsel süslemesinde belgelendiğini fark etmeyeceksiniz. Benim üzerinde ısrar etmem için bir neden daha. Fotoğrafa ikinci bir uğraşı olarak ve biraz önemsiz bir kanıt toplama yöntemi olarak davrandım. Bu çok büyük bir hataydı. Botanikler üzerine olan malzemelerimi düzenlerken fotoğraflar aracılığı ile saha notlarımın kontrolü, açıklamalarım ile ilgili sayısız konuyu yeniden geliştirmeme izin verdi... Saha

²⁴⁷ Bronislaw Malinowski, *Baloma; The Spirits of the Dead in the Trobriand Islands*, The Journal of the RoyalAnthropological Institute of Great Britain and Ireland, Volume 46, 353-430, s. 381, Aktaran: W.Young, s. 93-94

²⁴⁸ W.Young, s. 93.

çalışması metoduna karşı bir ya da iki ölümcül günah işledim. Önemli bir şey olacağı zaman, kamerayı yanıma alırdım. Eğer resim kamerada güzel görünüyorsa ve iyi çerçevelenmişse, çekerdim... Herhangi bir değerde olması gereken tören listelerini düzenlemek yerine resimlerle belgelenmiştir ve bu resimlerin her birinin çekildiğine emin olunur, ben fotoğrafı ilginçliği toplamak ile aynı düzeye koyarım – neredeyse saha çalışması dinlenmesinin bir rahatlatıcısı gibi. Ve fotoğraf benim için bir rahatlatıcı olmadığından bu yana, çünkü ne doğuştan gelen bir yeteneğim var ne de bu tür bir şeye eğilimliyim, ben sadece çok sık hatta iyi fırsatları bile kaçırdım... Tüm malzemelerim içerisinde yetersizliklerin genel bir kaynağı, fotografik ya da dilbilimsel ya da tanımlayıcı olsun ya da olmasın, her etnograf gibi, gerçekte dramatik, olağanüstü ve duygusallıktan ibaret olan şeylerle kandırılmışım”²⁴⁹.

Malinowski’nin fotoğraflarını bir başka şekilde tanımlamak gerekirse, ki bu tanımlama aslında görsel antropolojik fotoğrafın ne olup olamayacağına dair bir yaklaşım da sergileyebilir, 20. yüzyıl Polonya avangart sanatında önemli bir yere sahip olan, ressam, yazar, felsefeci ve fotoğrafçı Witkiewicz ile karşılaştırmak gerekir. I.Dünya Savaşı’na kadar arkadaşlıkları devam eden ikili, sanat anlayışları ve fotoğraf tarzları bakımından farklı görüşlere sahiplerdi. Young’a göre, Malinowski için sanat kesinlikle hayata hizmet edecek bir araç konumundaydı. Witkiewicz için ise yaşamın ana tabiatı sanatın altın haline dönüştürülmüş olmasıdır.²⁵⁰ Witkiewicz’in avangart ve deneysel yaklaşımı bu anlamda Malinowski’nin fotografik anlayışının çok uzağındadır. Witkiewicz’in fotoğrafa yaklaşımı ne kadar keşfedilmesi gereken dışavurumcu bir sanat formu ise, Malinowski’nin anlayışı da kendi bilimine saf bir şekilde görsel yardımcı konumda olmuştur.²⁵¹

---

²⁴⁹ Bronislaw Malinowski, **Coral Gardens and Their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in Trobriand Islands**, Volume 7,s. 461-462, Aktaran: W.Young, s.7.

²⁵⁰ W.Young, s. 11.

²⁵¹ W.Young, s. 13.

Fotoğraf-14 Stanislaw Ignacy Witkiewicz, otoportre, c.1910²⁵²

Surrealist etkilerle birlikte Witkiewicz kendisini grotesk, deforme olmuş pozlar ile kendisini bütünlüğü kişilikten uzaklaştırmıştır. Malinowski için, “ *her an birisinin yaşamını ve düşüncelerini kontrol altına almaya çalışmak ve günlükler tutmanın amacı, hayatı güçlendirmek, birisinin düşüncesini tamamlamak, parçalanmış konulardan uzak durmak için olmalıdır*”²⁵³. Witkiewicz ise kendi sanatsal görüşüne uygun olarak, parçalanmış konuları itici bir güç olarak kullanmıştır. Tamamlama yerine bölünmeyi seçmiştir. Anlayışını görselleştirmek için de, daha yakın plan çekimleri seçerek, Malinowski’nin aksine, görünenin arkasındaki ifadeyi aramıştır. Malinowski ise öznesi ile olan mesafeyi korumuştur ve çok az fotoğrafını yakın plandan çekmiştir.

---

²⁵² Pinney, s. 57.

²⁵³ Bronislaw Malinowski, *A Diary in the Strict Sense of the Term*, London: Routledge, 1967, s. 175., Aktaran: W.Young, s.14.

5.2.3.4. Margaret Mead ve Gregory Bateson: Bali Karakteri

Margaret Mead* ve Gregory Bateson**, 1936 yılında saha araştırması için Bali'ye geldiklerinde fotoğrafın kullanımı önceki çalışmalarından farklı bir yerdedi. Jacknis'e göre, her ikisi de daha önce fotoğrafı ve kamerayı çalışmalarında kullanmışlardı ve bu yöntemi ilk defa kullanan antropologlar da değillerdi. Mead ve Bateson'u diğerlerinden ayıran nokta “*antropolojide fotoğrafı sadece örnekleyici olarak değil öncelikli kayıt aracı olarak görmeleridir*”²⁵⁴. Bu anlamda, 2 yıllık araştırma süresince 25.000 kare fotoğraf ve yaklaşık 6.700 metre film üretmiş olmaları görsel kayıt tekniğine verdikleri önemi göstermektedir. Mead'in Bali araştırmasını antropolojide metodoloji ve kuramsal olarak “önemli bir atılım” olarak görmesini sağlayan iki önemli sebep vardı: “...birincisi, fotoğrafın keşif için çok güçlü bir araç olması ve ayrıca hipotezleri test etmek için bir yöntem olması. İkincisi ise kameranın sert bir şekilde tarafsız ve nesnel olarak etnografçıya ek bir göz olması”²⁵⁵.

Elbette her iki araştırmacının da Bali'yi seçmesinde kuramsal anlamda belirli nedenleri vardı. Dementia Praecox (daha sonra şizofreni olarak adlandırılacak) Çalışmaları Komisyonu Mead'e bir saha keşfi yapması için öneride bulunmuştu. Çünkü Bali kültüründe, kültürel olarak adet haline getirilmiş ayırıştırıcı ve hipnoz hali davranışlara sahip örnekler bulunmaktaydı. Komisyon Mead'in çalışmasını desteklemiş ve Amerikan Doğal Tarih Müzesi, Cambridge Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi (SSRC) de araştırmaya fon desteği sağlamıştı. Bali kültürünün zengin ve karmaşık yapısı, aynı zamanda Mead'in çocuk gelişimi ve kültür ile olan ilişkisi üzerine yoğunlaşmış olması nedeniyle iyi bir araştırma kaynağı olmuştur. Aynı yıllarda, 1935, Bateson ise kişiliğin ve kültürün göreceli etkisi üzerindeki çalışmasını *Naven* (1936)

---

* Amerikalı kültürel antropolog ve yazar, 1901-1978. Franz Boas ve Ruth Benedict'in öğrencisi olan Margaret Mead, ilk yazılarında kültür ile kişilik ilişkileri üzerinde durmakta ve kişiliğin biçimlenişinde kültürlenme süreçlerinin önemini vurgulamaktadır. Diğer Kültür ve Kişilik mensupları gibi o da farklı kültürlerin farklı kişilik özellikleri yaratacağı düşüncesindedir. Bkz. Özbudun, Şafak, Altunek, **Antropoloji: Kuram, Kuramcılar**, Dipnot Yayınları: Ankara, 2.Baskı, s.325

**Temelde çalışmaları antropoloji, psikiyatri, biyolojik evrim ve genetik üzerine olan İngiliz bilim adamı, 1904-1980. Aynı zamanda sosyal bilim, sibernetik, dilbilim ve gösterge bilim üzerine de yoğunlaşmıştır.

²⁵⁴ Ira Jackins, **Cultural Anthropology**, Vol. 3, No. 2 (May, 1988), pp.160-177, s. 165.

²⁵⁵ **Visual Anthropology Review**, Volume 16, Number 1, pages 78-81, March 2000, s. 79.

analizi ile genişletmeye çalışırken, ikili evlenerek Bali’de birlikte çalışmaya karar vermişlerdir.²⁵⁶

Mead ve Bateson’un Bali kültürü üzerine çalışması her ikisinin de araştırma süresince farklı yöntemler izlediği bir süreç olmuştur. Bateson’un doğal tarih ile ilgili geçmişine rağmen, temelde empirik yaklaşım konusunda pek istekli değildi. Aksine, kendi mantıksal ve teorik ilgisi için temel kaynak olarak sadece gözlemi yeterli buluyordu. Bu nedenle de bütün fotoğrafları kendisi çekmiş, yenilikçi görüşler tasarlamış ve son fotoğraf analizlerinin çoğunu kendisi yapmıştır. Bateson’un fotoğrafa olan ilgisi de bir bakıma Alfred C.Haddon’un öğrencisi olmasından kaynaklanıyordu. Diğer yandan Mead ise, daha kesin detay ve karmaşık modeli tercih ediyordu. Sürekli odaklanmak ve büyük ölçekte ve düzeyde ayrıntılar onun sorumluluğundaydı.²⁵⁷

İlk iki aylarında oryantasyon için, sanatçılar ve inancını yitirmiş Batılılar tarafından yoğun ilgi gören Oebed kolonisinde geçiren Mead ve Bateson, Haziran 1936’da güçlü Hint etkisinden uzak Bajoeng Gede’ye geçti. Bu küçük köyde devamlı bir şekilde bir yıl kadar çalıştılar, ve aralıklarla sekiz ay kadar daha çalışmalarını sürdürdüler. Kasım 1936’da kısa aralıklarla diğer kamplara geçerek Bali kültürünün farklı katmanlarını inceleme fırsatı edindiler. Mart 1938’de ise elde edilen verilerin karşılaştırılması için Bateson’un önceki saha araştırma yeri olan Yeni Gine’deki Sepik Nehri’nde bulunan Iatmul içindeki kampa yerleştiler. Burada yaklaşık sekiz ay boyunca, Bali verileri ile eşleşebilecek materyalleri 8.000 fotoğraf ve yaklaşık 3.000 metre film den oluşan görsel doküman arasından seçerek analiz etmeye çalıştılar. Son olarak Şubat ve Mart 1939’da altı haftalık bir süreç için Bali’ye tekrar döndüler ve çocuk gelişimini daha önce fark edilmeyen davranış biçimlerini uzun süren ve kapsamlı bir şekilde görsel olarak kaydetmeye devam ettiler.²⁵⁸

Yerel halk ve daha önceki yerleşimcilerin de yardımı ile ortaklaşa gerçekleştirilen araştırmalar esnasında ortaya çıkan binlerce sabit ve hareketli görüntünün öncelikli olarak tasnif edilmesi gerekiyordu. Aynı zamanda topladıkları görsel belgelerin yanı sıra, kültüre özgü materyaller, yazılı belgeler de bulunmaktaydı.

---

²⁵⁶ Jackins, s. 161.

²⁵⁷ Jackins, s. 161.

²⁵⁸ Jackins, s. 161.

Bu amaçla Mead, Bali çalışmaları öncesi geliştirdiği “*running field notes*” (devamlı saha notları) diye adlandırdığı, esasında zaman dizinsel gözlem anlatımına dayanan bir tekniği kullanmıştır. Not aldığı sayfayı ikiye bölerek, sol tarafa dikkatini çeken ana konuları tanımlarken, sağ tarafa ise örneğin Bateson’un ne yaptığı, birisinin soruduğu soru gibi ana konunun haricinde kalan ve kendisini ilgilendiren olayları not almıştır. Periyodik olarak da günün saatini yazarak diğer gözlemcilerin notları ile karşılaştırmayı tercih etmiştir. Aynı zamanda, kendi notlarının haricinde, Bateson fotoğraf çekerken, Mead de aynı olayları ilgilendiren diğer yazılı gözlemler ile karşılaştırmak için de notlar almıştır. Böylelikle yazılı saha notlarının ve görsel gözlem araçlarının birlikteliği bu çalışmayı fazlasıyla zenginleştirmiştir.²⁵⁹ Bu tip çalışmalarda ise en az iki kişinin birlikte çalışması gerektiğini belirtmek gerekir. Çünkü Bali çalışmasında olduğu gibi, Mead davranışlar üzerine sözel notları alırken, Bateson da sahnenin etrafında ilgili fotoğrafları çekmeye çalışmıştır. Bateson’a göre, “Ne olduğunun sözel açıklaması olmadan fotografik dizi neredeyse değersiz hale gelir...”²⁶⁰. Jackins’e göre Bali Karakteri Analizi projesi nesnellik problemi konusunda, Mead’in önceki çalışmalarından farklıdır. Samoa’da yaptığı ilk saha çalışması etnografideki nesnellik sorununu yeniden gündeme getirmişti. Çünkü hem Bateson hem de Mead antropoloji biliminin aşırı pozitivist olarak gördükleri anlayışına karşılardı. Dolayısıyla pozitivistimin fotoğrafa yüklemiş olduğu ağır yükün, yani olgulara yönelik kesin, tartışmasız ve güvenilir nesnel temsiliyet yeteneği bu projede yarı yarıya azaldığını söylemek mümkündür. Bu durumun elbette fotoğrafın temsiliyet yeteneğini sarstığını söylemek pek mümkün değildir. Mead ve Bateson’un üzerinde durduğu nokta fotoğrafın tek başına her şeyi ifade edemeyeceği yönündedir. Özellikle saha araştırmalarında kültüre özgü davranışların herkes tarafından algılanmasının veya anlaşılmasının zor olması mutlaka fotoğraflar ile birlikte yazının da kullanılması zorunluluğunu doğurur. “*Her sayfadaki baskı genel bir açılama eşliğinde okuyucuya fotoğrafın çekilmiş olduğu bağlamsal çerçeveyi anlatır, ve aynı zamanda baskının taşıdığını düşündüğümüz teorik konuları tanımladığını gösterir. Her fotoğraf ya da fotoğraf serisi aynı zamanda ayrı ayrı tanımlanmıştır. Bu tanımın sondan bir önceki*

²⁵⁹ Gerard Sullivan, **Margaret Mead, Gregory Bateson, and Highland Bali: Fieldwork Photographs of Bayung Gede, 1936-1939**, University Of Chicago Press; 1 edition (October 1, 1999), s. 10.

²⁶⁰ Gregory Bateson and Margaret Mead, **Balinese Character: A Photographic Analysis**, New York: New York Academy of Sciences, s.49-50.

paragrafi, fotoğraftaki önemli insanların bağlantısını ve isimlerini, ve son paragraf ise fotoğrafın çekildiği yeri, tarihini, ve negatifin çerçeve numarasını verir. Böylelikle okuyucu birtakım değişik seviyelerdeki nesnellik ve genelliğin bilimsel açıklamaları ile desteklenmiş olur”²⁶¹.

Bali Karakteri çalışmasında çekilen fotoğraf ve filmlerin bir diğer işlevi de, genellikle kültürel temsiliyet ve antropolojik görsel veri olmalarının dışında farklı bir metodoloji için kullanılıyor olmalarıydı. Mead ve Bateson, çalışma yöntemlerine son dönem popüler yansımali metodolojiyi ekleyerek, yerel bakış açısını böylelikle sahada çekilmiş fotoğraflara doğrudan yansıtmış oldular. Yerlilere gösterilen fotoğraf ve filmler sayesinde, örneğin bir dansçının transa geçip geçmediğini anlamak mümkün oluyordu.

İşbirliği çalışması (*collaborative work*) ve yansımali metodoloji gibi daha modern yöntemlerin kullanıldığı araştırmada, Mead ve Bateson için fotoğrafçının ve fotoğrafın bireysel etkileri yansıtma tehlikesine karşı farklı bir fotoğraf çekim yöntemi belirlediklerini söylemek mümkündür. Bateson için fotoğraf çekiminde önemli olan, Balilileri kurallara dayanan veya uygun ışıklandırma ile istenilen davranışlara yönlendirmek yerine, normalde var olan ve kendiliğinden gelişen ne varsa onları fotoğraflamaya çalışmış olmasıydı.²⁶² Fotoğrafın yerlilerin doğal davranışlarını etkilememesi amacı ile çektikleri yüzlerce fotoğrafın baskılarından edinilen bilgiye göre öncelikle, çok sayıda çekimden sonra deneklerin “*kamera-farkındalığı*”nı devam ettirmeleri zorlaştırdığını fark etmişlerdir. Dolayısıyla burada fotoğrafı çekilen öznenin yani denegin kameraya karşı bir alışma sürecinden geçtiğini ve belirli bir süre sonra doğal davranışlarını sergilediğini söylemek mümkündür. İkincisi ise fotoğraf çekimleri sırasında, deneklere “*şu davranışın ya da yapılan bir hareketin fotoğrafını çekebilir miyiz?*” sorusunun sorulmasıdır. Burada hedeflenen şey ise fotoğrafın sadece günlük işin bir parçası olarak algılanması ve fotoğrafçının kendisinin kamera-farkındalığını

---

²⁶¹ Gregory Bateson and Margaret Mead, **Balinese Character: A Photographic Analysis**, New York: New York Academy of Sciences, s.53.

²⁶² Gregory Bateson and Margaret Mead, **Balinese Character: A Photographic Analysis**, New York: New York Academy of Sciences, s.49, Aktaran: Jackins, s. 165.

engelleme çabasıdır. Son olarak da zaman zaman çekimlerde öznenin çekim sırasında fotoğraflanmama isteğine karşı *açısal vizör** kullandılar.²⁶³

İki yıllık bir çalışma sonucu Mead ve Bateson Bali araştırmaları sonucu elde ettikleri fotografik veriler ile 1942 yılında *Balinese Charecter: A Photographic Analysis* (Bali Karakteri: Fotografik bir Analiz) isimli kitabı yayınladılar. Bali'deki saha araştırmaları sırasında yerel halk ile gerçekleştirilen ortaklaşa çalışmalar gibi, kitabın analizi ve teorik kavrayış çerçevesinde, psikiyatristler, sosyologlar ve görsel materyalleri analiz edebilecek uzmanlar ile çalıştılar. Fotoğraf ve yazının birlikteliğine dayanan kitapta, “*Her tek fotoğraf neredeyse tamamen nesnel olarak kabul edilebilir, ama iki farklı veya çelişen fotoğrafın yan yana bulunması zaten bilimsel genellemeye doğru atılan bir adımdır.... Her ne kadar detaylandırılmış altyazılar nesnel tanımlama ve bilimsel genellemenin bir karışımını içeriyor olsalar da, her baskı ile ilgili tanıtıcı açıklama, birçok durumda, genellemenin en uç noktasını sağlar*”²⁶⁴.

5.2.3.4.1. Bali Karakteri Fotografik Analizi: Çalışma Örnekleri

25.000 kare fotoğraftan sadece 100 tanesinin seçilerek hazırlandığı Bali Karakteri Fotografik Analizi; Giriş, Mekansal Oryantasyon ve Kademeler, Öğrenme, Bedenin Bütünleşmesi ve Ayrışması, Bedenin Delikleri, Autocosmic** Oyun, Aileler ve Çocuklar, Kardeşler, Çocuk Gelişiminin Aşamaları, Geçiş Törenleri ana başlıkları halinde toplanmıştır. Alt başlıklarda ise, yerleşim yerleri, tarım, endüstrileşme, paylaşma ve sosyal organizasyon, görsel ve kinestetik*** öğrenme, dans ve trans halleri, bedenin ve parçalarının günlük hayatta kullanım şekilleri, bebeğin gelişim evreleri ve yetiştirilme şekilleri, yemek yeme alışkanlıkları, ölüm törenleri gibi konular

---

*Açısal Vizör, **angular view finder**: Objektif ve vizörün farklı yerlere bakmasını sağlayan, ancak özneye bakışta doğru açıyı gösteren ve göze çarpmadan fotoğraf çekme imkanı veren bir tür fotoğraf makinesi ekipmanı. Bkz. Ernst Leitz, Wetzlar and London, **Leica General Catalogue for 1936**, s. 22.

²⁶³ Bateson and Mead, s. 49, Aktaran: Jackins, s. 165.

** Amerikalı psikiyatrist Erik Erikson (1902-1994) tarafından ortaya konan, oyunun çocukluğun üç evresinden ilk evresini tanımlayan terimdir. Autocosmic oyun, bebeğin ilk yılında kendi bedenini ve hislerini keşfetme evresidir. Evre, ikinci yılda microspheric evre ve son olarak üçüncü yılda macrospheric evre olarak tamamlanır. Bkz. Mary D. Sheridan, Justine Howard, Dawn Alderson, Play in Early Childhood: From Birth to Six Years, Third Edition, Routledge: London, 2011, s. 17.

²⁶⁴ Bateson and Mead, s. 53, Aktaran: Jackins, s. 169-170.

*** Fiziksel hareketlere dayalı bir öğrenme biçimi. Bu öğrenme biçimini uygulayanlar, duyma, izleme ile öğrenme yöntemlerinden ziyade, bedenin kas ve fiziksel hareketlerini kullanarak genellikle spor, sanat, oyunculuk gibi daha çok el ve beden becerisi gerektirecek alanlarda başarılı olurlar.

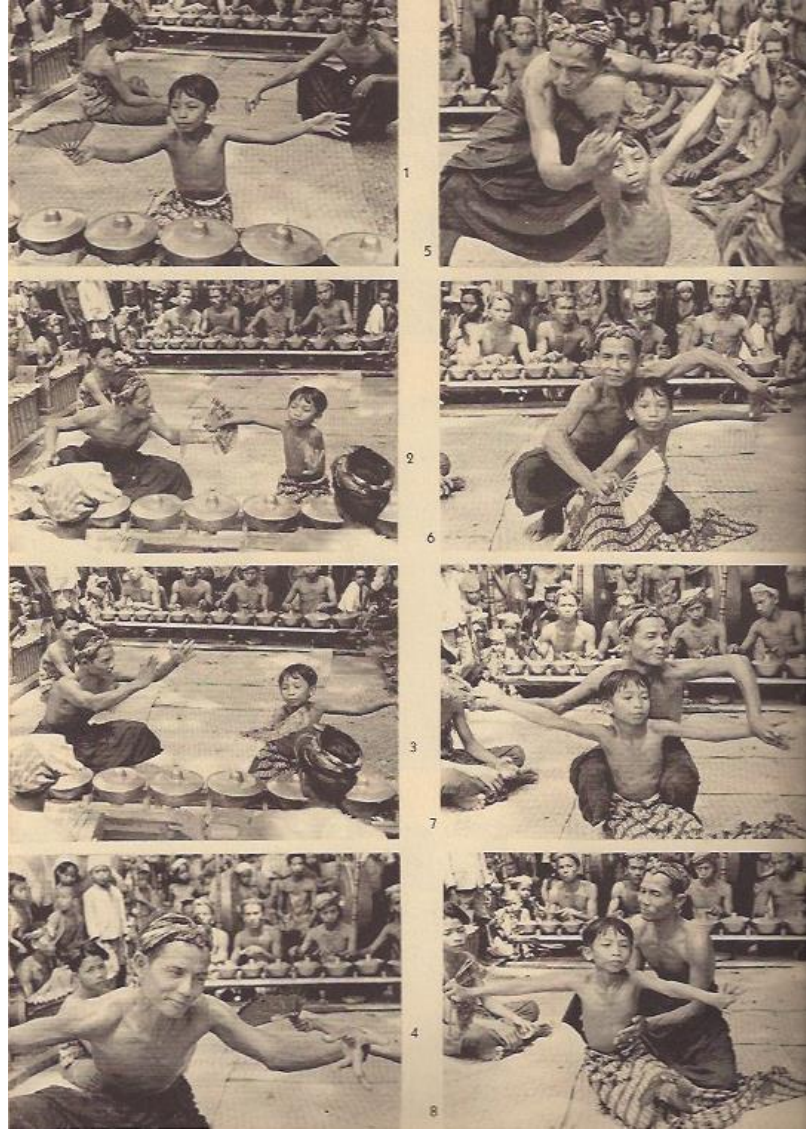
halinde daha ayrıntılı incelendiğini söyleyebiliriz. Bu başlıklardan da anlaşılacağı üzere Bali Karakteri Analizi önceki antropolojik çalışmalardan farklı olarak, fotoğrafın daha yetkin bir biçimde araştırma, gözlem ve kayıt aracı olarak kullanıldığı bir yöntem olmuştur. Ayrıca etnografik bir çalışma olarak da, kuramsal ve yöntem bakımından da kapsamlıdır.

Bali Karakteri Analizi Mead'in saha notlarından ve fotoğraflardan elde ettiği bilgiler eşliğinde yaptığı yazınsal analiz ile başlar. Sonraki bölümde ise Bateson'un çektiği ve seçilen yüz fotoğrafın analizi yapılır. En son bölümde ise Bali'nin etnografik durumu, yani coğrafi, dini, ekonomik, sosyal yapısı gibi konular hakkında bilgiler yer alır.

5.2.3.4.1.1. Görsel ve Kinestetik Öğrenme

Kas ile ilgili alışılmış hareketin öğrenilmesi doğru hareketlerin öğrenci tarafından yapılmasında dans dersindeki en çarpıcı gelişmedir.

Tabanan'lı Mario, bu fotografik dizide öğretmendir, son yirmi yılda Bali'de popüler olan *kebiar* dansının gelişiminden başlıca sorumlu olan dansçıdır. Dans kare bir alanın etrafını çevirmiş oturan orkestra ve enstrumanları tarafından gerçekleştirilir. Ancak dans her ne kadar baş ve eller üzerine vurgu yapsa da, bütün bedeni de içerir, ve Mario oturur pozisyondan ortaya çıkan çabuk devinimin zor becerisi içerisinde fevkalade bir virtüözlük sergilemiştir. Şefin hatası, öğrencinin dansında sadece başı ve elleriyle dans etmesidir, ve dansın uyumsuz heyecanını karakteristiğini göstermez. Bu fotoğraf serileri Bali karakteri biçimlenişinde iki önemli noktayı örnekler. Bu dans dersi ile birlikte, öğrenci dinginliği öğrenir, ve bedenin farklı yerlerinden ayrı bir farkındalık kazanır.

Fotoğraf-15 Bali - Tabanan'da çekilen, görsel ve kinestetik öğrenme örneği fotoğrafları, Bateson, 1936²⁶⁵

1. Mario arka planda izlerken öğrenci yalnız başına dans ediyor. Öğrencinin parmağının duruşundaki hatalı gelişime dikkat edin.
2. Mario nasıl dans edilmesi gerektiğini göstermek için öne doğru geliyor.
3. Mario, öğrencinin sırtını düzeltmesi için teşvik ediyor. Bu komutun kelimelerden ziyade el ve kol işaret yoluyla verildiğine dikkat edin.

²⁶⁵ Bateson and Mead, s. 86.

4. Mario'nun dansını gösterirken ki el duruşu ve yüz ifadesi. (cf. Pl. 22).
5. Mario dans alanı boyunca öğrenciyi bileğinden tutarak ve onu çevirerek alıyor.
6. Mario öğrencisinin dansını doğru bir şekilde yapması için ellerini tutuyor ve onun gibi yapması için zorluyor. Dikkat edildiğinde, gerçekte Mario bu fotoğrafta dans ediyor, ve öğrencinin elini tutarken bile parmaklarıyla poz veriyor. Bu fotoğraftaki Mario'nun sol dirseğinin duruşu, bu dansa geliştirilmiş heyecanın karakteristik özelliğidir.
7. Mario, dansçının geleneksel sevimli kişiliksiz gülümsemesini üstlense bile, öğrencinin kollarını yönlendiriyor ve öğrenciyi dizlerinin arasında sıkıca tutarken sırtını birazcık bükmek için duruşunu düzeltiyor.
8. Mario tekrar öğrencinin sırtını bükerek duruşunu düzeltmeye çalışıyor.

266

5.2.3.4.1.2. Trans: Kendine Saldırı²⁶⁷

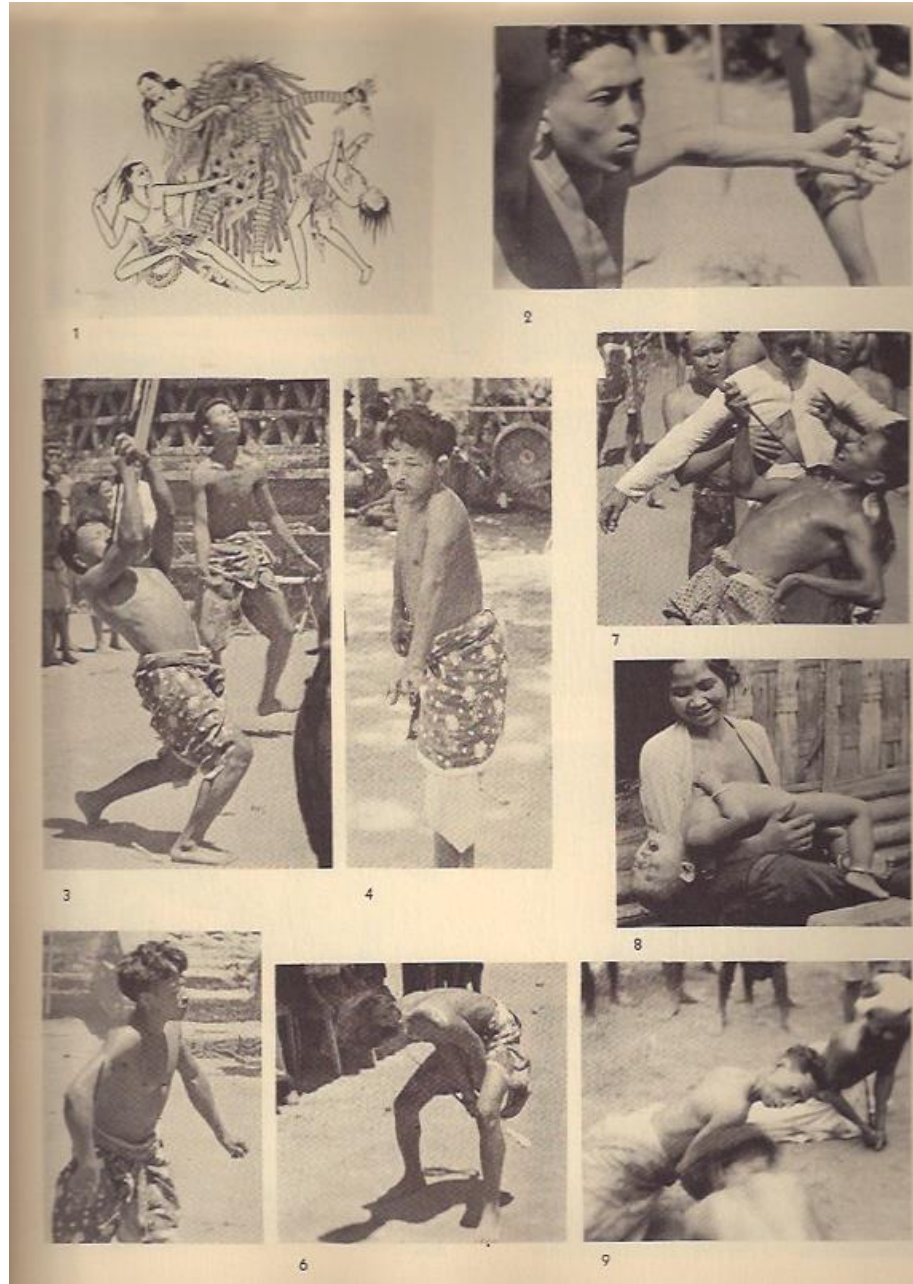
Adamlar geri döner, hala uyurgezer bir durumda, birkaç basit dans manevrasından sonra, tek başına kasılarak yürür. Aniden, birincisi ve sonra diğeri yüksek sesle bağırır ve Büyücüye saldırdığı Malezya kamasını kendi göğsü üzerinde döndürür. Bu nöbetleşe saldırı, kolların yükselen hareketi ile birlikte bedenin aniden ve tekrar ederek geriye doğru büküldüğü gürleyen bir ses ve tavırla beraberinde gelir (fig.3). Bu harekette ayırıcı özellik, kolların yukarı hareketi ve kasık kemiğinin ileri itilmesi üzerinedir. Bu hareketten birkaç saniye sonra, adam tekrar kasılarak yürüyecek, gergin ve sessiz, eski durumuna tekrar dönmek için, ve kasılmalı duruşu için bir başka yüksek sesle bağırma. Bazı adamlar aslında yere gövdenin aşırı derecede geriye bükülmesiyle birlikte sırt üstü düşüyorlar, ve bir çeşit orgazmik doruğa ulaşma halinde yerde yatıyorlar.

---

²⁶⁶ Bateson and Mead, s. 87.

²⁶⁷ Kendine Saldırı, Bali araştırmasında trans konusunun üçüncü bölümüdür. Konunun daha iyi anlaşılması için Birinci bölüm Trans: Hazırlanma, ikinci bölüm Trans: Büyücüye Saldırı, ve son bölüm ise Trans: Kendinden Geçme ve İyileşme süreçlerine bakılması gerekir.

Bu arada diğ er bir yandan kadınlar Malezya kamalarını kendilerine dönd urm şlerdir. Ama onların davranışları, v ucudun  ne bükülmesi hareketinin ayırıcı özelliği ile erkeklerden farklılık gösterir. Bu arada erkeklerin vurguladığı yükselen ve geriye doğru hareket kadınlarda sadece ellerin geriye doğru bükülmesi hareketi için bir hazırlanma ve toparlanmadır, gövdenin ileri bükülmesi ve kasık kemiğinin geri çekilmesi. Bu farklılık ve erkeklerin kıvranma hareketi trans davranışı ve cinsel doruğa ulaşma arasındaki yakın ilişkinin bir göstergesidir. Dikkate aldığımız şey şu oldu ki; şefkatin ve kızgınlığın doruk noktasını arama eğiliminde olan çocuklar engellenmiş ve bir anlamda bastırılmışlardır. Bu muhtemelen, şu yüzdendir ki, gelenekselleştirilmiş trans davranışı, s nm ş ve yasaklanmış davranışın izlerine bir geri dönüştür.

Fotoğraf-16 Bali – Dendjalar ve Bajoeng Gede’de çekilen trans durumlarına örnek fotoğraflar, Bateson, 1936²⁶⁸

1. Yerel resim transa geçmenin aşamalarını gösteriyor. Büyücünün solunda oturan adam elindeki Malezya kaması ile saldırıya geçiyor; yerdeki adam muhtemelen bıçaklama sırasında yere henüz yeni düşmüş; ve sağındaki iki kamayı tutan adam onları

²⁶⁸ Bateson and Mead, s. 169.

kendisine doğru çevirmiş. Büyücünün kendisi, sol eliyle elbisesini dalgalandırırken, açıkça kendi sağ eliyle de saçını temizliyor.

Resim Oeboed’li I Goesti Njoman Lempad tarafından yapılmıştır, 1938.

2. Bir adamın büyücüye saldırmadan önceki portresi. Ön hazırlık dansında yer alıyor ve sağ elinde yükselmiş olan kamayı tutuyor. Dikkat edilmesi gerekir ki, bu sahnede dudakların büzülmesinden kaynaklanan dışadönük ve saldırgan görünüme sahip olması, gerçekten transta olan adamın yüzündeki içe dönüklük ile keskin biçimde farklılık gösteriyor. Dendjalar, 1936.

3. 3., 4., 5., ve 6. fotoğraflar trans halindeki bir adamın seri pozlarıdır. 3. Figür adamın kama hareketinin yüksek noktasını gösteriyor. Sırtı çok fazla geri eğildi; kamasının ucu tekrar göğsünde, ve kamanın tutma yerini iki eliyle başının daha yukarısından sıkıca kavıyor. Kama ile bu şekilde dans etmek, bu zaman dek gözlemleyebildiğimiz kadarıyla, pazularda bükülme hareketini yaptıran kasta ufak gerilimler meydana geliyor. Bunun yerine adamın göğsüne karşı kamanın ucunu tutan her iki elde de pronator²⁶⁹ gerilim bulunur. Eğer adamın bedeni orada olmasaydı, kamanın ucu baş aşağı düşebilirdi. Figür 3’ün arka planında yer alan ikinci adam, geçiş anındaki kasılma hareketinden kendisini hançerlemeye geçiş anında havaya zıplıyor ve bağırıyor. 4. ve 5. figürdeki adam, ön kolun kasılmış supinasyon²⁷⁰ hareketi ile, üst koluna karşı tuttuğu kamasıyla birlikte kasılıyor. Figür 6’da ise zıplıyor. Bu duruşlarda adam art arda gelen zıplama serileri gerçekleştirdi. Dendjalar, 1936.

4. Bir adam kendisini kamalıyor. Figür 3’te gösterilen yüksek düzeydeki gerilime karşıt olarak, birkaç adam kendilerinin oldukça “rasgele yapılmış” yöntem olarak sadece bir ellerini kullanıyorlar. Bu şekilde yapılan hareketlere çok yakın olarak bazı yakışıklı oyma yapıtlar benzer şeyleri gösteriyor. Arka planda, rahip, transta olan adamlarla ilgileniyor ve onlara kutsal su veriyor, kendisi daha önce transa girmişti ve transta olmayan iki tören üyesi tarafından desteklenmişti. Dendjalar, 1936

5. Sinir krizinde olan bir çocuk. Bu fotoğraf sinir krizi ve kendini kamalama arasındaki ilişkiyi örnekliyor. Her ikisinde de, bedenin geriye doğru bükülmesinin ve doruğa ulaşmanın aşırılığını gördük. Bajoeng Gede, 1937.

²⁶⁹ El sırtının öne ve başparmağın içe gelecek biçimde dönmesini sağlayan kas.

²⁷⁰ Avucun öne veya yukarıya bakacak şekilde ön kol eksenini etrafında döndürülmesi. Örn, kapı kilitlemek veya tornavida kullanmak için elin aldığı pozisyonlardır.

6. Adamlar kendilerini yerde kamalıyorlar. Bu fotoğraf dini bir törende çekildi, (*“perang dewa”* yani “tanrıların savaşı” olarak adlandırılıyor), ama transa geçme davranışı sembolik olarak Büyücü dramasındaki gibi aynıdır. Görünüyor ki bu köyde, geleneksel yerde doruğa ulaşma pozisyonu Pagoetan’daki gibi sırtın üzerine doğru değil, karnın üzerine doğru gerçekleşiyor. Paksebalı, 1936.

SONUÇ

Görsel antropoloji, her ne kadar ismini fotoğrafın ve antropolojinin erken dönemlerde buluşması ile birlikte kazanmasa da, fotoğrafın icadından bu yana antropolojinin içerisinde yer almıştır. Tarihsel bağlamda görselleştirmenin salt haz odaklı ve sanatsal amaçlı kullanılmadığının biliniyor olması, yani bilgi aktarımı, belge niteliği taşıması ve veri oluşturabilmesi özellikleri, fotoğrafa da yansımıştır. Gerçeğin temsiliyetinin neredeyse aslına uygun olarak, hızlı ve kolay sunumu, daha da gerçeği görebilme ve gösterebilme açısından pozitif anlayışın yardımcısı olmuştur. Fotoğrafın gözle görülen ve hatta bazen görülemeyen olayları ve olguları gösterebilmesi, kaydetmesi bilimsel ilerlemenin nesnel bir şekilde gözlem yeteneğine sahip olmasını sağlamıştır. Fotoğrafın bilime sağladığı daha iyi gözlemleyebilme yeteneği, bu anlamda sadece doğanın değil, toplumsal ve kültürel olarak insanlığın da incelenebilmesine yardımcı olmuştur. Kurulan bu ilişki çerçevesinde yazınsal veri ve sonrasında bilgi üretmenin yanında görselliğin de kullanılabilir olduğu ispatlanmıştır.

Bu tez çalışmasının başlığı çerçevesinde, bir yöntem olarak antropoloji içerisinde yer alan görsel antropoloji başlığı altında fotoğrafın yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Öncelikle tarihsel bağlamda fotoğraf ve bir sosyal bilim olarak antropolojinin incelenmesi, her iki disiplinin de bazı ortak yönlerinin olduğunu ortaya koymuştur. Rönesans ve Aydınlanma gibi iki büyük dönemin ışığında şekillenen fotoğraf ve antropoloji birlikteliği, insanlığın ve kültürün bilinmeyen yönlerini açıklama ve gösterme uğraşısında 19.yy’da hızlı bir şekilde uygulamaya geçmiştir.

Her ne kadar, fotoğrafın ortaya koyduğu görsellerin ve antropolojinin istediği görsel bilginin bazen uyuşmaması durumları ile karşılaşılsa da, (fotoğrafların istenilen şekillerde çekil(e)memesi ve antropolojinin uygulama yöntemlerinin henüz tam

kesinleşmediği 19.yy'ın ikinci yarısında), özellikle bedensel hareketlerin ve beden yapılarının analizinde, kültürlere ilişkin dini ritüellerin, günlük ilişkilerin, ekonomik faaliyetlerin, sanat yapıtlarının gözlemlenmesinde ve kaydedilmesinde yoğun bir şekilde fotoğrafın kullanıldığını görmüş olduk. Elbette burada, antropolojinin uygulama alanının geniş olmasından kaynaklanan ve fotoğrafın sağlamış olduğu gerçekçilik, her ikisinin de farklı amaçlarda kullanıldığını gözler önüne sermiştir. Sanayileşme ile birlikte gelen hızlı nüfus artışının kayıt altına alınması, suçlular için düzenlenen sabıka kaydı fotoğrafları, ekonomik nedenlerden dolayı coğrafi keşiflerin artması ve koloni topraklarının kontrol edilme ve normalleştirme süreçleri her iki disiplinin de kullanıldığı alanlar olmuştur. Sistematik gözlem ve belirli bir yöntemin kullanılmasını gerektiren bu alanlar, karşı taraf üzerine (koloni toprakları, keşfedilen yeni kültürler, sanayileşen şehirli nüfus) 'anlama', 'denetleme' ve 'kontrol etme' imkanları sağlamıştır. Antropoloji ve fotoğrafın uygulama alanları ile ilgili bu oluşum, 'diğeri' üzerine 'tanımlama', 'temsil etme', 'kolonileştirme' gibi sorunları da beraberinde getirir. Kolonyal düşüncenin bir devamı olarak batı merkezli "öteki" algısının yerleştirilmesindeki en etkin araçlardan olan fotoğraf ve antropoloji bu etkilerini halen günümüzde de sürdürse de, bu tezde ortaya çıkan sonuç her iki disiplininin birlikteliğinin 'kültür' araştırması konusunda bilimsel ve görsel veri sağlamaya yönelik olduğu yöndedir. Bu sorunlar antropolojinin ve fotoğrafın mecburen 'diğeri'ne yaklaşma ve onu anlama sürecinde üzerinde durulan konular olarak karşımıza çıkar. Tarihsel süreçte ortaya koyulan kuramlar ve uygulamalar, 'diğeri'ni daha iyi anlama konusunda değişiklik göstermiş ve fotoğrafın görsel antropoloji başlığı altında antropolojide kullanımını, amaç dışı yöntemlerden amaca yönelik yöntemlere²⁷¹ doğru evrilmesini sağlamıştır. Bu aşamada fotoğrafçıların ve antropologların fotoğrafı kullanım yöntemleri ve sonuçlarına ilişkin değerlendirmeler, örnek fotoğrafların görsel okumaları ile birlikte yapılmıştır. Ortaya çıkan değerlendirmede, fotoğrafın görsel antropolojide kullanılan bir araştırma yöntemi olarak icat edildiği tarihten bu yana antropoloji içerisinde sıklıkla kullanıldığı, ancak günümüz modern disiplinler arası kullanıma yönelik örneğini ise Malinowski ve Bateson&Mead'in çalışmalarında ortaya

---

²⁷¹ Amaç dışı yöntemler olarak burada belirtilmek istenen, kolonileştirme, yerine temsil etme, görsel haz yaratma ve kontrol etme gibi başlıklardır. Amaca yönelik yöntem olarak ise, bir kültürü anlama sürecinde antropoloji ve fotoğrafı daha objektif ve bilimsel kullanarak, veri elde etme, analiz etme ve yorumlayarak bir sonuca varma gibi bir süreçten bahsedilmektedir.

çıktığını söyleyebiliriz. Bu durumun sebebi, hem fotoğrafın kendi içerisindeki teknik gelişimi ile ilgili olmakla birlikte, antropolojinin de kültürel araştırmalara yönelik modern bir kimliğe sahip olması ile ilgilidir. Genellikle kabul edilenin üzerine, Malinowski ile adı özdeşleşen ve alan çalışmalarında kullanılan katılımcı gözlem tekniği, fotoğrafın o güne kadar ki kullanımını başka bir düzeye taşımış, günlük hayatın akışı doğal bir biçimi ile gözler önüne serilmiştir. Klasik antropolojinin oluşmaya başlamadan önceki dönemde, çoğunlukla iyi kurgulanmamış yeniden sahneleme yöntemi veya bağlamından koparılarak çekilen fotoğraflar görsel bilgi sağlama konusunda eksik kalmıştır. Bu şekilde çekilen fotoğraflarla antropolojinin, kültürleri inceleme konusunda yanlış ve eksik bilgi edinmiş olduğunu görmüş olduk. Malinowski ve öncesinde önemli bir örnek olan Torres Strait Keşif Gezisi, antropolojinin kullandığı yöntem bakımından hem öncü olmuş hem de fotoğrafı etkin bir şekilde kullanmışlardır. Dolayısıyla, antropologların önceleri ikinci elden edindikleri bilgiler çok güvenilir olmadıklarından, bizzat alana giderek fotoğrafı kullanmaları ve ilk elden yaptıkları gözlemler büyük önem kazanmıştır. Bateson&Mead örneğinde ise, fotoğraf, araştırma, veri kaydetme ve buradan sonuca varma sürecinde öncelikli yöntem olarak kullanılmıştır. Bali Karakteri Analizi'nde fotoğrafa verdikleri önem, görselliğin bilimsel araştırmalarda veri olup olamama tartışmalarına karşı güzel bir örnek olmuştur. Çekilen fotoğraflardan yapılan ardışık zamansal düzenlemeler, bedensel hareketler, gündelik yaşam, bireyler arasındaki ilişkiler, dini ritüeller gibi geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Ancak fotoğrafın yanında, her fotoğrafa ait açıklayıcı bilgiler verilerek, fotoğrafa atfedilen 'hiçbir açıklama olmadan doğrudan bilgi sağlayabilme'²⁷² gibi ağır bir yük azaltılmış olundu. Hem Malinowski'nin hem de Bateson&Mead'in çalışmaları, fotoğrafın görsel antropolojinin bir aracı veya amacı olarak etnografik ve etnolojik çalışmalarda uygun bir şekilde kullanılabileceğini göstermiş oldular. Sistemli bir şekilde ve fotoğraf pratiğinin sınırları çerçevesinde ortaya çıkan görsel veriler, sadece antropoloji değil sosyal bilimlerin diğer alanları tarafından da kullanılabilir. Burada önemli olan, görsel veriyi yaratma ve onu yorumlama sürecidir. Bu aşamada

---

²⁷² Burada bahsedilmek istenen konu, doğrudan fotoğrafın veya fotoğrafın temsil ettiği şey üzerinden, karşı tarafa (fotoğrafı değerlendirecek olan kişiye), bilgiyi salt sağladığı görüntü ile iletebilmesi üzerinedir. Fotoğraf görsel bilgi üretebilme konusunda başarılıdır ancak tek başına yeterli değildir. Böylesine bir düşünce, ütöpik olmakla birlikte, fotoğrafa gereğinden fazla görev yükleyerek çoğu bilimsel ya da sanatsal çalışmayı anlaşılabilir kılabilir. Dolayısıyla, özellikle bilimsel çalışmalarda, yazı ve metin ile desteklenmeleri gerekir.

antropologlar ve etnograflar disiplinler arası bir yaklaşımla uzman fotoğrafçılarla birlikte çalışarak veya kendileri fotoğraf tekniğini öğrenerek (benim buradaki tavsiyem her iki disiplindeki uzman kişilerin ortaklaşa çalışmasına yöneliktir) araştırmalarını gerçekleştirebilirler.

Sonuç olarak, ortaya konulan tez konusu ve verilen örnekler çerçevesinde, antropolojideki kuramsal ve yazınsal çalışmaların fotoğraf pratiği ile desteklenmesinin veya fotoğrafın kendisinin, çalışmanın ana yöntemi olmasının uygunluğu bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Altuntek, N.Serpil. **‘Yerli’nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem,** Ütopya Yayınevi: Ankara, 2009

Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,2009

Asad, Talal. “Giriş”, **Antropoloji ve Sömürgecilik,** Talal Asad (drl.), Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008

Audi, Robert, General Editor. **The Cambridge Dictionary Of Philosophy,** 2.edition, New York: Cambridge University Press, 1999

Bajac, Quentin. **Karanlık Oda’nın Sırları Fotoğrafın İcadı,** 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005

Barnard, Alan and Jonathan Spencer (ed.), **The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology,** Second Edition, London: Routledge, 2010

Barrett, Terry. **Fotoğrafı Eleştirmek: imgeleri anlamaya giriş,** Hayalbaz Kitap: İstanbul, 2009

Barthes, Roland. **Camera Lucida,** 4.Basım, Altıkırkbeş Yayın, 2008

Bates, Daniel G. **21.Yüzyılda Kültürel Antropoloji-İnsanın Doğadaki Yeri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2009

Bateson, Gregory and Margaret Mead. **Balinese Character: A Photographic Analysis**, New York: New York Academy of Sciences, 1942

Bellone, Robert. **Fotoğraf**, Ankara: Dost Kitabevi, 2010

Berger, John. **Görme Biçimleri**, İstanbul: Metis Yayınları, 2012

Bourdieu, Pierre. **Photography A Middle-brow Art**, Digital Print 2003, Great Britain: Polity Press

Bull, Stephen. **Photography**, Routledge: London, 2010

C.Haddon, Alfred. **Head-Hunters, Black, White and Brown**, London: Methuen &Co., 1901

Cargan, Leonard. **Doing Social Research**, Rowman & Littlefield Publishers: U.S.A., 2007

Crary, Jonathan. **Gözlemcinin Teknikleri On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine**, İstanbul: Metis Yayınları, 2004

Çiğdem, Ahmet. **Aydınlanma Düşüncesi**, 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999

D. MacDaniel, Carl **Marketing Research Essentials**, South-Western Publishing; 2nd Ed edition, 1997

Dorn, Harold ve James E. McClellan III, **Dünya Tarihinde Bilim ve Teknoloji**, 1.Basım, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2006

Edwards, Elizabeth. “Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (108-121), London: Yale University Press, 1992

Edwards, Elizabeth. **Anthropology and Photography**, London: Yale University Press, 1992

Encyclopædia Britannica. *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica

Eriksen, Thomas Hylland, Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010

Felsefe Kitabı, Emel Lakşe (çev.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2011

Felsefe Sözlüğü, Üçüncü Basım: Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009

Ferraro, Garry. **Cultural Anthropology: An Applied Perspective**, 6th ed., Wadsworth: U.S.A, 2006

Freund, Gisele. **Fotoğraf ve Toplum**, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2007

Frizot, Michel (Ed.). **A New History of Photography**, U.K.: Konemann, 1999

Grimshaw, Anna. **The Ethnographer’s Eye**, Cambridge University Press: U.K., 2001

Gulbenkian Komisyonu, **Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**, Türkçesi: Şirin Tekeli, İstanbul, Metis Yayınları, 2009

Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**, Boyut Yayıncılık: İstanbul, 2010

Hammersley, Martyn and Paul Atkinson. **Ethnography: Principles in Practice**, 3rd ed., Routledge: London, 2007

Hanks, Merry E. Wiesner. **Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789**, Hamit Çalışkan (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 2009

Hans-Georg Gadamer'den alıntı, Klaus Davi, Giancarlo Politi, ed., **Art and Philosophy** (Milan, İtalya: Flash Art Books, 1991)

Harrison, Brigid Callahan and Thomas R. Dye. **Power and Society: An Introduction to the Social Sciences**, Wadsworth Publishing, 11th ed., 2008

Haviland, William A., Harald E. L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, **Anthropology: the Human Challenge**, Wadsworth Publishing; 13 edition (March 5, 2010)

Haviland, William A., Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, **Kültürel Antropoloji**, Kaknüs Yayınları: İstanbul, 2008

Hight, Eleanor M. and Gary D. Sampson. "Introduction: Photography, "Race", and Post-Colonial Theory", Eleanor M.Hight and Gary D. Sampson (Ed.), **'Colonialist Photography: Imag(in)ing race and place'**, içinde 1-19, New York: Routledge, 2004

Hirsch, Robert. **Seizing the Light**, U.S.A: The McGraw-Hill Companies, 2000

Hodgen, M. (1964). **Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**. University of Pennsylvania Press

Kılıç, Levend. **Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi**, Ankara: Dost Kitabevi, 2008

Kottak, Conrad Philip. **Antropoloji-İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış-**, Ütopya Yayınevi: Ankara, 2008

Lamprey, J.H. **On a method of measuring the human form for the use of students of ethnology**, JESL 1:84-5

Leitz, Ernst. Wetzlar and London, **Leica General Catalogue for 1936**

Lloyd, Jill. **'Old Photographs, Vanished Peoples and Stolen Potatoes'**, Arth Monthly, s. 13, February (1985), Aktaran: Derrick Price, "Surveyors and Surveyed:

Photography out and about”, Liz Wells (Ed.), Photography: A Critical Introduction içinde (65-115), Fourth Edition, Oxon: Routledge, 2009

Louw, D. A. **Human Development**, Kagiso; 2nd Revised edition edition, 2002, s.28.

M.Lowe, Donald. **History of Bourgeois Perception**, University of Chicago Press, March 1983

Madden, Raymond. **Being Ethnographic: A Guide to the Theory and Practice of Ethnography**, Sage Publications: London, 2010

Malinowski, Bronislaw. **A Diary in the Strict Sense of the Term**, London: Routledge, 1967

Malinowski, Bronislaw. **Argonauts of the Western Paicific**, Dutton, 1961 (First published 1922)

Malinowski, Bronislaw. **Coral Gardens and Their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in Trobriand Islands**, Volume 7

Malinowski, Bronislaw. **Coral Gardens and Their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in Trobriand Islands**

Michael W.Young, **Malinowski’s Kiriwina: Fieldwork Photography 1915-1918**, The University of Chicago Press, U.S.A., 1998

Miller, Barbara. **Cultural Anthropology**, 5.th ed., Pearson: U.S.A.,2009

Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2007

Monaghan, John & Peter Just. **Sosyal ve Kültürel Antropoloji**, Ankara: Dost Yayıncılık , 2007

Newhall, Beaumont. **The History of Photography**, 5.edition, 9th printing, New York: The Museum of Modern Art, 2005

Notes and Queries on Anthropology. Sixth Edition, revised and rewritten by a Committee of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1951

Notes and Queries on Anthropology. Second Edition, Edited for the Council of the Anthropological Institute by John George Garson and Charles Hercules Read, London, 1892

Ozankaya, Özer. **Toplumbilim**, 11.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 2007

Özbudun, Sibel, Balkı Şafak, N.Serpil Altuntek. **Antropoloji: Kuram/Kuramcılar**, Genişletilmiş 2.Baskı, Dipnot Yayınları: Ankara, 2006

Peoples, James and Garrick Bailey. **Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology**, Wadsworth Publishing, 7th ed., 2006

Pinney, Christopher “The Parallel Histories of Anthropology and Photography”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and**

Photography içinde (74-95), London: Yale University Press, 1992

Pinney, Christopher. **Photography and Anthropology**, London: Reaktion Books, 2011

Poignant, Roslyn. “Surveying the Field of View: The Making of the RAI Photographic Collection”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (42-73), London: Yale University Press, 1992

Portman, M.V. 1896. **Photography for Anthropologists**. JAI 15:75-87., Aktaran: Edwards, “Science Visualized: E.H. Man in the Andaman Islands”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (108-121), London: Yale University Press, 1992

Prof.Dr.Hüseyin Karakayalı, **Makro Ekonomi**, 4.Basım, Manisa: Emek Matbaası, 2002

Proudfoot, Michael and A.R.Lacey. **The Routledge Dictionary of Philosophy** 4. Edition, New York: Routledge, 2010

Quartermaine, P. (1992) ‘**Johannes Lindt: Photographer of Australia nad New Guinea**’ in M.Gidley (ed.) Representing Others: White Views of Indigenous Peoples, Exeter: University of Exeter Press

R. Ember, Carol and Melvin Ember. **Cultural Anthropology**, 12.th ed., Pearson: U.S.A., 2006

Samovar, Larry A., Richard E. Porter, Edwin R. McDaniel, **Communication Between Cultures**, Wadsworth Publishing; 7 edition (February 12, 2009)

Sayın, Zeynep. **İmgenin Pornografisi**, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2009

Scherer, Joanna C. “The Photographic Document: Photographs as Primary Data in Anthropological Enquiry”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (18-31), London: Yale University Press

Sekula, Allan. “**The Body and the Archive**”, Richard Bolton (Ed.), **The Contest Of Meaning: Critical Histories of Photography** içinde (342-388), U.S.A: MIT Press, 1992

Sheridan Mary D.,Justine Howard,Dawn Alderson. **Play in Early Childhood: From Birth to Six Years**, Third Edition, Routledge: London, 2011

Sontag, Susan. **Fotoğraf Üzerine**, 2.baskı, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 1999

Spencer, Frank. “Some Notes on the Attempt to Apply Photography to Anthropometry during the Second Half of the Nineteenth Century”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (99-107), London: Yale University Press, 1992

Sullivan, Gerard. **Margaret Mead, Gregory Bateson, and Highland Bali: Fieldwork Photographs of Bayung Gede, 1936-1939**, University Of Chicago Press; 1 edition (October 1, 1999)

Tan, E.Mine. **Toplumbilimlerine Giriş Temel Kavramlar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:97, 1981

Tanilli, Server. **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 3.Cilt**, 16.-17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya, 6. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 2004

Tanilli, Server. **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt 4**, 18. Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim, 3.Basım, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007

The Huxley Manuscripts (HM), London : Published for the Imperial College of Science and Technology by Macmillan, 1946

Timuçin, Afşar. **Düşünce Tarihi 2, Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi**, 5.Basım, İstanbul: Bulut Yayınları, 2005

Tylor, Edward B. **Primitive Culture**, Sixth Edition: 1920

Walter Benjamin, Fotoğrafın Kısa Tarihi, ?

Wesley, W.H. **On the Iconography of the Skull, Memoirs of the Anthropological Society of London**, 2:189-194, 1886, Aktaran: Spencer Frank Spencer, “Some Notes on the Attempt to Apply Photography to Anthropometry during the Second Half of the Nineteenth Century”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (99-107), London: Yale University Press, 1992

Williams, Raymond. **İkibin’e Doğru**, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989

Wright, Terence. “Photography: Theories of Realism and Convention”, Elizabeth Edwards (Ed.), **Anthropology and Photography** içinde (18-31), London: Yale University Press, 1992

Yıldırım, Cemal. **Bilimin Öncüleri**, 22.Basım, Ankara: TÜBİTAK, 2005

Young, James O. **Art and Knowledge**, London: Routledge, 2001, s.80,
Aktaran: Peter Goldie, “Conceptual Art and Knowledge”, Peter Goldie and Elisabeth
Schellekens (Ed.), **Philosophy and Conceptual Art** içinde (157-170), United
Kingdom: Oxford University Press, 2009, s.159

Makaleler

Edwards, Elizabeth. **MAKING HISTORIES: THE TORRES STRAIT
EXPEDITION OF 1898**, *Pacific Studies*, Vol. 20, No. 4—December 1997

Jackins, Ira. **Cultural Anthropology**, Vol. 3, No. 2 (May, 1988), pp.160-177

Malinowski, Bronislaw. **Baloma; The Spirits of the Dead in the Trobriand
Islands**, The Journal of the RoyalAnthropological Institute of Great Britain and Ireland,
Volume 46

Paul, Benjamin. **Interview Techniques and Field Relationship**, in
Anthropology Today , A.L., Kroeber, ed. P.430-451, Chicago: University of Chicago
Press,1953

Portman, M.V. 1896. **Photography for Anthropologists**. Journal of the
Anthropological Institute, 25 (1896), p.

Ruby, Jay. **the last 20 years of visual anthropology – a critical review**,
Routledge: *Visual Studies*, Vol. 20, No. 2, October 2005

The Photographic Journal, vol. 3, no. 44, July 21, 1856, 88-89. Summary of
Diamond’s paper “On the Application of Photography to Physiognomic and Mental
Phenomena of Insanity.”

Visual Anthropology Review, Volume 16, Number 1, pages 78-81, March
2000

Tezler

Şimşek, Lütfü. “Felsefe Açısından Sosyal Bilimlerde Nitelik ve Anlam Sorunu Tartışması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), 2007

Toksoy, N.Gamze. “Sosyal Bilimsel Düşünce İçinde Görüntülerin Yeri ve Potansiyeli”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi S.B.E), 2007

İnternet

<http://brianaltonenmph.com/6-history-of-medicine-and-pharmacy/hudson-valley-medical-history/the-post-war-years/hudson-valley-physiognotracers-the-first-psychologists/> (16 Mart 2013)

http://www.rsm.ac.uk/librar/diam_coll.php (18 Mart 2013)

<http://pathognomy.askdefine.com/> (28 Mart 2013)

<http://library.uthscsa.edu/wp-content/uploads/2012/03/Durer.jpg> (02 Nisan 2013)

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6228969t/f5.image> (12 Nisan 2013)

<http://www.andaman.org/BOOK/chapter16/text16.htm> (8 Nisan 2013)

